

Вікторія Сидоренко

**ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ
УЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ
В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ:
АКМЕ-СИНЕРГЕТИЧНИЙ АСПЕКТ**

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК-ДОВІДНИК

УДК 37.011.3-051:005.336.5[811.161.2+821]:37.091.12:005.963
ББК 74.584(4Укр)738.8
С 34

Рецензенти:

О.А. Лавріненко, доктор педагогічних наук, професор, старший науковий співробітник відділу теорії та історії педагогічної майстерності Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України,

К.І. Приходченко, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри українознавства Донецького національного технічного університету МОН України,

Т.Ю. Попова, учитель української мови і літератури Верхньоторецької ЗОШ Ясинуватського району Донецької області, учитель-методист, заслужений учитель України, Відмінник освіти України

Науковий редактор:

О.М. Семенов, доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу теорії та історії педагогічної майстерності Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України

Сидоренко В.В.

С 34 **Педагогічна майстерність учителя української мови і літератури в системі післядипломної освіти : акме-синергетичний аспект** : термінологічний словник-довідник / автор-укладач Вікторія Вікторівна Сидоренко. – Донецьк: Витоки, 2013. – 100 с.

ISBN 978-966-427-319-9

Термінологічний словник-довідник із розвитку педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури укладено вперше. У ньому зібрано й систематизовано базові акмеологічні поняття, наукові категорії, парадигмальний контекст яких безпосередньо пов'язаний із неперервним професійно-особистісним зростанням учителя української мови і літератури в системі післядипломної освіти, удосконаленням його професійно-педагогічної компетентності, набуттям професійно значущих компетенцій, виробленням нової якості професійно-педагогічної дії відповідно до завдань оновленої мовно-літературної парадигми.

Для науковців, працівників вищих навчальних закладів, організаторів післядипломної педагогічної освіти, слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників, керівників загальноосвітніх навчальних закладів та установ системи загальної середньої освіти, а також усіх, хто цікавиться питаннями модернізації вітчизняної системи післядипломної педагогічної освіти.

УДК 37.011.3-051:005.336.5[811.161.2+821]:37.091.12:005.963
ББК 74.584(4Укр)738.8

ISBN 978-966-427-319-9

© Сидоренко В.В, 2013

ПЕРЕДМОВА

Сама природа педагогічної дії передбачає, що педагог із самого початку повинен формуватися як автор, творчий суб'єкт, а не як виконавець інструкцій. ...Подібно до того, як професіонал не дозволить консультацію телефоном, так і вчитель не може приступити до виконання інструкції, не заглибившись у сутність реальної педагогічної ситуації.

І.А. Зязюн

Майстерність є вища форма вираження компетентності. «Акме» у русі компетентності людини являє собою майстерність.

О.І. Субетто

На сучасному етапі модернізації системи післядипломної педагогічної освіти вчитель української мови і літератури **живе і працює в режимі акме**, виступаючи активним суб'єктом власного професійно-особистісного самовдосконалення і самотрансценденції. Професійний розвиток учителя-словесника становить неперервний процес прогресивного і гуманістичного формування особистості, яка прагне до високих професійних досягнень, прогресивного руху до найвищого професійно-особистісного рівня, що передбачає цілісне, результативне перетворення компетентнісного досвіду шляхом подолання професійних протиріч, удосконалення професійно-педагогічної компетентності протягом усього життя, вироблення нової якості професійно-педагогічної дії. Вершиною професійно-особистісного становлення, формування, удосконалення вчителя української мови і літератури є досягнення найвищого рівня – педагогічної майстерності, акмепрофесіоналізму.

Проте педагогічна майстерність **не є раз і назавжди набутим онтологічним атрибутом соціокультурного і професійного буття**. Із модернізацією освітньої галузі «Мови і літератури», видозміною пріоритетів у професійних установах і функціях поступово застарівають методи і прийоми професійно-педагогічної діяльності, за певних умов перестають бути продуктивними ті чи інші освітні технології, потребує конструктивного переосмислення ціннісно-цільова структура діяльності. Якщо вчитель української мови і літератури не усвідомлює себе активним суб'єктом неперервного професійно-особистісного зростання, припиняє систематично проходити підвищення кваліфікації за інноваційними моделями курсової підготовки із провідних напрямів мовно-літературної освіти,

дбати про зростання технологічної культури, послуговуючись лише тим інструментарієм, який давав за певних умов продуктивні результати, то він поступово втрачає набутий рівень професіоналізму діяльності і творчості. Тому важливим завданням розвитку педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури в системі післядипломної освіти постає формування його сталої акмеологічної професійної позиції і акмеологічної культури, прагнення підняти себе до рівня вершинних професійних еталонів.

Розгляд концептуальних основ феномену педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури має здійснюватися **із системних акме-синергетичних позицій**, шляхом його вивчення як акмеологічної наукової категорії, акме-синергетичного пролонгованого неперервного процесу та акмеологічно спроектованого і досягнутого протягом міжтаєстаційного періоду вершинного результату. Акмеологічний напрям розгляду проблеми є, на нашу думку, виправданим із точки зору глибини і вичерпності дослідження, оскільки педагогічна акмеологія уможливує відстеження становлення, формування і вдосконалення професіонала в контексті суб'єктно-діяльнісного підходу, «характеризує, наскільки він відбувся як особистість, громадянин, спеціаліст своєї справи» [50, с. 8]. Предметом акмеології визначено процес досягнення вершин майстерності, максимальної творчої самореалізації спеціаліста в процесі пошуково-перетворювальної професійної діяльності, досягнення акме-вершин у соціальній, професійній та особистісній сферах. Для системи післядипломної педагогічної освіти застосування принципів акме-синергетичного підходу уможливує розробку диференційованого акмеологічного освітнього простору, в якому відбувається гармонійний розвиток словесника-майстра за індивідуальними освітніми траєкторіями, доведення професійно-педагогічної діяльності до вершинних, творчих акме-форм, упровадження інноваційних технологій навчання дорослих.

Розвиток педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури в системі післядипломної освіти розглядаємо як неперервний багаторівневий циклічний акме-синергетичний процес, який має певні закономірності й особливості, пов'язані з попередньою фундаментальною підготовкою вчителя-словесника у вищому навчальному закладі за предметним полем спеціальності, із специфікою професійно-педагогічної діяльності, що «відрізняється своєрідністю та є унікальною» [248, с. 49]. Із точки зору акме-синергетичного процесу педагогічна майстерність являє собою відкриту самоорганізувальну, складноструктуровану і водночас керовану систему, розвиток якої забезпечується певними зовнішніми і внутрішніми механізмами функціонування, зокрема оволодіння вчителем української мови і літератури на філологічному факультеті вищого навчального закладу основами педагогічної майстерності, подальшого професійного формування, розширення діяльнісної сфери та спектру інноваційних ролей і функцій (**професійно-діяльнісний аспект**), самовдосконалення (**індивідуально-особистісний аспект**), прагнення

до неперервного професійного та особистісного зростання протягом усього життя (*мотиваційно-рефлексивний аспект*); характеризується такими закономірностями, як динамізм, системність, циклічність, синергізм, амбівалентність, гетерохронність, сенситивність тощо. Розвиток педагогічної майстерності включає становлення кваліфікованого спеціаліста, особистості зі сталою акмеологічною позицією, майстра, який проходить етапи професійної адаптації, набуття емпіричного досвіду, удосконалення педагогічної майстерності, творчого самовираження і самореалізації, акмепрофесіоналізму. Процес проявляється в етапах, фазах, стадіях, рівневій варіативності вираження, що становлять єдиний міжгестаційний цикл і детермінуються певними організаційно-педагогічними та науково-методичними умовами, акмеологічними (суб'єктивними й об'єктивними) факторами, але передусім найвищою формою компетентної активності особистості, що ґрунтується на гуманізмі і власній системі ціннісних орієнтацій.

Щоб мобільно сприймати і впроваджувати у навчально-виховний процес нові перспективні ідеї, підвищувати інноваційний потенціал в сукупності соціокультурних і творчих характеристик, застосовувати світовий досвід професійної підготовки педагогічних працівників до навчання протягом усього життя в системі вітчизняної педагогічної освіти, сучасний учитель має володіти відповідним чітким понятійно-термінологічним апаратом, багатогранною фактологічною базою. Це слугувало поштовхом до укладання термінологічного словника-довідника «Педагогічна майстерність учителя української мови і літератури в системі післядипломної освіти: акме-синергетичний аспект».

Запропонований термінологічний словник-довідник є **складовою авторського акметехнологічного науково-методичного забезпечення розвитку педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури в системі післядипломної педагогічної освіти**, тим надійним путівником, який указує шлях досягнення акме-вершин професіоналізму діяльності і професіоналізму особистості, художньо-педагогічної творчості, найвищої форми компетентної активності особистості, що ґрунтується на інтелекті, афекті і волі. У ньому зібрано й систематизовано базові акмеологічні поняття, наукові категорії, парадигмальний контекст яких пов'язаний із професійно-особистісним зростанням учителя української мови і літератури в просторі післядипломної освіти, удосконаленням його професійно-педагогічної компетентності, набуттям професійно значущих компетенцій, виробленням нової якості професійно-педагогічної дії, виконанням ролей і функцій в умовах оновленої мовно-літературної парадигми.

При створенні термінологічного словника-довідника до уваги взято концептуальні ідеї, положення, теорії, методологічні принципи з проблем: сучасної філософії і методології освіти (В.А. Андрющенко, С.У. Гончаренко, Драйден Гордон, І.А. Зязюн, В.Г. Кремень, Н.А. Ничкало, В.О. Штофф та ін.); освіти дорослих в Україні і зарубіжних країнах (С.І. Змейов, С.А. Калашнікова,

Л.Б. Лук'янова, М.Ш. Ноулз, Л.Є. Сігаєва, Л.О. Хомич тощо); інноваційних моделей підвищення кваліфікації (Н.І. Білик, Л.І. Даниленко, Н.І. Клокар, Г.І. Назаренко, В.В. Олійник та ін.); професійно-особистісного становлення педагога (О.М. Вержицька, Є.О. Климов, А.К. Маркова, В.О. Слатьонін, Б.Л. Тевлін та ін.); розвитку професійно-педагогічної компетентності вчителів і управлінських кадрів в умовах післядипломної освіти (О.Б. Бігич, Г.В. Єльнікова, Н.М. Мурована, Т.М. Сорочан, В.П. Студенікіна та ін.); формування і розвитку педагогічної майстерності, педагогічної творчості і професіоналізму (Є.С. Барбіна, Х.М. Гафуров, Н.В. Гузій, І.А. Зязюн, О.Н. Лук, Н.М. Островерхова, В.Ф. Паламарчук, М.М. Палтишев, С.О. Сисоєва та ін.); розвитку педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури в умовах післядипломної освіти (Ф.Ф. і Т.Ф. Бугайки, Н.Й. Волошина, С.О. Караман, О.М. Куцевол, Т.В. Нікішина, Л.О. Решетняк, І.О. Синиця, Б.І. Степанишин тощо); психолого-педагогічна та акмеологічна теорія формування мовно-мовленнєвої майстерності вчителя-словесника (О.В. Ардагова, Н.Д. Бабич, Н.Б. Голуб, Ю.М. Караулов, Л.І. Мацько, І.М. Рум'янцева, О.Є. Русинова та ін.). Наукова інтерпретаційна парадигма дефініції педагогічної майстерності як акмеологічного феномену здійснюється на основі праць О.М. Вержицької, Н.В. Гузій, А.О. Деркача, В.Г. Зазикіна, Н.В. Кузьміної, А.К. Маркової, С.С. Пальчевського, С.Д. Пожарського та ін.

Автором враховано інноваційні вимоги до навчально-методичних матеріалів для навчання дорослих, що ґрунтуються на принципах змістовності, концептуальності, інформативності, науковості, доступності, чіткої логічної послідовності викладу, методологічної обґрунтованості розкриття основних понять, фактів, законів і теорій, зв'язку матеріалу із практичною професійно-педагогічною діяльністю, внутрішньої несуперечності, єдності інноваційного і загальноприйнятого тлумачення тощо. Зокрема в словнику-довіднику 1) подано дефініції, задекларовані у міжнародних і загальнодержавних документах, що становлять нормативно-правову базу післядипломної педагогічної освіти і мовно-літературної галузі зокрема; 2) уміщено базові поняття і терміни, обґрунтовані науковцями-акмеологами, дослідниками; 3) запропоновано авторське бачення і тлумачення акме-синергетичного змісту наукових категорій, пов'язаних із розвитком педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури в системі післядипломної педагогічної освіти України.

Визначте значення слів, і ви позбавите людство половини його помилок.

Рене Декарт

АВТОРСЬКА СИСТЕМА ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ (послуговуємось терміносполукою, введеною у науковий обіг Л.І. Дубровіною, Н.В. Кузьміною) – це оригінальна, самобутня цілісна загальнопедагогічна, лінгводидактична, методича, ціннісно-світоглядна тощо система, у межах якої створюється потужне мотиваційне поле для опанування навчального предмета, нових способів пізнавальної і розумової діяльності, удосконалення метакомпетентностей, предметних компетентностей і компетенцій, формування досконалої мовно-мовленнєвої особистості, обміну соціокультурним досвідом, і що найголовніше, закономірно досягаються високі стабільні навчально-виховні результати. Під час викладання мови і літератури вчитель-словесник зорієнтований на стимулювання різних видів гуманітарного й системного мислення школярів, збагачення образно-емоційної пам'яті, звернення до емоційної сфери особистості, розширення мовної картини світу як сукупності слів, що трактують актуальні для українського народу поняття.

АВТОРСЬКА ШКОЛА – це оригінальна загальнопедагогічна, дидактична, навчально-методична чи виховна система, опрацьована з урахуванням надбань психології, педагогіки, вікової фізіології та інших наук, вітчизняного й зарубіжного педагогічного досвіду, яка реалізується під керівництвом чи за безпосередньою участю автора (авторів) принаймні в одному навчально-виховному закладі (наприклад, школа В.О. Сухомлинського, школа М.П. Гузика та ін.). Авторська школа є одним із типів експериментального майданчика. Твориться на засадах індивідуальної ідеї, орієнтованої на забезпечення умов, у яких діти могли б максимально реалізувати свої фізичні, інтелектуальні та емоційні здібності і можливості. Авторська школа обов'язково повинна мати автора, який є лідером у втіленні ідеї, стабільні й стійкі результати, а головне – синтез світоглядної концепції (напр. антропософської ідеї чи концепції справедливих співтовариств) із технологічним супроводом. Цьому сприяє новизна і значущість концепції, що реалізується, і, безперечно, особистість творця школи, який, як правило, є особистістю харизматичною. На відміну від інноваційних та експериментальних шкіл, в авторській школі реалізується не тільки просторово-смыслова, а й особистісно-суб'єктна характеристика.

АВТОРСЬКІ НАВЧАЛЬНІ ПРОГРАМИ – складова частина програмно-методичного забезпечення освітнього процесу навчально-виховного закладу, для яких характерні оригінальні концепції та зміст. Запровадженню авторських навчальних програм передують експертиза, апробація, сертифікація тощо.

АВТОРСЬКІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ – розроблені педагогами-практиками освітні технології, в яких у різних варіантах поєднано адекватні змісту і цілям різнорівневого і різнопрофільного навчання структурно-логічні, інтеграційні, ігрові, інформаційно-комунікаційні, діалогові, тренінгові технології.

АДАПТАЦІЯ ПРОФЕСІЙНА (від лат. *adaptatio* – пристосування) – процес або результат процесу пристосування вчителя української мови і літератури в початковий період його роботи (період професійної адаптації) у тому чи іншому навчальному закладі до особливостей робочого місця та організації професійно-педагогічної діяльності.

АКМЕ (від др.-грець. *ακμή*, *акме* – розквіт, вершина, зрілість, вищий ступінь чогось) – вершина розвитку людини як індивіда (природної істоти), як особистості (ансамблю відношень) і як суб'єкта діяльності (як професіонала, майстра), його вищі досягнення на життєвому шляху, оптимальна самореалізація. Характеристики акме: рівень, якого досягає людина за станом свого здоров'я (як індивід), що забезпечує його працездатність, витривалість, професійне довголіття, із соціальної значущості і цінності своїх вчинків і взаємин з людьми (як особистість), у своїх діях як трудівник-творець; широта (усебічність) акме; час досягнення акме; тривалість акме.

АКМЕЕТИКА ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – культуротворчий компонент акмелінгвістичної майстерності, що включає усвідомлену вчителем-словесником естетичну мовну поведінку, мовну стійкість і мовний смак, виховання духовно-етичних і художньо-естетичних якостей засобами рідної мови, художніх текстів, інноваційних освітніх технологій, зокрема комунікативно-ситуативних вправ, тренінгів, рольових і ділових ігор тощо.

АКМЕЛІНГВІСТИКА (від др.-грець. *ακμή*, *акме* – розквіт, вершина, зрілість, вищий ступінь чогось та франц. *linguistique*, від лат. *lingua* – мова) – інтегральна галузь знань про мовну освіту, яка вивчає підвищення якості мовленнєвого освітнього процесу, співтворчу діяльність учителя-словесника й учнів під час вивчення рідної мови, що виступає засобом розвитку всебічно гармонійної мовно-мовленнєвої особистості, цілкового розкриття її природних здібностей і творчого потенціалу, гуманістичної позиції.

АКМЕЛІНГВІСТИЧНА ПОЗИЦІЯ ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – культуротворчий компонент акмелінгвістичної майстерності, вироблена система відношень учителя-словесника до неперервного вивчення і якісного викладання рідної мови, що забезпечується високою лінгвістичною свідомістю педагога, постійною потребою вдосконалювати власне мовлення, шліфувати індивідуальний мовний стиль, прагненням досягти мовно-мовленнєвої майстерності і високих результатів у професійно-педагогічній діяльності.

АКМЕЛІНГВІСТИЧНІ ЗДІБНОСТІ – спеціальні педагогічні здібності вчителя української мови і літератури, що включають високу культуру мовомислення, мовотворення і мовопродукування, лінгвістичну свідомість, мовне чуття, елітарний мовний смак, вироблений індивідуальний досконалий мовний стиль тощо.

АКМЕОГРАМА – аналіз видів професійно-педагогічної діяльності, її мети, мотивів, засобів, структуру, функції, алгоритми дій і операцій, опис акмеологічних інваріантів у суб'єктивних характеристиках професійної діяльності, в її якостях, що забезпечує поступальний розвиток, професійне самовдосконалення спеціаліста, його просування до високих рівнів професіоналізму (за А.О. Деркачем, А.К. Марковою, С.С. Пальчевським). Специфічна система вимог, умов і акмеологічних (об'єктивних і суб'єктивних) факторів, що сприяють прогресивному розвитку педагогічної майстерності та особистості фахівця. Акмеограма завжди індивідуальна, складається виключно для конкретного фахівця і спрямована на його індивідуальний розвиток педагогічної майстерності. У типовій схемі акмеограми є розділи, що відносяться до рівня загального (підструктури професійної кваліфікації, загальних акмеологічних інваріантів педагогічної майстерності), особливого (підструктури спрямованості особистості, специфічних акмеологічних інваріантів педагогічної майстерності), одиничного (підструктури здібностей, характерологічних особливостей, моральних якостей). Уможливорює підготовку конкурентоздатного спеціаліста в системі післядипломної педагогічної освіти як суб'єкта власного професійно-особистісного розвитку до рівня найвищих досягнень, який готовий продуктивно і творчо вирішувати інноваційні освітні завдання, обирати шлях і акме-вершини досягнення педагогічної майстерності за індивідуальною освітньою траєкторією.

АКМЕОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА – це комплексна оцінка вчителя української мови і літератури з метою виявлення рівня його педагогічної майстерності та пошуку резервів для вдосконалення професійної діяльності на всіх етапах андрагогічного циклу.

АКМЕОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНЦІЯ АБО КОМПЕТЕНЦІЯ ОСВІТИ ПРОТЯГОМ ЖИТТЯ – характеризує готовність учителя української мови і літератури до неперервного розвитку педагогічної майстерності в системі післядипломної освіти, здатність вільно орієнтуватися в інформаційних джерелах, самостійно віднаходити відповіді на певні актуальні питання мовно-літературної освіти для підвищення якості освітніх послуг.

АКМЕОЛОГІЧНА ПРОФЕСІЙНА ПОЗИЦІЯ ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – сформована в умовах післядипломної освіти система професійних установок, ціннісно-смыслового простору, акме-мотивації, що забезпечує максимальну мобілізацію потенційних ресурсів, самомотивацію на вдосконалення педагогічної майстерності протягом життя, високі досягнення у професійній діяльності, стали потребу у творчій самоактуалізації в умовах реформування мовно-літературної освітньої галузі.

АКМЕОЛОГІЧНЕ ПРОЕКТУВАННЯ – процес створення проекту, прототипу, праобразу майбутнього об'єкта, стану та способів його перетворення замисленого в реальному продукті більш високого рівня педагогічної майстерності шляхом його попереднього осмислення та прогнозування. Це триєдина діяльність, яка включає: положення початку змін в об'єкті проектування, відстеження ходу змін в об'єкті і внесення коректив на підставі звірення можливого і дійсного станів системи.

АКМЕОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ – створення образу майбутнього явища або особистості, на основі якого виявляють акмеологічні умови і фактори, які сприяють досягненню педагогічної майстерності, або, навпаки, перешкоджають цьому, будуються прогнози та вибираються шляхи і способи формування особистості і професіонала. Акмеологічний аналіз проводять на основі порівняльного аналізу таких показників: найбільш важливі професійні якості, ступінь їх вираженості; мотиви професійної діяльності та досягнень у сфері професії; професійні еталони.

АКМЕОЛОГІЧНІ ІНВАНІАНТИ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – сукупність відносно незалежних від здобутої вчителем-словесником у вищому навчальному закладі ступеневої кваліфікації (бакалавр, магістр), стажу роботи, кваліфікаційної категорії тощо професійно значущих та особистісних якостей, спеціальних педагогічних здібностей, властивостей, характерологічних ознак, що дозволяють досягти найвищого рівня у професійному й особистісному розвитку.

АКМЕОЛОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ (АКМЕТЕХНОЛОГІЇ) – технології освіти дорослих, спрямовані на реалізацію особистісних і професійних здібностей вчителя української мови і літератури як суб'єкта професійно-педагогічної діяльності, удосконалення педагогічної майстерності протягом життя, розвиток внутрішнього потенціалу, адаптаційних можливостей в сучасному соціокультурному середовищі, пошук ефективних способів і засобів професійного становлення, визначення індивідуальних шляхів професійного зростання, самореалізацію на рівні професійного та особистісного акме. Причому *психологічний аспект* (емоції, воля, сприйняття, мислення, психічна регуляція), *фізіологічний* (функційні стани, індивідуальні відмінності), *медичний аспект* (психотерапія, психогігієна, психопрофілактика, психокорекція) акмеологічних технологій дозволяють моделювати і розвивати інтелектуальну, емоційну, вольову культуру психічної активності людини; *соціально-психологічний, педагогічний, управлінський, етичний* – комунікативну і професійну культуру ділового і міжособистісного спілкування, взаємодії спеціалістів; *екологічний, правовий, соціологічний аспекти* – соціальну і морально-етичну нормативність [3, с. 184]. Завданням акметехнологій є сформулювати і закріпити у самосвідомості особистості необхідність у неперервному розвитку педагогічної майстерності шляхом самопізнання, самовдосконалення, самореалізації, що досягається спеціальними прийомами і техніками. Акмеологічні технології самопізнання, саморозвитку і самореалізації, за допомогою яких людина розвивається як суб'єкт професійної діяльності, складають технологічну основу його позитивно-гармонійної Я-концепції. Головним методом акмеологічних технологій є внутрішньо здійснюваний акмеологічний вплив, який має сприяти розкриттю творчого потенціалу особистості. акмеологічними технологіями особистісно-професійного зростання є: акмеологічне проектування, акмеологічний аналіз, складання акмеограми, акмеологічної моделі, акмеографічний опис, проведення психолого-акмеологічної діагностики, акмеологічного консультування, тренінгів (особистісного зростання, комунікативності, емпатійності, саморегуляції). Під час тренінгу використовуються такі методи і прийоми: активізаційні і релаксаційні вправи, вправи-метафори, психогімнастичні вправи, ігрові методи (ситуативно-рольова гра), проєктивний малюнок, аналіз повчальних притч, виконання домашніх завдань та ін.

АКМЕОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ (РЕСУРСИ) РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ – певні чинники, рушійні сили, що виступають детермінантами професійно-особистісного зростання вчителя української мови і літератури, своєрідними ресурсами професійної суб'єктної активності, інновативності і творчості.

АКМЕОЛОГІЧНІСТЬ – показник досягнення акме-вершини у реалізації, удосконаленні та примноженні творчого потенціалу вчителя української мови і літератури як суб'єкта самотворення і самореалізації.

АКМЕОЛОГІЯ ПЕДАГОГІЧНА – прикладна наука, яка має своїм предметом сторони і рівні професіоналізму педагога, умови і закономірності досягнення ним вершин професійної зрілості й особистості (Н.В. Кузьміна). Зміст визначається своєрідністю поєднання об'єкта, умов, способів і технологій, результатів праці педагога. Акмеологія педагогічна сприяє досягненню вчителем української мови і літератури вершин професіоналізму діяльності і професіоналізму особистості, що передбачає гуманістичну орієнтацію на розвиток гармонійної мовно-мовленнєвої особистості учнів засобами навчального предмета, вибір учителем-словесником способів і засобів продуктивної діяльності з урахуванням мотивів, ціннісних орієнтацій, цілей школярів, підготовку учнів до наступних етапів педагогічного маршруту. Акмеологія педагогічна визначає траєкторію зростання (акмеограму) як індивідуально вибраний учителем-словесником шлях досягнення педагогічної майстерності, а також методи подолання професійних деформацій особистості, зокрема емоційного вигорання і виснаження.

АКМЕПРОФЕСІОНАЛ – учитель української мови і літератури, який досяг найвищого рівня професіоналізму діяльності (висока результативність і якість професійно-педагогічної діяльності, що виходять за межі професійних нормативів і забезпечуються власним творчо-продуктивним внеском; нова якість професійно-педагогічної дії; індивідуальний педагогічний стиль; авторська система діяльності тощо) і професіоналізму особистості (максимальний розвиток акмеологічних інваріантів, педагогічних і філологічних здібностей).

АКМЕ-СИНЕРГЕТИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ – це різновид предметної компетентності в реалізації особистості вчителя української мови і літератури, що вказує на готовність і здатність учителя-словесника навчатися протягом життя, володіти системою знань у галузі педагогічної акмеології і синергетики, тобто закономірностями і механізмами індивідуально-особистісного й професійно-фахового зростання, методами і прийомами розвитку педагогічної майстерності шляхом самонавчання, самопізнання, самоосвіти, самоконтролю тощо, реалізовувати свій творчий потенціал на щаблі зрілості, досягати акме-вершини.

АКМЕ-СИНЕРГЕТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ (КОНСТРУЮВАННЯ ЕТАЛОНА) – метод, який використовується для визначення стратегії життя, поведінки та формування педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури в системі післядипломної педагогічної освіти. Причому

вчитель української мови і літератури досліджується у функційному стані, що неперервно змінюється, розвивається, удосконалюється. Моделювання є методом пізнання, невід'ємною складовою цілеспрямованої діяльності, складається із процесу створення, дослідження і використання моделей і розглядається як педагогічне відтворення суб'єктів освіти за допомогою реальних (фізичних) або ідеальних (логічних, математичних) моделей.

АКМЕТЕКТОНІКА (від грец. *akme* – вершина, розквіт, зрілість; *tektonike* – будівельне мистецтво, майстерність) – комплексна акмеологічна система оцінювання, корекції, моделювання і розвитку професійного акме суб'єкта професійної діяльності. Це усвідомлений внутрішньоособистісний рух суб'єкта до оптимального (еталона), що дозволяє йому на основі самопізнання, саморозвитку, самореалізації визначити джерело, рушійну силу розвитку. Змодельований еталон суб'єкта професійної діяльності визначено як образ акме або сукупність найвищих якісних показників ціннісно-світоглядних, інтелектуальних, емоційно-чуттєвих, мотиваційних, вольових, комунікативних характеристик і складових психічного, фізіологічного та духовного здоров'я суб'єкта діяльності як професіонала, що отримані в процедурах оцінювання, корекції та розвитку.

АКМЕТЕХНОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – це система андрагогічних, компетентнісно зорієнтованих, акме-синергетичних засобів впливу на професійно-особистісне зростання вчителя української мови і літератури, його творчу самоорганізацію, самопізнання, самоосвіту, самовдосконалення, самотрансценденцію протягом життя, яка функціонує в параметрах цільового, аксіологічного, діяльнісно-упроваджувального, технологічного, управлінського, моніторинго-результативного компонентів процесу розвитку особистості як суб'єкта професійно-педагогічної діяльності.

АКМЕ-СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПІДХІД – націлює професійно-педагогічну діяльність учителя української мови і літератури на досягнення рівня педагогічної майстерності, яка реалізується у творчій діяльності та синергійній цілісності людини в плані її професійного становлення.

АКМІЧНА ОСОБИСТІСТЬ – це особистість, провідною потребою і домінуючою життєвою цінністю якою виступає прагнення «бути особистістю», що має духовну і громадянську спрямованість [3, с. 410].

АКСІОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНЦІЯ – компетенція у сфері професійно-педагогічного спілкування, яка передбачає реалізацію у навчально-виховному процесі гуманістичних цінностей, що сприяють гармонійному розвитку як особистості дитини, так і самого вчителя.

АКТИВНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ – здатність особистості до свідомої трудової і соціальної діяльності, міра цілеспрямованого, планомірного перетворення нею навколишнього середовища й самої себе на основі засвоєння багатств матеріальної і духовної культури. Проявляється у творчості, вольових актах, професійно-педагогічному спілкуванні.

АНАЛІЗ АВТОБІОГРАФІЙ (БІОГРАФІЧНЕ ІНТЕРВ'Ю) – метод дослідження, який полягає у докладному спілкуванні інтерв'юєра з учителем української мови і літератури про його життєвий і професійний шлях, розвиток педагогічної майстерності на певних етапах міжтестастаційного періоду, найбільш важливі події духовного життя.

АНДРАГОГ – спеціаліст у галузі навчання, управління, консультування, соціальної, реабілітаційної, корекційної роботи у сфері дорослих людей. Серед сучасних (традиційних та інноваційних) функцій андрагога в системі післядипломної педагогічної освіти виділяємо такі: викладач, методист, консультант, експерт, фасилітатор, модератор, менеджер, супервізор, тьютор, тренер, коуч та ін.

АНДРАГОГІКА (від грец. *άνηρ* (*άνδρος*) – доросла людина і *αγωγή* – вести) – галузь педагогічної науки, що розкриває теоретичні і практичні проблеми освіти, самоосвіти і виховання дорослої людини шляхом формального, неформального, інформального навчання, вивчає питання стимулювання і спрямування процесів розвитку педагогічної майстерності, професіоналізму і творчості протягом усього життя. Завданням андрагогіки є опрацювання змісту, організаційних форм, методів і засобів навчання дорослих, визначення оптимальних інтервалів між сенситивними періодами навчання, функціонування різних форм розвитку педагогічної майстерності в умовах післядипломної освіти.

АРТИСТИЧНІ ЗДІБНОСТІ – спеціальні педагогічні здібності вчителя української мови і літератури, що включають здатність за допомогою мистецтва слова, виразного декламування художніх творів, емоційності викладу, елементів театральної імпровізації, гармонійної єдності зовнішньої і внутрішньої техніки активізувати інтелектуальне й емоційне сприйняття учнями навчального матеріалу.

АСИНХРОННИЙ РЕЖИМ – взаємодія між суб'єктами дистанційного навчання, під час якої учасники взаємодіють між собою із затримкою у часі, застосовуючи при цьому електронну пошту, форум, соціальні мережі тощо.

АСОЦІАТИВНІСТЬ МОВЛЕННЯ ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – взаємозв'язок між окремими нервово-психічними актами, зокрема уявленнями, почуттями, унаслідок чого одне уявлення, почуття тощо спричинює, викликає інше.

АТРИБУТ – 1) суттєва, невід'ємна властивість предмета або явища; 2) ознака або предмет, які становлять характерну прикмету кого-, чого-небудь.

АУТОГЕННЕ ТРЕНУВАННЯ – система прийомів свідомої психічної саморегуляції з метою виявлення і використання психофізіологічних і психічних резервів індивіда в його продуктивній творчій діяльності. Може зреалізуватися за допомогою технічних приладів, зокрема тренажерів уваги, пам'яті, уяви, волі, а також завдяки зусиллям волі та інтелекту особи регуляції власної психіки.

АУТОПСИХОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ – метакомпетентність у сфері реалізації особистості вчителя української мови і літератури, що передбачає його здатність адекватно усвідомлювати власний рівень спеціальних педагогічних здібностей, потенційних ресурсів, бачити перспективи і недоліки у своїй роботі та володіти знаннями про дієві засоби (форми, методи, прийоми, технології та ін.) удосконалення педагогічної майстерності в системі післядипломної педагогічної освіти.

АФЕКТ (від лат. *affectus* – хвилювання, пристрасть) – психічний стан, що характеризується сильними і глибокими переживаннями, яскравим зовнішнім проявом, звуженням свідомості і зниженням самоконтролю.

АФЕКТНО-ПОВЕДІНКОВА КОМПЕТЕНЦІЯ – компетенція у сфері професійно-педагогічного спілкування, що включає здатність учителя української мови і літератури обирати продуктивний стиль професійно-педагогічної взаємодії із суб'єктами навчання, використовувати ефективну для тієї чи іншої ситуації поведінкову стратегію і тактику, послуговуватися значущими для професійно-педагогічної діяльності емоційно-креативними якостями, до яких зараховуємо емпатію (співпереживання, співчуття, співдію), емоційний досвід, експресивну й імпресивну емоційність, емоційну мобільність, творчу уяву, естетичну емпатію, тобто відчуття метафоричності та асоціативності художнього образу, форми і стилю твору, особливостей індивідуальної манери письменників, навички асертивності, перцептивні якості (толерантність, педагогічний такт, інтуїція, гнучність) тощо.

БАГАТСТВО МОВЛЕННЯ ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – обов’язковий комунікативний атрибут мовлення вчителя-словесника, який включає його багатогранну мовну картину світу, активне послуговування великою кількістю мовних одиниць різних структурних рівнів, використання стилістичних засобів, синонімічних лексичних структур, різноманітних морфологічних форм слів та їх варіантів (синонімів, антонімів, омонімів, паронімів, нейтральних та емоційно забарвлених слів тощо), моделей словосполучень, синтаксичних конструкцій різних видів і сполучних засобів (сполучникові, безсполучникові, складносурядні, складнопідрядні, складні речення з різними видами зв’язку).

ВЕБ-РЕСУРСИ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН (ПРОГРАМ), У ТОМУ ЧИСЛІ ДИСТАНЦІЙНІ КУРСИ, – систематизоване зібрання інформації та засобів навчально-методичного характеру, необхідних для засвоєння навчальних дисциплін (програм), яке доступне через Інтернет (локальну мережу) за допомогою веб-браузера або інших доступних користувачеві програмних засобів.

ВЕБ-СЕРЕДОВИЩЕ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ – системно організована сукупність веб-ресурсів навчальних дисциплін (програм), програмного забезпечення управління веб-ресурсами, засобів взаємодії суб’єктів дистанційного навчання та управління дистанційним навчанням.

ВЕБ-портал – це веб-сайт, який пропонує великий спектр ресурсів та послуг, як-от: електрона пошта, форум, «on-line» магазини та ін.

ВЕБ-сайт (*World Wide Web (WWW)*; також веб-сторінка (*web page*), домашня сторінка (*home page*), початкова сторінка (*welcome page*), серфінг (*surf*) – це сукупність інформації, представлена в мультимедійній формі, що знаходиться в Інтернеті у вигляді веб-сторінок. Кожна веб-сторінка являє собою один документ. Веб-сайт має початкову (домашню або персональну) сторінку, з якої користувач починає досліджувати сайт.

ВЕБ-сторінка – це окремий документ, створений з використанням мови програмування *HyperText Mark-up Language (HTML – мова гіпертекстової розмітки)*, що використовується при підготовці мультимедійних сторінок. Веб-сторінка може містити текст, графіку, звуковий супровід, анімацію та інші мультимедійні об’єкти, гіперпосилання.

ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЯ (від англ. *video-conferencing*) – використання лінії зв'язку (тільки голосових чи які передають зображення) для проведення зустрічей осіб, географічно віддалених одна від одної.

ВОЛЯ – сила свідомої обдуманної дії. Є різні визначення волі: 1) здатність (дар), за допомогою якої мислячий розум робить вибір своїх цілей дії та керує зусиллями у виконанні своїх прагнень; вибір, намір або кероване намагання; 2) учинок чи досвід застосування цієї здатності, хотіння або вибір; 3) міцне прагнення; практичний ентузіазм; сила особистості; 4) сила владно завершити справу; свобода дій тощо.

ГОТОВНІСТЬ ВНУТРІШНЯ (акмеологічний аспект) – високий рівень розвитку мотиваційних, пізнавальних, емоційних і вольових процесів особистості, педагогічного колективу, який забезпечує успіх професійно-педагогічної діяльності; це адекватна установка, мотивація і мобілізація психологічних ресурсів для професійно-педагогічної діяльності.

ГОТОВНІСТЬ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ – особливий особистісний стан, який передбачає наявність у вчителя української мови і літератури мотиваційно-ціннісного ставлення до професійно-педагогічної діяльності, володіння ефективними способами і засобами досягнення педагогічних цілей, здатність до художньо-педагогічної творчості і рефлексії.

ГОТОВНІСТЬ ДО САМООСВІТИ – інтегративна якість особистості, що характеризується її бажанням постійно розширювати діапазон сприйняття життя з метою глибокого розуміння, здібністю до систематичної навчальної діяльності, зокрема вміння вільно орієнтуватися у різних джерелах інформації, самостійно знаходити відповіді на певні актуальні питання.

ГУМАНІЗАЦІЯ (від лат. *humanus* – людський, людяний) **ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ** – концепція, основу якої становить ідея побудови педагогічної системи на принципах гуманізму з метою створення найсприятливіших умов для усебічно гармонійного розвитку дитини. Передбачає диференціацію та індивідуалізацію навчання і виховання на основі активізації творчого саморозвитку особистості.

ГУМАНІТАРИЗАЦІЯ (від лат. *humanitas* – людство, людяність) **ОСВІТИ** – одна з основних тенденцій розвитку освіти в сучасному світі. Відображає зростання ролі і значення людських відносин, взаємного прийняття учасників навчально-виховного процесу для забезпечення успішності освіти в цілому.

ДЕВАЛЬВАЦІЯ СЛОВА (від лат. *de* – префікс, що позначає віддалення, припинення, *valeo* – мати значення) – втрата дієвості, смислового навантаження слова, коли його виголошують без урахування емоційного стану, наукового чи якого-небудь іншого зацікавлення аудиторії.

ДЕКВАЛІФІКАЦІЯ (від лат. *de* – префікс, що означає віддалення, припинення, *quails* – який, якої якості, *facio* – роблю) – зниження або втрата професійних знань, умінь, навичок, що може бути спричинено внаслідок тривалої перерви у виконанні основного виду професійно-педагогічної діяльності, під час захворювання, у зв'язку зі старістю тощо.

ДЕРЖАВНІ ОСВІТНІ СТАНДАРТИ – це документація, що слугує основою об'єктивної оцінки рівня освіти і кваліфікації незалежно від форм отримання освіти; державні освітні стандарти установлюються державним законом і розробляються на конкурсній основі.

ДЕТЕРМІНАНТА – причина, що визначає виникнення явища.

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ (від. новолат. *diversificatio* – зміна, різноманітність; від лат. *diversus* – різний і *facere* – робити) – розширення асортименту продукції та переорієнтація ринків збуту, освоєння нових видів виробництв з метою підвищення ефективності виробництва, отримання економічної вигоди, запобігання банкрутства. Спосіб розвитку підприємства, що полягає в освоєнні виробництва нових товарів, товарних ринків, а також видів послуг, що включає не просто диверсифікацію товарних груп, але й розповсюдження підприємницької діяльності на нові та не пов'язані з основними видами діяльності фірми.

ДИСКУРСИВНА КОМПЕТЕНЦІЯ – компетенція вчителя української мови і літератури у сфері професійно-педагогічного спілкування, що характеризує його здатність демонструвати й застосовувати одержані в результаті засвоєння освітньої програми професійного розвитку знання, уміння, інтелектуальні й практичні навички, особистісні якості в стандартних ситуаціях педагогічного спілкування [79, с. 79].

ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА – специфічна організація педагогічного процесу, основним змістом якої є самостійна контрольована і керована робота під керівництвом викладача (тьютора курсів), а також застосування в навчанні комп'ютерної техніки, педагогічних та інформаційних технологій дистанційного навчання, телекомунікаційних мереж і засобів зв'язку (телефон, факс, телеграф, пошта та ін.).

ДИСТАНЦІЙНА ФОРМА НАВЧАННЯ – форма організації навчального процесу у закладах освіти (ВНЗ, ЗПО, ПТНЗ, ЗНЗ), яка забезпечує реалізацію дистанційного навчання та передбачає можливість отримання випускниками документів державного зразка про відповідний освітній або освітньо-кваліфікаційний рівень.

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ – це індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій. Відрізняється від традиційних форм доступністю і комфортністю навчання, особистісною спрямованістю, модульністю процесу тощо. Метою дистанційного навчання є надання освітніх послуг шляхом застосування у навчанні сучасних інформаційно-комунікаційних технологій за певними освітніми або освітньо-кваліфікаційними рівнями відповідно до державних стандартів освіти; за програмами підвищення кваліфікації працівників.

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ОСВІТИ (від лат. *differentia* – відмінність) – процес у сучасній освіті, що забезпечує різноманітність форм навчання, які дають змогу максимально враховувати індивідуальні можливості, інтереси, нахили, ціннісні та професійні орієнтації тих, хто навчається. Базується на прийнятті психологічних відмінностей між індивідами і групами людей (за статтю, віком, соціальною належністю тощо).

ДІАГНОСТИКА КОМП'ЮТЕРНА – психологічна чи педагогічна діагностика, що здійснюється за допомогою комп'ютера як засобу збору, обробки та зберігання інформації в процесі психолого-андрагогічної діагностики професійно значущих та особистісних якостей вчителя української мови і літератури.

ДІАГНОСТИЧНА ВИБІРКА – досягнення максимальної репрезентативності дослідницького масиву генеральної сукупності об'єкта в діагностиці, що здійснюється за допомогою її логічного конструювання; під час розрахунку даної виборки використовується пропорційне співвідношення необхідних одиниць спостереження (респондентів), а також на основі середньоарифметично мінімізованих показників та їх ознак [3, с. 411].

ДІАГНОСТИЧНІ МЕТОДИ В АКМЕОЛОГІЇ – система методів, яка дозволяє встановлювати той чи інший рівень розвитку педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури, з'ясувати відповідність сформованих у вчителя-словесника протягом міжтестастійного циклу професійних якостей, здібностей, властивостей, професійно-педагогічної компетентності і професіоналізму тощо розробленій акмеологічній моделі або акмеограмі.

ДІАГНОСТИЧНІ ПОКАЗНИКИ – такі об'єктивні і суб'єктивні характеристики об'єкта, які є його операційною моделлю, що вибудовується на базі концепції та методологічних принципів та розкриваються за допомогою ознак-індикаторів. Як правило, діагностичний показник виражається дихотомічною (більше – менше) або рівневою оцінкою (високий, середній, низький).

ДІЛОВА АКТИВНІСТЬ – прояв мобільності, ініціативи, підприємливості вчителя української мови і літератури.

ДІЯЛЬНІСТЬ – суспільно-організований спосіб реалізації, соціальної та особистісної активності, що веде до задоволення життєвих і творчих потреб. Основними характеристиками діяльності є предметність і суб'єктність. Акмеологія розглядає проблему вдосконалення особистості як суб'єкта професійної діяльності, оптимізації діяльності (насамперед професійної) шляхом розвитку педагогічної майстерності, творчості. Уведення категорії діяльності дозволяє розглянути її суттєві механізми, зокрема саморегуляцію, самоорганізацію, регуляторну роль свідомості, а також дослідити специфіку спільної та колективної діяльності.

ДОСВІД ПЕДАГОГІЧНИЙ ПЕРЕДОВИЙ – це результат творчого пошуку навчального закладу та вчителів, що відкриває нові педагогічні факти, створює нові педагогічні цінності або істотно модифікує відомі форми, методи і прийоми навчально-виховного процесу.

ДОСЛІДНА РОБОТА ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – це вдосконалення масової педагогічної практики на основі інтуїції вчителя української мови і літератури без наукового обмеження умов, відбору й обґрунтування результатів.

ДОСЛІДНИЦЬКО-ПОШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – форма розвитку педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури в системі післядипломної педагогічної освіти, що включає його науковий пошук, ретрансляцію та експериментальну перевірку в практичній площині нових зразків перспективного педагогічного досвіду, реалізацію положень власної концепції на основі розробки й апробації авторських навчально-методичних матеріалів (програми, навчального посібника, підручника, навчально-методичного комплексу тощо), систематизацію і опис вироблених персонал-технологій, ефективних прийомів, форм і методів роботи, структури і механізмів організації навчально-виховного процесу.

ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – це поєднання пошуку ефективної педагогічної системи через досліdну роботу, розробку програми експерименту та її реалізацію, процес удосконалення масової педагогічної практики на основі отриманих результатів.

ЕВФОНІЯ МОВЛЕННЯ (від гр. *euphonia* – милозвучність) – властивість усного мовлення вчителя української мови і літератури, що полягає у мелодійності звучання, плавності, інтонаційній виразності, створення звукозображення у висловлюванні відповідно до його змісту й художнього призначення.

ЕВФОНІЧНІСТЬ МОВЛЕННЯ ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – комунікативний атрибут мовлення вчителя-словесника, що проявляється у плавності, мелодійності, інтонаційній виразності, відповідному додержанні орфоепічних норм, відсутності різкозвучних звукосполучень, вставних звуків, слів-паразитів, використанні паралельних форм слів, створенні звукових образів у висловлюванні.

ЕКСПРЕСИВНІСТЬ МОВЛЕННЯ ВЧИТЕЛЯ (від лат. *expressio* – вираження) – виразно-відтворювальна мистецька якість за образної манери викладу, пафосу промовця, використання виразально-зображувальних засобів на лексичному, словотворчому і граматичному рівнях (експресивна лексика, специфічні афікси, тропи, стилістичні фігури), що допомагає фіксувати й передавати неповторну емоційно-почуттєву палітру художнього твору, з усіма нюансами відтворювати думки автора і літературних персонажів, експресивну точність настрою, власні естетичні переживання та емоції, тим самим активізуючи процес пізнавальної діяльності школярів і формування експресивної культури.

ЕЛЕКТРОННА ПОШТА (від англ. *elektronic mail, imail*; а також звичайна пошта (*snail mail*), поштова скринька (*mailebox*), рикошет (*bounce*) – мережева служба, яка дозволяє обмінюватися текстовими електронними повідомлення через комп'ютерну мережу. Повідомлення схожі на листи чи записки, при цьому можливість двостороннього зв'язку не надається.

ЕЛІТАРНИЙ ТИП НАЦІОНАЛЬНО-МОВНОЇ (КУЛЬТУРОМОВНОЇ, ЛІНГВОКУЛЬТУРНОЇ, МОВНО-РИТОРИЧНОЇ) ОСОБИСТОСТІ – це представник найвищих культурних і духовних цінностей, компетентний, високоосвічений, національно свідомий і самоактуалізований у соборному соціумі носій мови, який здатний успішно в усіх сферах життя використовувати функціонально-стильові можливості української мови, уміє вільно і

комунікативно виправдано висловлювати свої думки, характеризується свідомим ставленням до мови, сформованою мовною стійкістю, креативним мисленням, естетичним і художньо-образним сприйняттям мовлення. Мовна особистість не тільки демонструє високий культурно-комунікативний рівень соціалізації, а передусім це особистість впливова [33, с. 119-120], оскільки вміє передавати учням знання про культурно-мовні норми українського народу, плекати любов і пошану до рідної мови, розвивати творчий, національно-культурний і творчий потенціал школярів [164, с. 24-25], творчо самовиражатися в мові і за допомогою мови. Компонентним складом концепту «мовна особистість» дослідники вважають ціннісний, світоглядний, культурологічний, особистісний, пізнавальний, поведінковий, комунікативно-діяльнісний складники, а також мовний, що включає лінгвістичний, соціолінгвістичний, прагмалінгвістичний елементи.

ЕМОЦІЙНА КУЛЬТУРА ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – культуротворчий компонент акмелінгвістичної майстерності вчителя-словесника, що передбачає емоційну сприйнятливість ним думок, почуттів, відчуттів інших суб'єктів професійно-педагогічної взаємодії, чутливе сприйняття та адекватне відтворення художньо-почуттєвої палітри художнього твору, передачу власних естетичних переживань, саморегуляцію психічного й емоційного стану, налаштованість на потрібну емоційно-художню тональність уроку, коректне реагування в парадигмальному комунікативному векторному полі на певні форми спілкування, здатність нівелювати емоційно-експресивні бар'єри тощо.

ЕМПАТІЙНА КУЛЬТУРА ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – сукупність знань, переконань, умінь і навичок, які характеризують здатність учителя української мови і літератури підтримувати почуття суб'єктів професійно-педагогічної взаємодії таким чином, щоб у процесі співпереживання дане почуття залежно від його змісту, форми, часу, необхідності ставало глибшим, доцільнішим або нейтралізувалося.

ЕСТЕТ (від гр. *αισθητης* – той, що відчуває) – учитель української мови і літератури, який любить поетичне, гарне, прекрасне в житті, мистецтві, літературі, сам уміє створювати його.

ЕСТЕТИЧНА КУЛЬТУРА ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – складник художньо-естетичного компонента педагогічної майстерності, що включає наявність у вчителя української мови і літератури художньо-естетичного досвіду, сформовану систему естетичних знань, смаків, ідеалів, здібностей до естетичного осягнення художніх образів, сприймання явищ дійсності і творів мистецтва, потребу вносити досконалі мовно-мовленнєві зразки, прекрасне у навчально-виховний простір, бачити і відчувати красу, багатство, мелодійність української мови.

ЕСТЕТИЧНА ПОВЕДІНКА – складник художньо-естетичного компонента педагогічної майстерності, що є втіленням зразкового у вчинках вчителя української мови і літератури, його вербальному і невербальному іміджі.

ЕСТЕТИЧНА СВІДОМІСТЬ УЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – складник художньо-естетичного компонента педагогічної майстерності, що є художньо-емоційним освоєнням дійсності через естетичні сприйняття, почуття, переживання, судження та виражається в естетичних поглядах і творчій діяльності вчителя української мови і літератури.

ЕСТЕТИЧНЕ ПОЧУТТЯ – психічна здатність сприймати предмети і явища об'єктивного світу з погляду їх краси.

ЕСТЕТИЧНИЙ ІДЕАЛ – складник художньо-естетичного компонента педагогічної майстерності, що передбачає здатність учителя української мови і літератури включати в процес професійно-педагогічної діяльності естетичні почуття радості, задоволення, прекрасного і піднесеного, привносити високі зразки героїчного, довершеного в конкретних поведінкових моделях.

ЕСТЕТИЧНИЙ СМАК – здатність учителя української мови і літератури до оцінки дійсності, творів мистецтва крізь призму естетичних категорій і власного компетентнісного досвіду, творити предмети за законами краси, уміння виділяти, знаходити, розуміти й оцінювати естетичні властивості явищ природи, суспільного життя і творів мистецтва.

ЕСТЕТИЧНІ ЗДІБНОСТІ – спеціальні педагогічні здібності вчителя української мови і літератури, що передбачають сприйнятливість до естетичної глибини і виразності української мови, чуттєвість до стильового, ритмічного багатства художнього твору, емоційно-ціннісне ставлення до мистецтва, людини і всесвіту; здатність учителя української мови і літератури мислити художніми образами, розуміти авторський замисел, сприймати метафоричну мову твору, відчувати художню унікальність, гармонію і довершеність авторської творчої манери тощо.

ЕСТЕТИЧНІ ПОЧУТТЯ ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – складник художньо-естетичного компонента педагогічної майстерності, що визначає психічну здатність учителя української мови і літератури естетизувати повсякденне життя, тобто сприймати людину, конкретні вчинки, дії, моральні принципи тощо, предмети, явища навколишнього світу з погляду краси, досконалості, сприяти засвоєнню і наслідуванню найкращого.

ЕСТЕТИЧНІСТЬ МОВЛЕННЯ ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – складник художньо-естетичного компонента педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури, за якого комунікативне висловлювання у будь-якому прояві (розповідь, діалог, бесіда та ін.), вибираючи комунікативні атрибути мовлення, викликає у реципієнтів естетичну насолоду, захоплення, бажання наслідувати комунікативні зразки мовно-мовленнєвого й ораторського мистецтва вчителя-словесника.

ЕТНОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНЦІЯ – компетенція у професійно-педагогічній діяльності вчителя української мови і літератури, що включає розв'язання глибинних проблем етногенезу, культурогенезу, ментальності, світоглядних уявлень, застереження від негативних впливів сучасних витворів, споживацького, позбавленого духовності суспільства, ксенофобії [136, с. 43-44]. Дослідники аргументовано пропонують у межах етнологічної компетенції розподіл на субкомпетенції. Зокрема *етнолінгвістична субкомпетенція* передбачає готовність учителя української мови і літератури при викладанні предмета спиратися на змістовий план культури, етнічні, регіональні форми (вербальні: лексика, фразеологія, фольклорні тексти; акціональні – обряди; ментальні – вірування) з урахуванням соціокультурних, етнокультурних тощо характеристик; *етнопсихологічна субкомпетенція* допомагає вчителю-словеснику враховувати вплив на поведінку особистості специфічних психологічних особливостей етнічних спільнот; *етнопедагогічна субкомпетенція* уможливує історико-культурне формування учнів шляхом використання емпіричного досвіду етнічних груп у вихованні і навчанні, а також морально-етичні погляди на споконвічні цінності сім'ї, роду, нації [136, с. 44-45].

ЖЕСТ (від лат. *gestus* – діяння) – дія або рух людського тіла або його частини для вираження емоції чи інформації замість розмови або під час розмови.

ЖЕСТИКУЛЯЦІЯ – уживання, використання жестів для підсилення виразності мови або для вираження чого-небудь. Жестикуляція, що супроводжує мовлення вчителя української мови і літератури, надає наочності й експресивності розповіді.

ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ – метакомпетентність в реалізації особистості вчителя української мови і літератури, що передбачає досягнення ним високого рівня розвитку в суспільній, виробничій і духовній сферах життєдіяльності.

ЗАКОНОМІРНОСТІ СИСТЕМИ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ – це об'єктивно існуючі, повторювальні зв'язки між явищами і процесами, самою системою післядипломної освіти, учителем української мови і літератури і зовнішнім середовищем, що характеризують неперервний ефективний розвиток системи відповідно до сучасних соціокультурних викликів і трансформаційних перетворень.

ЗАЛКОВИЙ КРЕДИТ – це завершена задокументована частина як певного кредитного, змістового модуля (інваріативного чи варіативного) навчального плану, так і всієї навчальної модульної програми курсової підготовки вчителів української мови і літератури.

ЗДІБНОСТІ ПЕДАГОГІЧНІ – сукупність індивідуально-психологічних особливостей особистості, які сприяють успішному здійсненню професійно-педагогічної діяльності: Виділяють загальні здібності, які тією чи іншою мірою виявляються у всіх видах людської діяльності, зокрема загальні розумові, комунікативні тощо, і спеціальні здібності, які відповідають вужчому колу вимог професійно-педагогічної діяльності вчителя української мови і літератури. Серед спеціальних педагогічних здібностей як «індивідуальних психічних властивостей особистості» (А.О. Деркач, А.А. Ісаєв [51, с. 71, 73], Ю.І. Завалевський [65, с. 19], І.О. Зимня [73, с. 146], Н.В. Кузьміна [105, с. 133; 108, с. 8, 14], Н.В. Кузьміна, Н.В. Кухарев [107, с. 3, 32, 34], К.К. Платонов [180, с. 154, 156]), що вирізняють професійно-педагогічну діяльність учителя української мови і літератури в системі інших і стають «системними якостями діяльності» (К.К. Платонов [180, с. 156]), виділяємо професійно-комунікативні, акмелінгвістичні, літературно-творчі, артистичні, перцептивні, інтелектуальні, креативні, сугестивні, естетичні, організаторські та ін.

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ, АБО ВАЛЕОЛОГІЧНА, – метакомпетентність в реалізації особистості вчителя української мови і літератури, що забезпечує організацію здорового способу життя у фізичному, соціальному, психічному й духовно-емоційному аспектах, а також ефективну реалізацію здоров'язбережувальної функції розвитку учнів на уроках мови і літератури, тобто належних умов для оптимального функціонування фізіологічних процесів (достатнє освітлення, повітряний і тепловий режим, зміна різних видів діяльності, відповідність меблів індивідуальним особливостям учнів, часова кореляція та енерговитрати на виконання класних і домашніх робіт тощо).

ЗМІСТОВНІСТЬ МОВЛЕННЯ – комунікативний атрибут мовлення вчителя української мови і літератури, що передбачає вичерпне розкриття предмета професійно-педагогічного спілкування, комунікативного задуму, головної думки висловлювання із дотриманням логічної послідовності, доречності, аргументованості, лаконічності, наповненості кожної комунікативної фрази логічним змістом, відсутності тавтології і невиправданих дублювань.

ЗРІЛІСТЬ – тривалий віковий період, середня ланка життя людини між юністю і старістю (приблизно від 25 до 65 років); характеристика високого рівня окремих сторін психічного розвитку. У контексті акмеології зрілість трактується як найбільш значущий період у житті людини, який позначається досягненням найвищих результатів у його професійному та особистісному розвитку. Період зрілості характеризується появою нових якостей, психічних новоутворень, зокрема активність людини з урахуванням пройдених етапів життєвого шляху, аналіз досягнень і помилок минулого досвіду, мудрість, здатність до варіювання та експериментування соціальних ролей, до вироблення індивідуальних стратегій адаптації та компенсації, креативний тип ставлення до життя тощо. Ці позитивні тенденції можуть супроводжуватися перехідними періодами, кризами, втратами в розвитку, включати оптимуми, піки, спади.

І **ЛЛОКУТИВНА КОМПЕТЕНЦІЯ** – компетенція у сфері професійно-педагогічного спілкування, що полягає в здатності вчителя української мови і літератури зреалізувати комунікативний акт відповідно до комунікативно-ситуативної мети.

ІМПРОВІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНА (від лат. *improvisus* – несподіваний, раптовий) – професійно-педагогічна діяльність учителя української мови і літератури, що здійснюється в ході професійно-педагогічного спілкування без попереднього осмислення, обдумування; метою є знаходження нового розв'язку в конкретних умовах навчання і виховання. Педагогічна імпровізація є обов'язковим елементом професійно-педагогічної дії словесника-майстра, акмепрофесіонала. В основі педагогічної імпровізації лежить загальнокультурна і професійна підготовка вчителя-словесника в системі післядипломної педагогічної освіти, знання ним навчального предмета, педагогіки і педагогічної психології, передбачає розвинуті педагогічні вміння і навички, педагогічний такт, творчу домінанту, тобто розвинуту увагу, уяву, інтуїцію, стан творчого пошуку і натхнення. Навчання щодо вдосконалення педагогічної імпровізації може здійснюватися двома шляхами: через включення елементів імпровізації в процес вивчення навчальних предметів, організацію спеціального тренінгу, який включає

вивчення структури процесу, аналіз уроків з точки зору можливого і реального застосування; спеціальні вправи для розвитку педагогічної майстерності з акцентом на вдосконалення мови, уваги, уяви.

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ (франц. *individualisation*, від лат. *individuum* – неподільне) – організація навчального процесу з урахуванням індивідуальних особливостей учнів, яка дає змогу створити оптимальні умови для реалізації потенційних можливостей кожного.

ІНДИВІДУАЛІЗОВАНІСТЬ АБО ПЕРСОНІФІКОВАНІСТЬ МОВЛЕННЯ – передбачає створення вчителем української мови і літератури власного неповторного мовленнєвого іміджу, що включає індивідуальну мовленнєву манеру вчителя-словесника, її гармонійність з екстралінгвістичними засобами, гнучкість виконуваних під час урочної і позаурочної діяльності мовленнєвих ролей і функцій, вироблений ексклюзивний стиль професійно-педагогічної взаємодії.

ІНДИВІДУАЛЬНА ОСВІТНЯ ТРАЄКТОРІЯ ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА (ІОТ) – це специфічна інновація в системі післядипломної педагогічної освіти, що передбачає особливо організований диференційований акмеологічний освітній простір з орієнтацією на пошук і засвоєння вчителем української мови і літератури індивідуальних освітніх проєктів (програм) розвитку педагогічної майстерності, підвищення кваліфікації за варіативними та інваріативними кредитними (змістовими) модулями, блоками тощо частково чи повністю самостійного, прискореного чи пролонгованого навчання.

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ СТИЛЬ (ПОЧЕРК) ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – індивідуально специфічна, властива певному вчителю української мови і літератури сукупність оригінальних, ексклюзивних педагогічних дій, способів, прийомів і методів роботи та засобів їх реалізації, індивідуальна манера організації навчально-виховного процесу, що характеризує особисту педагогічну майстерність учителя-словесника, пов'язану з його конкретними нахилами і здібностями.

ІНДИВІДУАЛЬНО-ТВОРЧА МОВЛЕННЄВА МАНЕРА (ІДЮЛЕКТ) – спектр структурно-мовних особливостей мовлення окремого носія мови в різних сферах і формах використання. Індивідуально-творчу мовленнєву манеру зорганізовує також темперамент учителя української мови і літератури, особливості характеру, вироблений комунікативний стиль, мовленнєве середовище.

ІННОВАТИВНІСТЬ (від лат. *innovatio* – оновлення, зміна) – емоційно-оцінне ставлення вчителя української мови і літератури до нововведень, відмінність у сприйнятливості суб'єктів до інновацій, нових ідей, досвіду.

ІННОВАЦІЯ – цілеспрямовані зміни, що вносять у систему підготовки і підвищення кваліфікації спеціаліста нові елементи та викликають її перехід з одного стану в інший шляхом реалізації прогресивних ідей, моделей, технологій, прийомів, методів, засобів або замінюють ті, що стали непродуктивними, застарілими.

ІННОВАЦІЯ В НАВЧАННІ – уведення нового в мету, зміст, методи і прийоми навчання, організацію діяльності; зміни в стилі мислення.

ІННОВАЦІЯ ОСВІТНЯ (англ. *innovation*, від лат. *innovatio* – оновлення, зміна) – цілеспрямований процес певних змін (частково модифікаційних або кардинальних) в освітній галузі «Мови і літератури» на основі соціокультурних викликів постіндустріальної епохи, досягнень психолого-педагогічної науки, вивчення, аналізу й узагальнення перспективного педагогічного досвіду, що спричинюють нову якість професійно-педагогічної дії вчителя-словесника, пошук ефективних форм, методів, технологій організації навчально-виховного процесу та спрямовані на забезпечення високого освітнього результату.

ІННОВАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНА – зміни в змісті й технологіях навчання і виховання, нововведення в професійно-педагогічну діяльність для підвищення її ефективності.

ІНТЕЛЕКТ – це здатність пізнавати і вирішувати проблеми, які об'єднують в собі пізнавальні здібності. Інтелект (розум) – сукупність розумових здібностей. За допомогою розуму (розумові здібності) людина вчиться, тобто здобуває нові знання та вдосконалює свої розумові здібності; розуміє мову та абстрактні ідеї (досягнутий рівень розумового розвитку); обдумує бажаний для неї результат (проблеми тощо) та складає план для його досягнення, а потім безпосередньо здійснює заплановане, роблячи висновки (як зі своєї діяльності, так і діяльності інших) та вдосконалюючи власний практичний досвід.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ЗДІБНОСТІ – спеціальні педагогічні здібності вчителя української мови і літератури, що передбачають його широкий кругозір, мовно-літературні і мистецькі інтереси, ерудованість у сфері різноманітних гуманітарних наук, енциклопедичність знань, прагнення до самоосвіти протягом усього життя та ін.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ – різновид предметної компетентності у професійно-педагогічній діяльності, професійно значуща якість учителя української мови і літератури, що виявляється в умінні застосовувати власний інтелектуальний потенціал для налагодження педагогічно цілеспрямованих взаємовідносин, набуття знань і вироблення способів інноваційної діяльності.

ІНТЕЛІГЕНТНІСТЬ МОВЛЕННЯ ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – це «чуття» мови, націленість на самовдосконалення, внутрішнє прагнення до знань, краси і контактності з людьми свого середовища, володіння усним мовленням, простим і глибоким, виразним і проникливим, вишуканим і елегантним, образним та інтелектуалізованим [211; 231; 254].

ІНТЕНСИВНІСТЬ МОВЛЕННЯ (від фр. *intensif*, лат. *intensio* – напруження) – сила вимови звуків, слів, мовних тактів, що залежать від умов комунікації, від приміщення (у класній кімнаті, в актовій залі тощо) і пов'язана з особливостями мовного дихання вчителя української мови і літератури.

ІНТЕРАКЦІЙНА КОМПЕТЕНЦІЯ – компетенція вчителя української мови і літератури у сфері професійно-педагогічного спілкування, що передбачає вміння вчителя-словесника організувати професійно-педагогічну взаємодію із суб'єктами навчально-виховного процесу на принципах співробітництва, партнерства, фасилітативності, рівності позицій, діалогічності та полілогічності.

ІНФОРМАЛЬНА ОСВІТА – неофіційна, самоорганізована (самоосвіта), індивідуальна пізнавальна діяльність (життєвий, соціальний досвід).

ІНФОРМАЦІЙНА СИСТЕМА ІНТЕРНЕТ (*Internet Information Systems*) – велика, часто розподілена база даних, у якій є доступ через Інтернет (такі системи – Gopher, WAIS, World Wide Web).

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ (В ОСВІТІ) (*IT, Information Technology*) – це сукупність методів і засобів отримання, перетворення, зберігання та використання інформації у навчально-виховному процесі. Один із суттєвих факторів, що визначає конкурентноспроможність країни, регіону, освітньої галузі «Мови і літератури» і вчителя інформаційного суспільства зокрема.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ – технології створення, передачі й збереження навчальних матеріалів у вигляді дистанційних курсів, а також організації, супроводу та моніторингу навчального процесу за допомогою засобів комп'ютерної техніки, телекомунікаційного зв'язку, спеціального програмного забезпечення.

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ – технології створення, накопичення, зберігання і доступу до веб-ресурсів (електронних ресурсів) навчальних дисциплін (програм), а також забезпечення організації і супроводу навчального процесу за допомогою спеціалізованого програмного забезпечення та засобів інформаційно-комунікаційного зв'язку, у тому числі Інтернету.

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНА МЕТАКОМПЕТЕНТНІСТЬ – метакомпетентність учителя української мови і літератури у сфері професійно-педагогічної діяльності, що забезпечує медіа-грамотність педагога, розвиток його технічних і технологічних знань, використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі, передбачає здатність орієнтуватися у швидкозмінних інформаційних потоках техногенного суспільства, застосовуючи при цьому раціональні прийоми пошуку, аналізу, адекватного відбору, систематизації, використання професійно значущої інформації та створення нової, логічно-узагальненої для оптимізації навчально-виховного процесу тощо.

КВАЛІФІКАЦІЙНА КАТЕГОРІЯ ВЧИТЕЛЯ – визначає рівень професійної підготовки (кваліфікації) учителя української мови і літератури в системі післядипломної педагогічної освіти, набуття ним необхідних професійно значущих компетенцій, що виявляється у результативності професійно-педагогічної діяльності за посадою відповідно до нормативних зразків та еталонних моделей діяльності. Слід зауважити, що кваліфікаційна категорія чи педагогічне звання не завжди прозора віддзеркалюють рівень педагогічного професіоналізму і педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури, не є запорукою високоякісного виконання функціональних обов'язків, продуктивності надання освітніх послуг.

КЛАСТЕРНИЙ АНАЛІЗ – математична процедура багатомірного аналізу, яка застосовується в психолого-педагогічних дослідженнях і дає можливість на основі багатьох показників, які характеризують ряд об'єктів (наприклад, піддослідних), групувати їх у класи (кластери) таким чином, аби об'єкти, що

входять до одного класу, були більш однорідними, схожими порівняно з об'єктами, що входять до інших класів.

КОМПЕТЕНТНА АКТИВНІСТЬ – постійна включеність учителя української мови і літератури в процес прийняття рішень, педагогічне передбачення, висока мотивація професійних досягнень, здатність цілеспрямовано нестандартно перетворювати педагогічні ситуації, проявляти професійну ініціативу і професійний ризик щодо способів виконання професійно-педагогічних завдань.

КОМПЕТЕНТНИЙ УЧИТЕЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ (від лат. *competens* – «відповідний, спроможний») – це учитель, який завдяки мобілізованим достатнім знанням, умінням і професійним здібностям спроможний успішно вирішувати психолого-педагогічні завдання на технологічному рівні; педагог знаючий, обізнаний, тямущий, здатний до неперервного професійно-особистісного зростання в системі післядипломної педагогічної освіти.

КОМПЕТЕНЦІЇ (від лат. *competentia*, *competere* – взаємно прагну, відповідаю, підходжу) – коло повноважень учителя-словесника у професійно-педагогічній, індивідуально-особистісній і мотиваційній сферах діяльності, що визначається завданнями освітньої галузі «Мови і літератури», нормативною базою післядипломної педагогічної освіти, інноваційними викликами суспільства і спрямовують його на вироблення нової якості професійно-педагогічної дії, індивідуально-творчого стилю роботи, продуктивного способу досягнення мети.

КОМП'ЮТЕРНА МЕРЕЖА – це система розподіленої обробки інформації між комп'ютерами за допомогою засобів зв'язку.

КОМУНІКАТИВНА ДОЦІЛЬНІСТЬ МОВЛЕННЯ ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – комунікативний атрибут мовлення вчителя-словесника, який визначає вмотивований, доцільний вибір ним мовно-мовленнєвих засобів, аргументів, темпу мовлення залежно від комунікативної інтенції, умов і ситуації спілкування, з урахуванням соціальних і психологічних ролей комунікантів, їхнього суб'єктного досвіду тощо.

КОМУНІКАТИВНА ПОВЕДІНКА ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ (КОМУНІКАТИВНА СТРАТЕГІЯ) – це процес, пов'язаний із передачею інформації, така організація мовленнєвої взаємодії з учнями (вибір тону мовлення, міміки, жестів, рухів), що створює сприятливий психологічний клімат, зумовлює стиль професійно-педагогічної діяльності (монологічний, діалогічний, інтерактивний).

КОМУНІКАТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – ефективність спілкування вчителя української мови і літератури в різних сферах життєдіяльності, що включає його комунікативну ерудицію, комунікативний досвід, професійно-комунікативні здібності, уміння, навички й установки, комунікативну техніку, стиль взаємодії із суб'єктами навчального простору.

КОМУНІКАТИВНА ПРОФЕСІОГРАМА ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – вичерпний опис професійно значущих комунікативних знань, якостей і здібностей, комунікативно-виконавчої майстерності, комунікативної техніки, якими має володіти вчитель української мови і літератури для організації ефективної професійно-педагогічної взаємодії. Комунікативна професіограма включає комунікативну ерудицію, комунікативний досвід, професійно-комунікативні здібності, уміння, навички й установки, комунікативну техніку, стиль спілкування тощо.

КОМУНІКАТИВНА СПРЯМОВАНІСТЬ МОВЛЕННЯ ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – комунікативний атрибут мовлення вчителя-словесника, що передбачає його ситуативну адаптованість, адресованість і виклад навчального матеріалу з урахуванням здібностей, темпераменту, можливостей, нахилів, навчальних потреб, мотивації, рівня набутих предметних компетентностей, суб'єктного досвіду як усього учнівського колективу, так і конкретного учня зокрема.

КОМУНІКАТИВНІ АТРИБУТИ (ОЗНАКИ, ЯКОСТІ) МОВЛЕННЯ ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – невід'ємні реальні змістові і формальні властивості мовно-мовленнєвої компетентності, якості мовлення вчителя-словесника, що віддзеркалюють акме-вершину у мовно-мовленнєвому розвитку, досягнення ним професійно-зразкового вербального іміджу і стають важливим чинником акмелінгвістичної підготовки фахівця в системі післядипломної педагогічної освіти, сприяють подальшому акмелінгвістичному самоаналізу, саморефлексії і самовдосконаленню протягом життя.

КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЄВА АКТИВНІСТЬ – культуротворчий компонент акмелінгвістичної майстерності вчителя української мови і літератури, його динамічний інтегративний стан, що характеризується прагненням до різноманітної художньо-педагогічної творчої мовно-мовленнєвої діяльності, здатністю до мовленнєвого експренту, готовністю вчителя української мови і літератури вибирати поведінкове амплуа, видозмінювати власний соціоситуативний імідж залежно від соціально-психологічних особливостей аудиторії, домінуючої комунікативної ситуації.

КОМУНІКАТИВНО-СИТУАТИВНА МЕТАКОМПЕТЕНТНІСТЬ – метакомпетентність у сфері професійно-педагогічного спілкування вчителя української мови і літератури, що трактується як здібності особистості увійти в глобальну сферу освітнього, професійного й соціокультурного комунікативного простору, тобто розглядувана компетентність становить особливу сферу входження індивідуальної свідомості у світову суспільну свідомість, діалог культур, менталітетів на основі інтеграції, людського єднання та формування готовності до професійного вдосконалення. Комунікативно-ситуативна метакомпетентність акумулює в собі особистісні якості вчителя-словесника, його досконалий рівень мовно-мовленнєвої культури, спроможність знаходити нестандартний вихід у різних (навіть найскладніших) урочних і позаурочних ситуаціях, організовувати обмін інформацією, керувати пізнавально-пошуковою діяльністю школярів.

КОМУНІКАТИВНО-СИТУАТИВНІ БАР'ЄРИ ДІАЛОГІЧНОЇ (ПОЛІЛОГІЧНОЇ) ВЗАЄМОДІЇ – комунікативні перешкоди, що зумовлюють вироблення індивідуально-типологічного непродуктивного стилю спілкування з дітьми, деструктивні поведінкові реакції з боку школярів, колег, батьків тощо. Професійно-педагогічне спілкування передбачає організацію ефективного комунікативного простору, уміння вчителя української мови і літератури знаходити творчий вихід із різноманітних ситуацій, приймати оперативні, педагогічно доцільні рішення, обирати майстерну комунікативну стратегію і відповідну тактику.

КОНТРОЛЬНО-ОЦІНЮВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ – форма розвитку педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури, що включає динаміку продуктивності навчально-виховного процесу, показники моніторингових досліджень навчальних досягнень учнів з української мови і літератури, участь школярів у конкурсах, всеукраїнських та міжнародних учнівських олімпіадах, турнірах, зокрема різних етапах Всеукраїнської олімпіади з української мови і літератури, Міжнародному конкурсі з української мови ім. Петра Яцика, Міжнародному конкурсі з українознавства, Міжнародному мовно-літературному конкурсі учнівської та студентської молоді ім. Тараса Шевченка, регіональних конкурсах, наприклад, «Найкращий відгук на сучасну дитячу прозу», конкурсі читців «Красномовна Донеччина» тощо.

КОНФЕРЕНЦІЯ (від лат. *confero* – збираю в одне місце) – це збори, нарада представників наукових, громадських, навчальних та інших організацій для обговорення певних актуальних питань.

КООПЕРАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ (КОМПЕТЕНТНІСТЬ У СПІЛЬНІЙ ТВОРЧОСТІ) – метакомпетентність у сфері професійно-педагогічного спілкування, що включає здатність учителя української мови і літератури або групи педагогів, зокрема методичного об'єднання, циклової комісії вчителів-словесників, колег з інших предметних кафедр, продуктивно організувати навчальну взаємодію з усіма суб'єктами щодо нестандартно-творчого вирішення тих питань, які виходять за межі індивідуального компетентнісного досвіду і є завданнями, зорієнтованими на спільну співпрацю, співдію, спільний освітній продукт.

КРЕАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ – різновид предметної компетентності у професійно-педагогічній діяльності, який передбачає творче виконання вчителем української мови і літератури професійних обов'язків, його спроможність генерувати незвичні інноваційні ідеї, відходити від традиційних схем і поведінкових, змістових шаблонів, діяти не за зразком, а оригінально, творчо, застосовуючи елементи педагогічної імпровізації, новизни.

КРЕАТИВНІ ЗДІБНОСТІ – спеціальні педагогічні здібності вчителя української мови і літератури, що передбачають його здатність до високого рівня художньо-естетичної і педагогічної творчості у мовно-літературній професійно-педагогічній діяльності.

КРЕАТИВНІСТЬ (від лат. *creatio (creationis)* – створення) – стійка властивість індивіда, що зумовлює здатність виявляти соціально значущу творчу активність; рівень творчої обдарованості, здатності до творчості.

КРЕДИТНИЙ МОДУЛЬ (АБО ЗАЛКОВИЙ) – відносно самостійна і автономна частина модульної навчальної програми, що визначає корелятивність між обсягом опанування матеріалу, рівнем і якістю, результатами виконання слухачем програми підвищення кваліфікації, набутими компетенціями та заліковим освітнім кредитом.

КРЕДИТНО-МОДУЛЬНА СИСТЕМА ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ – це інноваційна система підвищення кваліфікації вчителя української мови і літератури на засадах андрагогічного і компетентнісно-зорієнтованого підходів, що є цілісною сукупністю освітніх засобів (форм, способів, технологій організації та управління якістю освітнього процесу) із високим рівнем самостійної роботи вчителя-словесника на основі індивідуалізації і варіативності освітньої траєкторії протягом усього міжтестастійного циклу й передбачає планомірно-поетапне засвоєння функційних одиниць індивідуальних навчальних програм професійного розвитку, відповідний облік обсягу і якості знань, умінь, установок у вигляді залікових освітніх одиниць (залікових кредитів).

КРЕДО (від лат. *credo* – вірю) – символ віри; основа світогляду, переконань.

КРИТЕРІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ (від гр. *χρητήριον* – здатність розрізнення; засіб судження, мірило) – певна ознака або ознаки, на підставі яких здійснюється оцінка професіоналізму діяльності і професіоналізму особистості вчителя української мови і літератури, сформованості у нього спеціальних здібностей, професійно значущих якостей і властивостей, художньо-педагогічної творчості, здатності до неперервного професійно-особистісного зростання протягом усього життя тощо. Вони дозволяють здійснити комплексну акмединаміку рівнів педагогічної майстерності у професійно-діяльній, індивідуально-особистісній і мотиваційно-рефлексивній сферах, простежити зміни в розвитку того чи іншого суб'єкта професійно-педагогічної діяльності.

КУЛЬТУРА АКМЕОЛОГІЧНА – особистісне новоутворення, яке зумовлює становлення людини як цілісності, продуктивність її саморозвитку й оптимальність індивідуальної траєкторії досягнення акме як ступеня саморозвитку. Акмеологічну культуру можна тлумачити як якусь результативну, що виникає при взаємодії і гармонізації трьох видів особистісної культури: духовної, психологічної і моральної. В особистості, яка оволоділа акмеологічною культурою як системою, формуються такі якості: здатність до самотрансценденції, відповідальність за самонавчання в умовах післядипломної педагогічної освіти, готовність до неперервного саморозвитку, самоконтролю, саморефлексії, самовдосконалення. Ці особистісні якості зумовлені, з одного боку, рівнем акмеологічної культури, а з іншого, виступають детермінантами ефективності в досягненні акме. Високий рівень розвитку акмеологічної культури дозволяє осмислювати процес саморозвитку як життєву цінність, пізнавати, актуалізувати, творчо проявляти самостійність шляхом створення умов для самовдосконалення і самореалізації в процесі життєдіяльності і життєтворчості.

КУЛЬТУРА МОВИ – розділ філологічної науки, що вивчає функціонування мови в суспільстві з погляду її нормативності і передбачає правила користування літературною мовою.

КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ – дотримання вчителем української мови і літератури мовних норм вимови, наголосу, слововживання і побудови висловів; нормативність, літературність усної і писемної мови, що виражається в її грамотності, точності, ясності, чистоті, логічній стрункості тощо. Мовленню високої культури словесника-майстра властиве володіння такими культуротворчими компонентами, як емоційна культура, високий рівень культури мислення, лінгвістична свідомість, наявність стійкої

акмелінгвістичної позиції і рефлексивних умінь тощо; досконале володіння атрибутами мовлення (змістовність, бездоганна правильність, комунікативна доцільність, евфонічність, чистота, точність, стилістична вправність, комунікативна спрямованість, прагматична орієнтація, мовленнєвий артистизм, експресивність, естетичність, асоціативність та ін.), що ґрунтуються на послуговуванні нормами сучасної української літературної мови на всіх рівнях мовної системи в усному і писемному різновидах; вироблення індивідуальної мовленнєвої манери, мовленнєвого стилю, що уможливило ефективну організацію педагогічного дискурсивного діалогу; уміле послуговування риторичним інструментарієм; багатство словника, різноманітність граматичних конструкцій, художню образність тощо.

ЛІНГВІСТИЧНА СВІДОМІСТЬ УЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – культуротворчий компонент акмелінгвістичної майстерності, який передбачає уважне ставлення вчителя-словесника як елітарного типу мовно-риторичної особистості до власного мовлення і мовлення всіх учасників педагогічного дискурсу, уміння оцінювати й удосконалювати мовленнєву діяльність комунікантів на кожному етапі навчання, природне бажання примножувати невичерпну скарбницю культури українського народу.

ЛІНГВОДИДАКТИКА УКРАЇНСЬКА (від лат. *lingua* – мова і гр. *didaktikos* – значний) – наука, що досліджує зміст, форми, принципи, способи і засоби навчання української мови як рідної і як державної, вивчає труднощі засвоєння мовного матеріалу та їх причини, шляхи формування комунікативної компетентності залежно від дидактичної мети і завдань, характеру навчального матеріалу, умов монологізму (одномовності) чи білінгвізму (двомовності), етапу навчання та інтелектуально-мовного розвитку учнів. Об'єктом лінгводидактики є теоретичне обґрунтування процесу навчання мові та його дослідження: концепції, змісту мовної освіти, організаційні форми навчання, механізми дослідження і конструювання процесу навчання. Предмет лінгводидактики – теоретичне обґрунтування закономірностей взаємодії викладання мови (діяльність учителя-словесника), вчення (діяльність учня), змісту навчального матеріалу і технології оволодіння персоніфікованими знаннями. До найголовніших концептуальних засад навчання української мови відносять такі: українська мова як рідна і державна в усіх типах середніх і вищих навчальних закладів є засобом формування й розвитку мовної особистості, національно свідомого громадянина України; навчання української мови спрямоване на виховання мовної особистості – людини, яка любить, знає і береже рідну мову, із повагою ставиться до неї як до мови нашої держави, володіє її виражальними

засобами, користується нею у своїй професійній діяльності й у повсякденному житті. Формування і розвиток мовної особистості здійснюється у процесі оволодіння всіма видами мовленнєвої діяльності – аудіюванням, говорінням, читанням і письмом, сприйманням і продукуванням мовлення; навчання української мови здійснюється в особистісному, когнітивному, комунікативно-діяльнісному, компетентнісному, функціонально-стилістичному та інших аспектах; навчально-виховний процес мовної освіти забезпечується ефективним застосуванням традиційних та інноваційних технологій; навчання української мови спирається на українознавство, етнологію, етнокультурологію, етнопедagogіку та етнопсихологію.

ЛІНГВОДИДАКТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – культуротворчий компонент акмелінгвістичної майстерності, пов'язаний із розвитком відтворювальної і творчої уяви, асоціативної та образної пам'яті, поєднанням понятійного, концептуального і художнього бачення мистецьких явищ, володінням законами побудови усного й писемного мовлення, добором найбільш доречних виражальних засобів, форм, моделей спілкування відповідно до комунікативної інтенції, комунікативно-ситуативних чинників.

ЛІТЕРАТУРНО-ТВОРЧІ ЗДІБНОСТІ – спеціальні педагогічні здібності вчителя української мови і літератури, що включають здатність учителя-словесника мислити художніми образами, багатство в арсеналі педагога словесних асоціацій, образна і словесно-логічна пам'ять, нестандартне художньо-педагогічне мислення, естетична емпатія мистецьких явищ, витончений літературно-мистецький смак, творча фантазія, емоційна чутливість до художньо-естетичних явищ та ін.

ЛОКАЛЬНА МЕРЕЖА (від англ. *Local Area Network, LAN*) – це мережа, в якій комп'ютери системи розташовані близько один від одного, наприклад, знаходяться у межах однієї організації (або приміщення).

МАЙСТЕР-КЛАС (від англ. *master –* кращий в якій-небудь галузі, *class –* заняття, урок) – інноваційна форма узагальнення, поширення і передачі перспективного педагогічного досвіду, розвитку педагогічної майстерності вчителя-словесника в умовах оновленої мовно-літературної парадигми. *Основні завдання майстер-класу:* поширення і передача інноваційного педагогічного досвіду (авторських методик, персонал-технологій, ефективних форм професійно-педагогічної діяльності) у практичну діяльність учасників із метою вдосконалення навчально-

виховного процесу, підвищення його результативності і якості шляхом прямого і коментованого показу послідовності дій, методів, прийомів і форм педагогічної діяльності; рефлексія (осмислення та усвідомлення) власного рівня педагогічної майстерності; підвищення професійно-педагогічної компетентності і компетенцій, творчості всіх учасників шляхом формування мотивації до неперервної освіти протягом життя; вироблення нової якості професійно-педагогічної дії; формування індивідуального творчого стилю професійно-педагогічної діяльності тощо. Формами майстер-класу є лекція, практичне заняття, інтегроване (лекційно-практичне) заняття, семінар-практикум, тренінг, у тому числі в режимі відеоконференцз'язку, технологічний експеримент та ін.

Учитель української мови і літератури, який досяг високого рівня педагогічної майстерності, педагогічної техніки, виробив індивідуальний стиль професійно-педагогічної діяльності, виносить на загал і публічно презентує Авторську систему роботи. Досвід словесника-майстра характеризується системністю, ексклюзивністю, оригінальністю, концептуальністю, інноваційністю, вивіреністю до рівня технологічно послідовного алгоритму педагогічних дій, ефективністю. Учасники майстер-класу опановують творчу лабораторію вчителя-майстра, наслідують високу культуру мовлення і мислення, отримують досвід підготовки до проектування адаптивного освітнього середовища, оволодівають основами педагогічного мистецтва. Проте педагогічні дії і продуктивні способи майстра, акме професіонала навіть за цілковитої відтворюваності можуть не дати такого високого результату в професійно-педагогічній діяльності інших предметників, оскільки авторську систему треба адаптувати до конкретних обставин, урахувати власний стиль роботи, здатність до педагогічної імпровізації, психофізіологічні характеристики тощо. Безперечно, певні компоненти системи професійно-педагогічної діяльності, представлені вчителем української мови і літератури під час майстер-класу, знаходять подальшу реалізацію у навчально-виховному процесі інших учителів-предметників, збагачуючи їх методичний арсенал ефективними формами і методами роботи, слугуючи своєрідним еталоном для формування власного педагогічного почерку.

МАЙСТЕРНИЙ УЧИТЕЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – це високо компетентний у власне предметній, психолого-педагогічній і технологічній галузі спеціаліст, який досконало знає предмет, досяг продуктивно-технологічного рівня педагогічної майстерності, творчості у роботі і здатний творчо репродукувати професійні знання, уміння, навички.

МАЙСТЕРНІСТЬ УЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – найвищий рівень педагогічної діяльності (якщо ми характеризуємо якість результату) або як вияв творчої активності особистості педагога (як психологічний механізм успішної професійної діяльності).

МЕДІА-ГРАМОТНІСТЬ – рівень медіа-культури, який стосується вміння користуватися інформаційно-комунікативною технікою, виражати себе і спілкуватися за допомогою медіа-засобів, свідомо сприймати і критично тлумачити інформацію, відділяти реальність від її віртуальної симуляції, тобто розуміти реальність, сконструйовану медіа-джерелами, осмислювати владні стосунки, міфи і типи контролю, які вони культивують.

МЕДІА-КОМПЕТЕНТНІСТЬ – рівень медіа-культури, що забезпечує розуміння особистістю соціокультурного, економічного і політичного контексту функціонування медіа, засвідчує її здатність бути носієм і передавачем медіа-культурних смаків і стандартів, ефективно взаємодіяти з медіа-простором, створювати нові елементи медіа-культури сучасного інформаційного суспільства.

МЕДІА-КУЛЬТУРА – сукупність інформаційно-комунікаційних засобів, що функціонують у суспільстві, знакових систем, елементів культури комунікації, пошуку, збирання, виробництва і передачі інформації, а також культури її сприймання соціальними групами та соціумом у цілому.

МЕДІА-ОБІЗНАНІСТЬ – рівень медіа-культури, який передбачає засвоєння особистістю системи знань про засоби масової комунікації, їх історію та особливості функціонування, користь і шкоду для людини, уміння убезпечити себе від негативних інформаційних впливів і вільно орієнтуватись у світі інформації.

МЕДІА-ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ – форма неперервної освіти, заснована на використанні сучасних інформаційно-комунікаційних технологій і новітніх медіа; забезпечує вирівнювання досвіду поколінь (зокрема старшого покоління, соціалізація якого відбувалася в умовах іншої системи мас-медіа), постійний особистісний розвиток і підвищення кваліфікації.

МЕДІА-ПЕДАГОГИ – учителі, викладачі, вихователі всіх ланок системи освіти, керівники медіа-студій різного профілю в структурі центрів роботи з молоддю та інших організацій, які мають відповідну педагогічну і медіа-психологічну компетентність та впроваджують медіа-освіту у навчально-виховний процес.

МЕТАКОМПЕТЕНТНОСТІ АБО МЕТАПРЕДМЕТНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ (від англ. *key competencies*) – ключові, надпредметні, поліфункціональні, інваріантні структурні компоненти, які забезпечують професійний розвиток учителя української мови і літератури, дають змогу особистості ефективно брати участь у багатьох соціальних сферах і роблять внесок у поліпшення якості суспільства та сприяють особистому успіхові, що може бути застосовано до багатьох життєвих сфер.

МЕТОД ГРУПОВИХ ЕКСПЕРТНИХ ОЦІНОК (ГЕО), АБО МЕТОД ДЕЛЬФІ, – метод, що передбачає проведення експертизи групою експертів за певним алгоритмом.

МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ (від гр. *methodike*) – комплекс методів, прийомів, способів, послідовність пізнавальних і перетворювальних дій, операцій та впливів, спрямованих на вирішення завдань дослідно-експериментальної роботи.

МЕТОДИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – вид предметної компетентності у професійно-педагогічній діяльності, що включає засвоєння вчителем-словесником нових методичних і педагогічних ідей, освітніх підходів (компетентнісного, особистісно зорієнтованого, комунікативно-діяльнісного, соціокультурного) і технологій (інтерактивних, кооперативних, розвивальних, проектних та ін.), володіння інноваційними методами, формами і способами організації навчання.

МЕТОДИЧНА КРЕАТИВНІСТЬ УЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА – професійно-педагогічна діяльність, спрямована на постановку педагогічних задач, які сприяють удосконаленню змісту, структури, системи шкільної освіти, вироблення нестандартних, оригінальних шляхів і засобів їх розв'язання з метою гармонійного розвитку суб'єктів навчально-виховного процесу. Методична креативність учителя-словесника ґрунтується на таких педагогічних ідеях: спрямованість навчально-виховного процесу на всебічний розвиток учителя української мови і літератури та учнів, реалізація комплексного підходу до навчання, упровадження принципів особистісно зорієнтованого навчання, оптимізація навчально-виховного процесу та ін.

МЕТОДИЧНЕ ОБ'ЄДНАННЯ ВЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – одна з організаційних форм колективної методичної роботи в системі професійної підготовки і підвищення кваліфікації вчителів української мови і літератури. На засіданнях методичного об'єднання відбувається знайомство вчителів-словесників із досягненнями педагогічної науки і передового перспективного досвіду, із новинками педагогічної, методичної, науково-популярної літератури, обговорюються питання теорії і практики

навчання і виховання, планується проведення заходів щодо підвищення якості мовно-літературної освіти, удосконалення мовно-мовленнєвої, читацької культури учнів, формування предметних компетентностей відповідно до завдань освітньої галузі «Мови і літератури» тощо.

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ – тенденції, спрямування, орієнтири, що визначають основні методологічні підходи, принципи, технології, методи, прийоми, засоби інноваційного формування і вдосконалення педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури та інтегрованих системоутворювальних компонентів, зокрема професійно-педагогічної компетентності, акмелінгвістичної майстерності, художньо-педагогічної творчості, технологічної культури, педагогічного артистизму тощо, в умовах післядипломної педагогічної освіти.

МІМІКА (від грец. *μιμησις* – наслідуваний, акторський) – виражальні рухи м'язів обличчя, що супроводжують почуття і психічний стан людини. Міміка є особливою образною «мовою» для передачі різноманітних відтінків почуттів, емоцій (радість, сум, гнів тощо), оцінок, ставлення до подій і явищ суспільного життя. Міміка посідає значне місце в процесі комунікації як додатковий засіб вираження і сприймання емоційного стану людей, оскільки вона невіддільна від усього складу думок, дій, почуттів людини і є органічним виявом її внутрішнього життя. Мімічні рухи здійснюються, звичайно, мимовільно, за безумовно-рефлекторним механізмом (міміка, яка спостерігається в повсякденному житті). Однак, включаючись у другу сигнальну систему, вони можуть виникати й довільно (міміка як один з елементів авторської майстерності, як мистецтво передачі душевного і фізичного стану персонажа за допомогою виразу обличчя і очей).

МОБІЛЬНІСТЬ ПРОФЕСІЙНА – можливість і здатність учителя української мови і літератури успішно переключатися на інший вид професійно-педагогічної діяльності. Професійна мобільність передбачає володіння вчителем-словесником системою узагальнених професійних прийомів, уміння ефективно їх застосовувати для виконання будь-яких завдань у суміжних галузях виробництва і порівняно легко переходити від однієї діяльності до іншої. Передбачає також високий рівень узагальнених професійних знань, готовність до оперативного відбору та реалізації оптимальних способів виконання різних завдань освітньої галузі «Мови і літератури». В умовах швидкозмінних інформаційних потоків професійна мобільність учителя української мови і літератури виступає важливим компонентом кваліфікаційної структури спеціаліста.

МОВЛЕННЄВА ЕНЕРГЕТИКА (МОВЛЕННЄВИЙ МАГНЕТИЗМ) УЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – розкривається у своєрідному органічному сплаві мистецтва мовлення, індивідуальної мовленнєвої манери, природної чарівної єдності вербальних і невербальних засобів, що пробуджують механізми людського сприйняття, зачаровують переконливістю, притягальністю.

МОВЛЕННЄВА КОМПЕТЕНЦІЯ – компетенція у професійно-педагогічній діяльності, що інтегрує в собі володіння вчителем української мови і літератури комунікативними атрибутами мовлення, технікою мовлення, навичками ораторського й ділового стилю спілкування, здатність ефективно використовувати лінгвальні і позалінгвальні засоби з урахуванням умов і завдань комунікації, виражати адекватні змістові художнього твору, задуму митця почуття і переживання тощо.

МОВЛЕННЄВИЙ АРТИСТИЗМ – це яскравий прояв у мовленні особистості вчителя, уміння творити в мовленні, викликаючи емоційно-почуттєвий відгук у реципієнтів (за О.С. Булатовою [18, с. 235]). Мовленнєвий артистизм формують такі складові: енергетика мовлення (мовленнєвий магнетизм), виразність, художня образність, індивідуалізованість (персоніфікованість), експресивність, естетичність, асоціативність, тонке й доречне використання засобів невербальної мови.

МОВНА ОСОБИСТІТЬ – людина, яка любить, знає і береже рідну мову, із повагою ставиться до неї як до мови нашої держави, володіє багатством її виражальних засобів, продукує мовлення в різних життєвих ситуаціях, користується нею у своїй професійно-педагогічній діяльності й у повсякденному житті, дбає про її збереження і розвиток.

МОВНЕ ЧУТТЯ – важлива якість мовної культури вчителя української мови і літератури; вироблена мовною практикою, цілеспрямованою роботою над мовою здатність орієнтуватися в мовних явищах, ніби інтуїтивно вибираючи в орфоепічному і граматико-стилістичному відношенні вирази і відкидаючи неправильні.

МОВНО-ЛІТЕРАТУРНА КОМПЕТЕНЦІЯ – компетенція вчителя української мови і літератури у професійно-педагогічній діяльності, що включає бездоганне володіння ним нормами сучасної української літературної мови (фонетичними, орфоепічними, лексичними, граматичними, стилістичними тощо), українською літературою, її теорією, літературною критикою та ін. в історичному та сучасному контекстах, оперування досконалими мовними навичками, лінгвістичну освіченість педагога, розвинене мовне чуття, інтерес до художнього слова, читацькі здібності тощо.

МОВНО-МОВЛЕННЄВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – культуротворчий компонент акмелінгвістичної майстерності, що включає бездоганне володіння вчителем-словесником комунікативними атрибутами професійно-педагогічного мовлення з дотриманням ustalених норм сучасної української літературної мови в її орфоепічних, лексичних, словотворчих, граматичних, правописних, стилістичних варіантах, а також майстерну вербалізовану передачу суб'єктам комунікації (учням, колегам, адміністрації, батькам та ін.) думок, почуттів, емоцій тощо.

МОДЕЛЬ (від англ. *model*, лат. *modulus* – міра, зразок, норма, еталон, макет) – логічна послідовна складна система відповідних елементів неперервної педагогічної освіти, що умовно відтворює, імітує процес розвитку педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури на різних етапах організації, включає інтеграл наявного стану особистості, професійно-педагогічної діяльності, способи його зміни та фінішний стан (результат), а також його концептуальне, організаційне, змістове, технологічне, діагностичне і нормативно-правове забезпечення в умовах післядипломної педагогічної освіти.

МОДЕЛЬ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – це уявний зразок обов'язкових компонентів, які формують ідеального професіонала; еталон, що віддзеркалює інноваційні суспільні запити і потреби, відображає професійно-кваліфікаційні та особистісні вимоги до вчителя української мови і літератури в умовах оновленої освітньої парадгми.

МОНІТОРИНГОВА КОМПЕТЕНЦІЯ – компетенція у професійно-педагогічній діяльності, що передбачає володіння вчителем української мови і літератури арсеналом засобів відстеження якості і результативності навчально-виховного процесу, сформованості метапредметних і предметних компетентностей, рівня особистісного зростання учнів.

МОТИВАЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ – метакомпетентність у реалізації особистості вчителя української мови і літератури, що включає його здатність до неперервної самореалізації і самовдосконалення в умовах післядипломної педагогічної освіти, планування шляхів розвитку педагогічної майстерності за індивідуальною освітньою траєкторією на всіх етапах міжатастаційного циклу.

МОТИВАЦІЙНО-ПЛАНУВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ – форма розвитку педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури в системі післядипломної освіти, що передбачає планування і подальшу системну

реалізацію проекту (програми) розвитку педагогічної майстерності, опрацювання наукової, методичної, психолого-педагогічної літератури з обраною методичної теми (проблеми), вивчення досягнень педагогічної науки і практики, опрацювання матеріалів фахової періодики, перегляд телевізійних навчальних програм тощо.

МОТИВАЦІЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – включає внутрішні (свідомі чи несвідомі) психічні чинники, які стимулюють творчий пізнавальний пошук учителя-словесника, спонукають до вибору певної форми розвитку педагогічної майстерності, зокрема самоосвіти, удосконалення методів і прийомів роботи, та є рушійним чинником його неперервного професійно-особистісного зростання в системі післядипломної педагогічної освіти.

НАВИЧКА ПРОФЕСІЙНА – дія, сформована шляхом повторення і доведена до автоматизму, яка стала звичною, здійснюється без контролю свідомості. Формування навички може відбуватися за такими законами: *закон зміни у розвитку навички* – тенденція швидкого вдосконалення навички при перших повтореннях і більш повільного – при наступних; *закон «плато» у розвитку навички* – тимчасова тенденція відсутності покращення або погіршення навички за умови продовження навчання, що пов'язано із нерівномірним характером перебудови психіки в оволодінні новими, більш продуктивними способами професійно-педагогічної діяльності, які забезпечують наступний приріст навички; *закон відсутності межі в розвитку навички* – тенденція, за якою кінцеве «плато» у розвитку навички може за рахунок перебудови структури психіки завжди дати певне покращення в продуктивності навички; *закон перенесення навички* – тенденція більш швидкого формування навички в діяльності, яка за своєю психічною структурою близька до діяльності, в процесі якої сформовані сталі навички; *закон згасання навички* – тенденція деградації в розвитку навички за відсутності повторень.

НАВІЮВАННЯ (СУГЕСТІЯ) (від лат. *suggestio, suggero* – навіюю, раджу) – у загальному розумінні – будь-який психічний вплив однієї людини на іншу (прохання, наказ, переконування), що має за мету актуалізацію або зміну певних установок, ціннісних орієнтацій чи вчинків. У вузькому розумінні – це психічний вплив на людину, яка перебуває у стані гіпнозу.

НАРАТИВ АБО НАРРАТИВ (англ. і фр. *narrative* – розповідь, оповідання, від лат. *narrare* – розповідати, мовленнєвий акт, тобто вербальний виклад) – історично і культурно обґрунтована інтерпретація деякого аспекту світу з певної позиції. Поняття, яке фіксує спосіб буття розповідного тексту, в якому свідомість і мова,

буття і час, людина і світ виявляються тісно взаємопов'язаними. Це розповідь, історія, створена людиною для опису та організації її досвіду і способу її життя, що відображає певні психологічні структури й емоційні стани. Наратив відрізняється розгорнутою модальністю, коли йдеться не лише про дійсне, а й про уявне, віртуальне, бажане. Різновидом виступає **автобіографічний наратив**, в якому вчитель української мови і літератури структурує історію свого життя, при цьому відбувається самоінтерпретація і самотворення за допомогою певних текстів і образів, зокрема літературних текстів, казок, сімейних переказів тощо.

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД – педагогічна технологія, що полягає у створенні диференційованого акмеологічного освітнього простору, в якому відбувається професійна взаємодія рівноправних партнерів на принципах людиноцентризму, гуманізму, фасилітативності, індивідуалізації, здійснюється неперервний розвиток педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури за індивідуальною освітньою траєкторією протягом усього життя.

НЕПЕРЕРВНА ОСВІТА, АБО ОСВІТА ПРОТЯГОМ УСЬОГО ЖИТТЯ (від англ. *lifelong education*), **або продовжена освіта** (від англ. *continuing education*), **перманентна, подальша, довічна чи освіта дорослих** – процес, який охоплює базову і післядипломну педагогічну освіту вчителя української мови і літератури, причому остання включає навчальну (самоосвіта, курси підвищення кваліфікації, виконання завдань міжтестастійного циклу тощо) і практичну діяльність.

НЕРІВНОМІРНІСТЬ І ГЕТЕРОХРОННІСТЬ РОЗВИТКУ – закономірності професіогенезу, виявлені в контексті розвитку педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури та які отримали новий зміст, інтерпретацію в акмеології. Нерівномірність проявляється в неоднакових темпах розвитку певної психічної функції, психічної якості на різних етапах становлення професіонала, майстра. Гетерохронність (різномірність) проявляється у темпах розвитку різних психічних процесів, які не співпадають один з одним. Акмеологія описує розбіжності у часі (періодах, фазах) становлення людини як індивіда, суб'єкта діяльності, особистості, професіонала, майстра; показує нерівномірність темпів становлення різних професійно важливих якостей, адже на окремих етапах розвитку педагогічної майстерності спостерігається прогресивний розвиток одних, відносна стабілізація інших і навіть регрес третіх; психічні функції, здатності, затребувані в професійно-педагогічній діяльності, отримують нові піки розвитку, а ті, які не мають професійної і соціальної значущості, можуть піддаватися інволюції, згасанню. Спостерігається розбіжність темпів розвитку мотиваційної та операціональної сфер професіоналізму, коли, наприклад, прогрес і оптимум професійного мислення може відбуватися на тлі стабілізації або спаду мотиваційних показників, по-різному може відбуватися становлення різних видів професійних мотивів. В умовах післядипломної педагогічної освіти акмеологічні технології допомагають впливати на ці процеси за допомогою різних форм організації професійно-педагогічної діяльності вчителя української мови і літератури.

НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА – освіта, яка здійснюється в освітніх установах або громадських організаціях (клубах, гуртках), під час індивідуальних занять із тренером (андрагогом, коучем) тощо і зазвичай не підтверджується наданням відповідного документа.

НОВАТОРСТВО (від лат. *novator* – оновлювач) – вищий ступінь педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури, винахідництво нового в педагогічній практиці, отримання нового професійно значущого результату.

НОВАТОРСЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ДОСВІД – породжена радикально новою педагогічною ідеєю навчально-виховна, організаційно-педагогічна, методична діяльність учителя української мови і літератури.

ОНТОЛОГІЯ (лат. *ontologia* від дав.-гр. *ὄν* рід. п. грец. *ὄντος* – суще, те, що існує і грец. *λόγος* – учення, наука) – це вчення про буття, розділ філософії, у якому з'ясовуються фундаментальні проблеми існування, розвитку сутнісного, найважливішого; точна специфікація деякої предметної галузі. Онтологія містить визначення понять та їх ієрархічну організацію (відносини між поняттями: клас – вид, частина – ціле та ін.). Онтологія – формальний опис понять певної предметної галузі (класів), властивостей кожного поняття, які описують різні атрибути поняття (слоти) і обмеження.

ОПЕРАЦІОНАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ – різновид предметної компетентності у професійно-педагогічній діяльності вчителя української мови і літератури, що визначається набором певних навичок, необхідних для здійснення високорезультативної професійно-педагогічної діяльності.

ОРАТОРСЬКА МАЙСТЕРНІСТЬ – володіння вчителем української мови і літератури живим усним словом як засобом багатоманітного і різноспрямованого впливу на слухачів. Ґрунтується на глибокому знанні матеріалу, засвоєнні досвіду найкращих ораторів минулого і сучасного, досконалому володінні літературною мовою, знанні позамовних аспектів ораторської майстерності тощо.

ОРАТОРСЬКІ ЗДІБНОСТІ – комплекс певних рис особистості, що визначають її схильність до ораторського мистецтва, тобто до побудови і виголошення промови до тієї чи іншої аудиторії. Визначаються загальнокультурним рівнем учителя української мови і літератури у поєднанні з певними психологічними характеристиками (бездоганний мовний апарат, добра артикуляція, здатність до імпровізації, блискавична тематична, композиційна або стильова переорієнтація, зумовлена змінними урочними чи позаурочними ситуаціями тощо). Організаторські здібності

передбачають спрямованість особистості (ціннісно-світоглядну, моральну, ділову), рівень її готовності (ділова компетентність, уміння, навички, компетентнісний досвід), риси характеру (комунікабельність, ініціативність, організованість, емоційна врівноваженість, самостійність).

ОРГАНІЗАТОРСЬКІ ЗДІБНОСТІ – спеціальні педагогічні здібності вчителя української мови і літератури, що передбачають його здатність організовувати, планувати і контролювати власну професійно-педагогічну діяльність і навчальну діяльність учнів, залучаючи їх до співпраці, стимулюючи до вирішення творчих завдань, розподіляючи функційні обов'язки у межах кооперативних навчальних груп.

ОРІЄНТАЦІ ЦІННІСНІ – колективні і внутрішньо прийняті особистістю матеріальні і духовні цінності, схильність до сприйняття умов життя і діяльності в їх суб'єктивній значущості. Слугують опорними установками для прийняття рішень і регуляції поведінки. Суб'єктивна перевага тих чи інших цінностей – це початок визначення ієрархії ціннісних орієнтацій: сім'я, багатство, творчість, кар'єра, честь, совість, здоров'я тощо. Несуперечливість ціннісних орієнтацій – показник стійкості особистості в умовах трансформаційних перетворень.

ОРІЄНТАЦІЯ ПРОФЕСІЙНА (від фр. *orientation* – напрямок на схід < лат. *oriens (orientis)* – схід) – надання допомоги у професійному самовизначенні особистості відповідно до її здібностей, запитів на ринку освітніх послуг, з урахуванням завдань формування конкретних професійних якостей. Орієнтація професійна передбачає реалізацію таких завдань: допомогти оптимальному вибору професії; надати допомогу кожній молодій людині у виборі роботи, яка б приносила найбільше творче, моральне і матеріальне задоволення. Актуальною є професійна переорієнтація – науково обґрунтоване виправлення помилок професійного самовизначення особистості, а також профорієнтація, професійна консультація та початковий профвідбір осіб, які втратили роботу і бажають обрати іншу професію та спеціальність.

ОСВІТНЯ ІННОВАЦІЯ (англ. *innovation*, від лат. *innovatio* – оновлення, зміна) – цілеспрямований процес певних змін (частково модифікаційних або кардинальних) в освітній галузі «Мови і літератури» на основі соціокультурних викликів постіндустріальної епохи, досягнень психолого-педагогічної науки, вивчення, аналізу й узагальнення перспективного педагогічного досвіду, що спричиняють нову якість професійно-педагогічної дії вчителя української мови і літератури, пошук ефективних форм, методів, освітніх технологій організації навчально-виховного процесу та спрямовані на успішне вирішення навчально-виховних завдань, забезпечення високого стабільного освітнього результату.

ОСВІТНЯ ПАРАДИГМА (від грец. *paradeigma* – приклад, зразок) – сукупність прийнятих науковим педагогічним співтовариством теоретичних, методологічних та інших установок на кожному етапі розвитку педагогіки, якими керуються як зразком (моделлю, стандартом) при розв’язанні педагогічних проблем.

ОСВІТНЯ ПРОГРАМА – основний документ освітнього закладу будь-якого рівня, що визначає зміст основної і додаткової освіти, освітні технології, які використовуються, систему атестації і управління якістю освіти, а також кадрові і матеріально-технічні основи освітнього процесу.

ОСВІТНЯ ТЕХНОЛОГІЯ (від грец. *техноλογία*, що походить від грец. *технологος*; грец. *техνη* – майстерність, техніка; грец. *λογος* – (тут) передавати – наука («корпус знань») про способи (набір і послідовність операцій, їх режими) – технологія, що відображає загальну стратегію розвитку освіти, єдиного освітнього простору. Призначена для прогнозування розвитку освіти, її конкретного проектування і планування, передбачення результатів, а також визначення відповідних освітнім цілям стандартів. До освітніх технологій належать концепції освіти, освітні закони, освітні системи (гуманістична концепція освіти, Закон України «Про освіту», система неперервної освіти тощо).

ОСОБИСТІСНА ЦЕНТРАЦІЯ (від лат. *centrum* – центр кола) – спрямованість учителя української мови і літератури на себе, власні думки, переживання, незацікавленість інтересами учасників навчально-виховного процесу. Проявляється у спотворенні цілісного бачення суб’єктів професійно-педагогічної взаємодії, коли стереотипи міжособистісного сприйняття набувають консервативного, іноді деструктивного характеру, стаючи серйозною перешкодою на шляху адекватного сприйняття учнів, а отже, вибудовування продуктивних стратегій і тактик співпраці і співдії з ними.

ОСОБИСТІСНО ЗОРІЄНТОВАНА ВЗАЄМОДІЯ – спільна сумісна дія вчителя української мови і літератури і учнів, спрямована на взаємопізнання, взаєморозуміння як результат діалогічної комунікації, обмін навчальною інформацією та організацію спільних дій, що дозволяють зреалізувати продуктивну творчу діяльність, приймати спільні рішення, забезпечувати формування, саморегуляцію і саморозвиток кожного школяра.

ОСОБИСТІСНО ЗОРІЄНТОВАНА ТЕХНОЛОГІЯ НАВЧАННЯ – освітня технологія, спрямована на формування особистості дитини, розвиток її суб’єктного досвіду, самобутності, самоцінності, становлення індивідуальності, культурної ідентифікації дитини, життєве самовизначення тощо.

ОСОБИСТІСНО ЗОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД – один із педагогічних напрямків сучасної педагогіки (поряд із креативним, антропологічним, соціологічним, цілісним (холізм) та ін.), за якого в центрі уваги є особистість учня, що передбачає вироблення відповідних освітніх технологій і методів навчання, спрямованих на індивідуальну траєкторію розвитку школяра, вироблення відповідних умінь, навичок, установок, ставлення як до суб'єкта взаємодії і співпраці.

ПАНТОМІМІКА – виражальні рухи тіла людини. Як міміка, жестикуляція, інтонація мовлення тощо довільна і мимовільна пантоміміка є зовнішнім виявленням внутрішнього душевного стану вчителя української мови і літератури.

ПАРАДИГМА (дав.-гр. *παράδειγμα*, *paradeigma* – приклад, зразок, англ. *paradigm*) – багатозначний термін, який залежно від контексту може означати: I, лінгв. Системний ряд форм відмінювання чи дієвідмінювання окремого слова або таблиця таких форм. II: 1) Сукупність філософських, загальнотеоретичних і метатеоретичних основ науки. 2) Система уявлень, характерна для визначення етапу розвитку науки, культури, суспільного життя. 3) Той чи інший приклад або показовий випадок концепції чи теоретичного підходу. 4) У сучасній філософії система теоретичних, методологічних і аксіологічних установок, які взяті за зразок розв'язування наукових задач і які поділяють усі члени наукового співтовариства.

ПЕДАГОГ-ІННОВАТОР – учитель української мови і літератури, самомотивований не на репродуктивну професійно-педагогічну діяльність, а на експеримент, новаторство, постійний педагогічно-методичний пошук оригінальних форм, прийомів і засобів навчання, нових педагогічних технологій, що забезпечують високу результативність та якість навчально-виховного процесу, учитель-словесник, який намагається подолати шаблони і стереотипи, має оригінальний погляд на процес навчання, мобільно регулює і коригує його; це виразник постійних змін, які відбуваються в суспільстві й освітній галузі «Мови і літератури».

ПЕДАГОГІЧНА ДІЯ – а) елемент професійно-педагогічної діяльності вчителя української мови і літератури; б) педагогічно доцільний, спланований чи імпровізований учинок учителя-словесника, що спричиняє зміну педагогічної ситуації або особистісні зміни.

ПЕДАГОГІЧНА КРЕАТИВНІСТЬ УЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – інтегративна якість особистості, що уможливорює творче виконання професійних обов'язків, спроможність генерувати незвичні інноваційні ідеї, відходити від традиційних схем і поведінкових та змістових шаблонів, швидко і нестандартно розв'язувати проблемні педагогічні ситуації, спроможність учителя-словесника до високого ступеня творчості при виконанні шаблонної роботи.

ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ УЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – інтегративна система, що проявляється у виробленій з досвідом новій якості професійно-педагогічної дії, у найвищому рівні оволодіння професійно-педагогічною діяльністю; набутому компетентнісному досвіді (соціальному, особистісному, професійному); особистості вчителя-словесника, його акмеологічних інваріантах, тобто професійно-особистісних якостях, здібностях, властивостях, потенційних ресурсах, професійно-педагогічних ціннісних орієнтаціях; організації гармонійного комунікативно-ситуативному простору, що полягає в професійно-педагогічній взаємодії з усіма суб'єктами навчально-виховного процесу; акмеологічній спрямованості професійно-особистісного самотворення, самоактуалізації і самовдосконалення.

ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ (від грец. *techne* – мистецтво, майстерність + *logos* – слово, вчення) – це методи, прийоми, засоби навчання (В.Ф. Паламарчук, В.М. Шепель); інтегративна система «мета – засоби – правила і послідовність їх застосування – результат» (Ю.М. Галатюк); системний метод створення, застосування і визначення знань з урахуванням технічних, людських ресурсів, що ставить завданням оптимізацію форм навчання (ЮНЕСКО).

ПЕДАГОГІЧНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ – процес одержання випереджальної інформації про результати дій, що будується на основі знання сутності й логіки педагогічного процесу, закономірностей вікового та індивідуального розвитку учнів. До прогностичних умінь учителя української мови і літератури належать: передбачення педагогічних цілей і завдань, добір засобів досягнення педагогічних цілей, передбачення результату, визначення етапів педагогічного процесу тощо.

ПЕДАГОГІЧНИЙ АРТИСТИЗМ – здатність учителя української мови і літератури до гармонічного існування в умовах педагогічного процесу, прагнення до нестандартних рішень через образні асоціації, уміння свідомо вибудовувати свою поведінку відповідно до конкретної ситуації, внутрішня визисканість. Проявляється у професійно-педагогічній діяльності і конкретних продуктах творчості завдяки внутрішньому поєднанню загальної та емоційної культури, що складається з емоційної сприйнятливості, психологічної далекоглядності і передбачуваності, культури мовлення та емоційних станів, професійно значущих рис особистості.

ПЕДАГОГІЧНИЙ ДОСВІД – це сукупність засвоєних, практично виважених знань, прийомів і навичок педагогічної діяльності, що динамізують дидактичний процес і дають учителю української мови і літератури можливість обирати найбільш оптимально-результативні форми й методи залежно від мети, завдань, установок навчального процесу, формують індивідуальний педагогічний почерк, визначають творчий портрет учителя-словесника.

ПЕДАГОГІЧНІ ЗДІБНОСТІ – сукупність професійних і особистісних якостей, необхідних учителю української мови і літератури для успішного оволодіння професійно-педагогічною діяльністю, її ефективного здійснення в умовах оновленої мовно-літературної парадигми, що відрізняють учителя-словесника від інших фахівців. Педагогічні здібності передбачають відповідну спрямованість особистості (ціннісно-світоглядну, моральну), ділові якості (спеціальні педагогічні уміння, навички, компетентнісний досвід), риси характеру (уміння організовувати професійно-педагогічну взаємодію з усіма суб'єктами навчально-виховного процесу), психологічну культуру (здатність відчувати настрої, переживання учнів), педагогічне чуття (здатність знаходити для кожного учня відповідну роль у спільній діяльності, знання індивідуальних якостей учнів) тощо. До педагогічних здібностей належать *дидактичні* (здатність викладати матеріал ясно і конкретно, активізувати пізнавальний інтерес), *академічні* (здібності до певної науки), перцептивні (здатність проникати у внутрішній світ дитини, педагогічна спостережливість), прогностичні (здатність учителя передбачити власні дії у навчально-виховному процесі), *авторитарні* (здатність до доброзичливого безпосереднього емоційно-вольового впливу), а також *мовні, організаторські, комунікативні, здатність до розподілу уваги.*

ПЕДАГОГІЧНІ ЗДІБНОСТІ СПЕЦІАЛЬНІ – «індивідуальні психічні властивості особистості» (А.О. Деркач, А.А. Ісаєв [51, с. 71, 73], Ю.І. Завалевський [65, с. 19], І.О. Зимня [73, с. 146], Н.В. Кузьміна [105, с. 133; 108, с. 8, 14], Н.В. Кузьміна, Н.В. Кухарев [107, с. 3, 32, 34], К.К. Платонов [180, с. 154, 156]), що вирізняють професійно-педагогічну діяльність учителя української мови і літератури в системі інших і стають «системними якостями діяльності» (К.К. Платонов [180, с. 156]). До спеціальних педагогічних здібностей учителя української мови і літератури зараховуємо: *професійно-комунікативні* (здатність учителя-словесника організовувати діалогічну цілісність уроку в багатоаспектному комунікативному векторному полі, створювати фасилітативне, особистісно зорієнтоване навчальне середовище відповідно до сенситивних періодів опанування школярами мови і літератури, їх суб'єктного досвіду, потреб і можливостей, налагоджувати взаємини за допомогою розвиненого вербального і невербального мовлення; прагнення до творчої комунікативно-мовленнєвої активності та ін.), *акмелінгвістичні* (висока культура

мовомислення, мовотворення і мовопродукування, лінгвістична свідомість, мовне чуття, елітарний мовний смак, вироблений індивідуальний досконалий мовний стиль тощо), *літературно-творчі* (здатність мислити художніми образами, багатство в арсеналі педагога словесних асоціацій, образна і словесно-логічна пам'ять, нестандартне художньо-педагогічне мислення, естетична емпатія мистецьких явищ, витончений літературно-мистецький смак, творча фантазія, емоційна чутливість до художньо-естетичних явищ та ін.), *артистичні* (здатність за допомогою мистецтва слова, виразного декламування художніх творів, емоційності викладу, елементів театральної імпровізації, гармонійної єдності зовнішньої і внутрішньої техніки активізувати інтелектуальне й емоційне сприйняття учнями навчального матеріалу), *перцептивні* (здатність учителя-словесника сприймати внутрішній багатогранний світ дитини, відчувати психологічний стан учня інтегрально, в усій складності поєднаних протилежно спрямованих тенденцій, суперечливих рис; професійна проникливість, емпатія, спостережливість), *інтелектуальні* (широкий кругозір, мовно-літературні і мистецькі інтереси, ерудованість у сфері різноманітних гуманітарних наук, енциклопедичність знань, прагнення до самоосвіти та ін.), *креативні* (здатність до високого рівня художньо-естетичної і педагогічної творчості у мовно-літературній професійній діяльності), *сугестивні* (здатність учителя-словесника переважно за допомогою вербальних засобів здійснювати навішувальний вплив на емоційно-вольову і діяльнісну сфери особистості дитини; за підключення власного емоційного досвіду, саморегуляції налаштуватися на потрібну емоційно-художню тональність, жанрову специфіку художнього твору для його майстерної інтерпретації тощо), *естетичні* (сприйнятливості до естетичної глибини і виразності української мови, чуттєвість до стильового, ритмічного багатства художнього твору, емоційно-ціннісне ставлення до мистецтва, людини і всесвіту; здатність мислити художніми образами, розуміти авторський замисел, сприймати метафоричну мову твору, відчувати художню унікальність, гармонію і довершеність авторської творчої манери та ін.), *організаторські* (здатність учителя-словесника організовувати, планувати і контролювати власну професійно-педагогічну діяльність і навчальну діяльність учнів, залучаючи їх до співпраці, стимулюючи до вирішення творчих завдань, розподіляючи функційні обов'язки у межах кооперативних творчих груп тощо), *ораторські* (здатність до ораторського мистецтва, тобто до побудови та виголошення промови з урахуванням особливостей аудиторії, що визначається загальнокультурним рівнем учителя-словесника у поєднанні із бездоганним мовним апаратом, артикуляцією, блискавичною тематичною, композиційною і стильовою переорієнтацією, зумовленою урочними ситуаціями) тощо.

ПЕРЕДОВИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ДОСВІД – навчально-виховна, організаційно-педагогічна діяльність, у процесі якої стабільні позитивні результати у розв’язанні актуальних педагогічних проблем забезпечуються використанням оригінальних форм, методів, прийомів, засобів навчання та виховання, нових освітніх систем або інтеграції традиційних форм, методів, прийомів і засобів.

ПЕРЦЕПТИВНІ ЗДІБНОСТІ – спеціальні педагогічні здібності вчителя української мови і літератури, які передбачають здатність учителя-словесника сприймати внутрішній багатогранний світ дитини, відчувати психологічний стан учня інтегрально, в усій складності поєднаних протилежно спрямованих тенденцій, суперечливих рис; професійна проникливість, емпатія, спостережливість.

ПІДХІД – комплекс основних вихідних установок, що включає певне першочергове уявлення про досліджуваний об’єкт, а також зумовлені значною мірою цим уявленням стратегію, тактику і засоби вирішення.

ПІДХІД АКМЕОГРАФІЧНИЙ – узагальнювальний акмеологічний метод, який дозволяє вирішувати завдання розвитку педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури в системі післядипломної педагогічної освіти шляхом розробки оптимальних, професійних акмеографічних описів (на рівні загального й особливого) і акмеограми фахівців (на рівні одиничного). Мова йде не тільки про досягнення суб’єктом суспільно-значущої якості праці, а й про акмеологічні передумови, акмеологічні чинники, які сприяють досягненню високого рівня педагогічної майстерності.

ПІДХІД АКМЕОЛОГІЧНИЙ – базисне узагальнювальне поняття, сукупність принципів, моделей, прийомів і методів, які дозволяють вирішувати акмеологічні проблеми. Орієнтація на прогресивний, комплексний, оптимальний розвиток людини і реалізацію нею своєї сутності в діяльності, спілкуванні, життєдіяльності в цілому.

ПІДХІД АКМЕОЦЕНТРИЧНИЙ – підхід, який орієнтований на принцип системності та передбачає узгоджене використання в акмеологічних дослідженнях усіх підходів, шляхів, методів, технологій за пріоритетності акмеологічних.

ПОЗИЦІЯ ПРОФЕСІЙНА – це стійка система відносин працівника до праці, суспільства, себе і до іншої людини. Охоплює також професійну самооцінку, рівень домагань, ставлення до займаної посади в системі соціальних відносин у трудовому процесі.

ПОКАЗНИК ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – це доказ, характерологічна ознака певного аспекту критерію (професійно-діяльнісного, індивідуально-особистісного, мотиваційно-рефлексивного) педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури. Показник фіксує певний стан чи рівень досліджуваної реальності за виділеним критерієм. Тобто показник – конкретизація виділених критеріїв педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури за певними ознаками, що відображають нову якість здійснення вчителем-словесником професійно-педагогічної діяльності, її результативність, створений інноваційний освітній продукт, формування професійно-особистісних якостей і властивостей суб'єкта діяльності як майстра, акмепрофесіонала. Відповідно до міри прояву показників можна говорити про більший або менший ступінь вираження того чи іншого критерію. Отже, критерій і показник співвідносяться як загальне і часткове, конкретне. За показниками педагогічної майстерності визначається наявний рівень професійного зростання і вдосконалення вчителя української мови і літератури в системі післядипломної педагогічної освіти.

ПОЛІКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – різновид предметної компетентності у професійно-педагогічній діяльності, що охоплює сукупність знань, пов'язаних із національними і світовими культурно-мистецькими надбаннями, менталітетом, етичними й естетичними цінностями, а також уміння співіснувати і співдіяти в діалозі культур.

ПОНЯТІЙНИЙ – те саме, що поняттєвий.

ПОНЯТТЄВИЙ – стосується до поняття.

ПОТЕНЦІАЛ ТВОРЧИЙ – може розглядатися як нереалізовані, але наявні у людини здатності (або здатності ще не розвинені, не пов'язані зі сферою їх прояву навіть у плані уявлень) або як творча характеристика особистості, що складається з інтеграла спеціальних здібностей, ініціативи, мотивації досягнення і організаторських або інноваційних здібностей, спонукають до зміни, удосконалення, оптимізації існуючого стану справ, професійно-педагогічної діяльності. Важливу роль в акмеологічному вивченні творчості відіграє психологічне дослідження проблеми розвитку і реалізації творчого потенціалу людини.

ПРАВИЛЬНІСТЬ МОВЛЕННЯ ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – комунікативний атрибут мовлення, який окреслює цілковиту відповідність мовлення вчителя-словесника нормам сучасної української літературної мови в орфоепічному, лексичному, словотворчому, граматичному,

правописному, стилістичному варіантах. Оволодіння зазначеним комунікативним атрибутом майстерного мовлення досягається копіткою працею вчителя-словесника над опануванням мови, удосконаленням лексикографічної культури, формування потреби постійно, у щоденній педагогічній практиці послуговуватися словниками різних типів, у тому числі електронними, Інтернет-ресурсами, довідковими джерелами тощо, вироблення мовного чуття та індивідуального досконалого вербального стилю.

ПРАГМАТИЧНА ОРІЄНТАЦІЯ МОВЛЕННЯ ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – комунікативний атрибут мовлення, який допомагає вчителю-словеснику зреалізувати діяльну змістову лінію програми з української мови, що зорієнтовує на практичне застосування мови в повсякденному житті, тобто мова виступає практичним засобом формування учня-комуніканта, усебічно гармонійної мовно-мовленевої особистості.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ – навчальне заняття, під час якого відбувається детальний розгляд слухачами курсів підвищення кваліфікації окремих теоретичних положень кредитного (змістового) модуля, формуються вміння і навички їхнього практичного застосування шляхом індивідуального виконання завдань.

ПРЕДМЕТНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ (від англ. *subject competencies*) – охоплюють вузькоспеціалізовані знання предмета «Українська мова і література», професійно значущі предметні навички та характеризують професійно-педагогічну діяльність учителя української мови і літератури. Таксономія педагогічних цілей професійно-педагогічної діяльності вчителя-словесника в системі післядипломної освіти, цілий спектр предметних компетентностей, якими він має володіти, визначається на основі міжнародних і вітчизняних освітніх стандартів, уніфікованих кваліфікаційних вимог до професійної діяльності педагогічного працівника, Типового положення про атестацію педагогічних працівників, Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, чинних програм з української мови і літератури тощо.

ПРИНЦИПИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ – неперервність, демократизація, інтеграція, глобалізація.

ПРИНЦИПИ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ – це система базових ідей, що слід зреалізувати в процесі конструювання системи навчальних закладів післядипломної педагогічної освіти, які супроводжують педагога в різні періоди професіогенезу: 1) системність у формуванні творчого потенціалу особистості; 2) вертикальна і горизонтальна цілісність неперервного освітнього процесу; 3) інтеграція навчальної і практичної діяльності; 4) урахування змісту навчальних потреб людини на різних стадіях життєвого циклу; 5) самоосвіта між періодами організованої навчальної діяльності; 6) єдність професійної, загальної і гуманітарної освіти тощо.

ПРОГНОЗУВАЛЬНО-РЕФЛЕКСИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ – різновид предметної компетентності в реалізації особистості вчителя української мови і літератури, який включає вміння моделювати індивідуальну траєкторію мовно-літературного розвитку кожного школяра, їхніх якостей, почуттів, поведінки, можливих відхилень на цьому шляху; уміння технологічно грамотно прогнозувати, конструювати, планувати перебіг навчально-виховного процесу; здійснювати контрольню-оцінювальну діяльність, спрямовану на себе й учня – суб'єкта співпраці; проводити моніторингово-рефлексивні процедури, створюючи на основі отриманих результатів програмно-тематичні комплекси (моделі) планування вивчення всього курсу або теми, окремого уроку чи серії уроків із мови і літератури. Поетапне втілення прогнозувально-рефлексивного компонента у професійно-педагогічній діяльності вчителя української мови і літератури набуває вигляду: *прогнозування – планування – реалізація – контроль (оцінювання) – рефлексія – корекція – проектування подальшої професійно-педагогічної діяльності.*

ПРОДУКТИВНІСТЬ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ – характеристика професійно-педагогічної діяльності вчителя української мови і літератури, що відображає співвідношення між корисністю результатів за певний час і затратами на них.

ПРОФЕСІЙНА ВМІЛІСТЬ (ВПРАВНІСТЬ) УЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – визначається через обсяг компетенцій у навчально-виховній, методичній, комунікативній, організаторській, діагностичній тощо сферах професійно-педагогічної діяльності.

ПРОФЕСІЙНА КВАЛІФІКАЦІЯ (від лат. *qualis* – який, якої якості, *facio* – роблю) – визначає рівень академічної (освітньо-кваліфікаційний рівень) і післядипломної професійної підготовки вчителя української мови і літератури (модель курсової підготовки, форма підвищення кваліфікації, науково-дидактичне стажування, спеціалізація, друга вища освіта, аспірантура, докторантура тощо), сформованих компетентностей за предметним полем спеціальності для виконання функціональних обов'язків на рівні професійних стандартів, що уможливило присвоєння певного тарифного розряду, кваліфікаційної категорії (і/або педагогічного звання).

ПРОФЕСІЙНА МОБІЛЬНІСТЬ УЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА (від лат. *mobilis* – рухливий) – це здатність учителя української мови і літератури в разі потреби переключатися на інші види професійно-педагогічної діяльності за нових соціально-педагогічних умов, змінювати форми, методи і прийоми роботи, варіювати навчальні завдання, обираючи за певних обставин найбільш оптимальні.

ПРОФЕСІЙНИЙ – пов'язаний із певною професією, який об'єднує людей однієї професії чи близьких професій.

ПРОФЕСІЙНО-КОМУНІКАТИВНІ ЗДІБНОСТІ – спеціальні педагогічні здібності вчителя української мови і літератури, що включають його здатність організувати діалогічну цілісність уроку в багатоаспектному комунікативному векторному полі, створювати фасилітативне, особистісно зорієнтоване навчальне середовище відповідно до сенситивних періодів опанування школярами мови і літератури, їх суб'єктного досвіду, потреб і можливостей, налагоджувати взаємини за допомогою розвиненого вербального і невербального мовлення; прагнення до творчої комунікативно-мовленнєвої активності.

ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – інтегральна характеристика особистості, що включає комплексне поєднання ґрунтовних, систематичних, поліфункціональних знань, професійно-педагогічних ціннісних орієнтацій, акмеологічних інваріантів, зокрема спеціальних педагогічних здібностей (комунікативних, акмелінгвістичних, літературно-творчих, артистичних, естетичних та ін.), властивостей, характерологічних ознак, особистісних якостей (темпераменту, інтелекту, нахилів, переконань, потреб, установок) тощо, акмеологічної професійної позиції, які забезпечують розвиток педагогічної майстерності вчителя-словесника протягом життя, готовність здійснювати інноваційну високопродуктивну професійно-педагогічну діяльність у сучасних соціокультурних умовах.

ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА КУЛЬТУРА ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – особистісне новоутворення, що виступає інтегральним показником розвитку професіоналізму [50, с.11]. Професійно-педагогічна культура віддзеркалює рівень сформованості компонентів професійно-педагогічної діяльності, зокрема компетентностей, способів вирішення навчально-виховних завдань, індивідуально-творчого стилю діяльності і професійно-педагогічної взаємодії, та реалізацію потенційних ресурсів особистості, педагогічних і спеціальних здібностей, можливостей, тобто розкриває особливості професійної діяльності і особистості вчителя-професіонала. Водночас професійно-педагогічна культура є проявом загальнолюдської культури, що синтезує створені людством та органічно включені у навчально-виховний процес ціннісно-світоглядні орієнтири, морально-етичні принципи, аксіологічні установки, мотиви. Виступаючи динамічною системою, розглядувана складова професіоналізму безпосередньо реагує на соціокультурні зміни, що зумовлюють вибір пріоритетів у сфері професійно-педагогічної культури вчителя української мови і літератури, аксіологічних, духовно-інтелектуальних, технологічних, особистісно-творчих компонентів.

ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ДОСВІД – складна система педагогічних стратегій і тактик, способів і прийомів успішного вирішення навчально-пізнавальних, виховних і комунікативно-ситуативних завдань, що є результатом систематичної роботи вчителя української мови і літератури над удосконаленням рівня педагогічної майстерності в системі післядипломної педагогічної освіти, творчим засвоєнням перспективних педагогічних ідей попередників і сучасників, переосмисленням власних професійних здобутків тощо.

ПРОФЕСІОГЕНЕЗ – неперервний пролонгований процес розвитку педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури в умовах післядипломної освіти, усебічно-гармонійного становлення особистості і професіонала, майстра, що включає послідовні періоди (етапи, фази) його самотворення, самореалізації і самовдосканалення, зміни і перетворення психологічної структури професійно-педагогічної діяльності, мотиваційної сфери, ціннісно-світоглядних орієнтирів, набуття професійно значущих компетенцій, засвоєння інноваційних професійних ролей і функцій відповідно до вимог освітньої галузі «Мови і літератури».

ПРОФЕСІОГРАМА – документ, в якому фіксуються вимоги до професійно-педагогічної діяльності та особистості фахівця (психофізичні якості), необхідні для виконання типових професійних завдань. 1. Системний опис соціальних, психологічних та інших вимог до суб'єкта певної професії та визначення, виходячи із цих вимог необхідних для даного виду діяльності якостей особистості, що складають основу професійної придатності людей. Професіограма найчастіше розробляється в єдності якісних і кількісних характеристик, які допускають використання сучасних математичних методів. 2. Документ, в якому описуються особливості спеціальності, професії (психологічні, виробничо-технічні, медико-гігієнічні та ін.) Крім особливостей професії, професіограма включає в себе кваліфікаційний профіль, в якому всі якості, необхідні працівнику, знаходять кількісне вираження.

ПРОФЕСІОНАЛІЗМ ДІЯЛЬНОСТІ – якісна характеристика суб'єкта праці, що відображає високу професійну кваліфікацію і компетентність (інтегративного особистісного ресурсу), різноманітність ефективних професійних навичок і вмій, у тому числі тих, які ґрунтуються на творчих рішеннях, володіння сучасними алгоритмами і способами вирішення професійних завдань, що дозволяє здійснювати професійно-педагогічну діяльність із високою і стабільною продуктивністю (Л.В. Абдаліна, Н.В. Гузій, А.О. Деркач, В.Г. Зазикін, Н.І. Клокар, Н.В. Кузьміна, Н.В. Кухарев, С.С. Пальчевський тощо). Про професіоналізм діяльності свідчить постійно поповнювальна і збагачувальна система знань, умінь, навичок, розширення діапазону професійних завдань, зростання ефективності професійно-педагогічної діяльності, що набуває продуктивно-

перетворювального, творчого характеру. Це лише один із аспектів (інший – професіоналізм особистості) досягнення професійних вершин у цілісному розвитку педагога в системі післядипломної педагогічної освіти.

ПРОФЕСІОНАЛІЗМ ОСОБИСТОСТІ – якісна характеристика суб'єкта праці, яка засвідчує високий рівень професійно важливих та особистісно-ділових якостей, акмеологічних варіантів, зокрема креативності, суб'єктності як вияву активності у професійно-педагогічній діяльності, автентичного характеру спрямованості особистості, мотиваційної сфери і ціннісних орієнтацій, зорієнтованих на прогресивний розвиток фахівця (Л.В. Абдаліна, Н.В. Гузій, А.О. Деркач, В.Г. Зазикін, Н.І. Клокар, С.С. Пальчевський та ін.). Про професіоналізм особистості йдеться тоді, коли розглядається здатність суб'єкта діяльності гнучко, творчо, мобільно застосовувати особистісні ресурси, зокрема професійно важливі (увага, пам'ять, терплячість тощо) та особистісно-ділові якості (організованість, відповідальність, ініціативність, креативність тощо.) для успішного вирішення професійних завдань.

ПРОФЕСІОНАЛІЗМ ПЕДАГОГІЧНИЙ (від лат. *profession* – професія < *profiteer* – оголошую своєю справою) – інтегральна характеристика професійно-педагогічної діяльності вчителя української мови і літератури, сформована в системі післядипломної педагогічної освіти (у процесі навчання на курсах підвищення кваліфікації, участі у заходах міжтестастійного циклу, самоосвітньої і практичної роботи), що полягає у здатності вчителя-словесника компетентно, кваліфіковано, продуктивно-творчо здійснювати метадіяльність відповідно до стратегічних завдань освітньої галузі «Мови і літератури», на рівні світових і вітчизняних професійних стандартів. Педагогічний професіоналізм має складну ієрархічну структуру, що включає діяльнісний, індивідуально-особистісний і акме-орієнтований рівні.

ПРОФЕСІОНАЛЬНИЙ – те саме, що професійний.

ПРОФЕСІОНАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНЕ СПІЛКУВАННЯ – багатовимірний поліфункціональний процес, в якому за допомогою арсеналу вербальних (передача словами суспільно-історичного досвіду людства, мовленнєвий етикет та ін.) і невербальних комунікативних засобів (міміка, жести, манери, пантоміміка, динамічна експресія, якість голосу та ін.) здійснюється ретрансляція учневі культурно-історичного досвіду людства, соціальних норм, відбувається інформаційно-смісловий обмін художніми образами, ідеями, емоціями, переживаннями, ціннісно-світоглядними орієнтирами, прищеплюється любов до української мови, історії, культури народу (*комунікативний аспект*); уможливується пізнання і розуміння внутрішнього світу, намірів, уявлень, потреб учасників спілкування і досягнення взаєморозуміння, урегулювання стосунків, координування

позиції, поведінки, учинків, гармонізація відносин з мікро- та макросвітом, інтеграція дитини в соціокультурне середовище (*перцептивний або соціально-перцептивний аспект*); зrealізовується узгодження внутрішніх і зовнішніх суперечностей у позиціях комунікативних співпартнерів, здійснюється міжособистісна взаємодія суб'єктів на засадах співробітництва і співтворчості з метою створення індивідуального і колективного освітнього продукту (*інтерактивний або конотативний аспект*).

ПСИХОЛОГО-МОТИВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ – форма розвитку педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури в системі післядипломної освіти, що передбачає психолого-андрагогічну діагностику протягом усього міжтестастійного циклу на засадах соціоніки і кваліметрії. За допомогою певних діагностичних психолого-андрагогічних процедур відбувається актуалізація професійно значущих характеристик учителя-словесника, індивідуальних здібностей, установок, освітніх потреб, особливостей інтелектуальної саморегуляції, балансу конвергентних і дивергентних здібностей, пізнавального стилю, ціннісних орієнтацій, визначаються чинники, які перешкоджають розвитку педагогічної майстерності в системі післядипломної освіти тощо.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ – різновид предметної компетентності у сфері професійно-педагогічного спілкування, що проявляється в умінні вчителя української мови і літератури проектувати й зrealізовувати на основі діагностики індивідуальну траєкторію розвитку кожної дитини, моделювати засвоєння змісту з урахуванням сенситивних періодів вивчення навчального предмета, індивідуальних інтелектуально-психологічних особливостей школярів (вікові та індивідуальні здібності, інтереси, суб'єктний досвід).

ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ – технології освіти дорослих, які дозволяють послідовно і цілеспрямовано формувати необхідні психологічні якості, властивості і характеристики особистості (установки, характер, реакції, волю, ставлення), навички ділової і міжособистісної комунікації, змінювати за необхідності внутрішній психофізіологічний стан, захищатися від накопичення негативних емоцій, ефективно використовувати внутрішні психофізіологічні ресурси, мотивувати себе на досягнення професійної метавершини, реалізовувати професійні плани, приймати рішення щодо подолання конфліктів тощо. [3, с. 182-183].

РЕЙТИНГ (ІНДИВІДУАЛЬНИЙ КУМУЛЯТИВНИЙ ІНДЕКС) (англ. *rating*, від. *rate* – оцінювати, визначати клас, розряд) – ранг (місце) учителя української мови і літератури, визначений за результатами оцінювання знань, умінь, навичок, сформованих компетентностей, набутих компетенцій протягом усього міжкатестажного циклу (протягом курсового і міжкурсового періодів).

РЕКУРЕНТНА ОСВІТА (від англ. *recurrent education*) – освіта неусвідомлена, безсистемна, хаотична, що повторюється час від часу.

РЕЛАКСОПЕДІЯ (від лат. *relaxatio* – зменшення напруження, ослаблення і грец. *peideia* – виховання, навчання, освіта, культура) – використання сугестії (навіювання) у процесі навчання і виховання.

РЕФЛЕКСІЯ (від лат. *reflexio* – звернення назад, відображення) – самоаналіз суб'єктом, осмислення, оцінка передумов, умов і перебігу власної професійно-педагогічної діяльності, внутрішнього життя. Способи рефлексії: висунення гіпотез, ідеалізація, аналіз причин того чи іншого враження, переживання. Потреба у рефлексії виникає внаслідок сумнівів щодо вихідних позицій своєї життєдіяльності. Рефлексія – це не тільки інтроспекція власної психіки, а й осмислення життєвої програми, співвідношення цілей, мотивів, цінностей, установок, прагнень, соціальних і моральних вимог. Термін «рефлексувати» означає звертати свідомість на себе, розмірковувати над своїм психічним станом.

РЕФЛЕКСІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ – процес самопізнання суб'єктом внутрішніх психічних актів і станів, самоаналіз; контрольної-оцінювальної діяльності, спрямована на себе, яку пов'язують лише із завершальним етапом вирішення педагогічної задачі.

РІВЕНЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ – це рівень сформованості професійних якостей учителя української мови і літератури, який забезпечує його здатність виконувати відповідні стандартизовані виробничі завдання.

РІВЕНЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – це характеристика досягнення суб'єктом професійно-педагогічної діяльності певного ступеня професіоналізму діяльності і професіоналізму особистості, сформованості професійної компетентності і художньо-педагогічної творчості, набутих протягом міжкатестажного циклу компетенцій для забезпечення продуктивності і якості навчально-виховного процесу.

РІВЕНЬ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – це ступінь професійного, методичного, комунікативного, соціального, інформаційно-комунікаційного, рефлексивно-прогностичного тощо розвитку вчителя української мови і літератури в системі післядипломної педагогічної освіти, оволодіння ним знаннями, уміннями, навичками, професійними здібностями для успішно вирішення на практиці психолого-педагогічних завдань, організації навчально-виховного процесу, спрямованого на формування життєспроможної і життєздатної особистості.

РІВЕНЬ САМООРГАНІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ – ступінь уміння вчителя української мови і літератури організувати власну продуктивну професійно-педагогічну діяльність на всіх етапах міжтестастійного циклу.

РОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – цілеспрямований, пролонгований і поетапний процес фахового становлення та самореалізації вчителя української мови і літератури в системі післядипломної педагогічної освіти, що характеризується неперервністю, системністю, динамізмом, циклічністю, синергізмом і передбачає ефективний науково-методичний і акметехнологічний супровід за індивідуальною освітньою траєкторією з урахуванням наявного професійного досвіду, освітнього рівня, навчальних потреб, мотиваційних детермінантів тощо.

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНИЙ – це процес формування особистості (у широкому розумінні) та її професіоналізму в результаті професійно-педагогічної діяльності та професіонально-педагогічної взаємодії. Узагальнення проведених досліджень дозволяє стверджувати, що в процесі професійно-особистісного розвитку вчителя української мови і літератури в системі післядипломної освіти відбуваються наступні прогресивні структурні зміни особистості: 1. Спрямованості особистості: – Розширення кола інтересів і зміна системи потреб; – Актуалізація мотивів досягнення; – Зростання потреби у самореалізації і саморозвитку. 2. Збільшення досвіду і підвищення кваліфікації: – Підвищення компетентності; – Розвиток і розширення умінь і навичок; – Освоєння нових алгоритмів вирішення професійних завдань; – Підвищення креативності діяльності. 3. Розвиток складних приватних здібностей. 4. Розвиток професійно важливих якостей, які визначаються специфікою діяльності. 5. Розвиток особистісно-ділових якостей. 6. Підвищення психологічної готовності. 7. Розвиток акмеологічних інваріантів професіоналізму.

СМОАКТУАЛІЗАЦІЯ – 1) намагання вчителя української мови і літератури до більш повного вияву і розвитку власних можливостей, потенціалу психіки та організму; 2) результат цього процесу.

САМОАНАЛІЗ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ – вивчення вчителем української мови і літератури стану, результатів своєї професійно-педагогічної діяльності, установлення причинно-наслідкових взаємозв'язків між елементами педагогічних явищ, визначення шляхів удосконалення навчання і виховання школярів.

САМОВДОСКОНАЛЕННЯ, САМОУДОСКОНАЛЕННЯ – удосконалення самого себе (фізичне, моральне та ін.), власного рівня педагогічної майстерності протягом усього життя шляхом формальної, неформальної, інформальної освіти тощо.

САМОЕФЕКТИВНІСТЬ – це оцінка вчителем української мови і літератури власних здібностей, професійних можливостей; усвідомлення шляхів самореалізації, неперервного професійного саморозвитку і самовдосконалення в системі післядипломної педагогічної освіти.

САМОНАВІЮВАННЯ, САМОНАВІЯННЯ (АВТОСУГЕСТІЯ) – навіювання чого-небудь (думок, уявлень, почуттів та ін.) самому собі. Психічний вплив людини на саму себе, який спричинює різні психічні і соматичні стани.

САМООРГАНІЗАЦІЯ – здатність учителя української мови і літератури до інтегральної регуляції природних, психічних, особистісних станів, якостей, властивостей, здійснювана свідомістю, вольовими та інтелектуальними механізмами, що виявляється у мотивах поведінки і реалізується у впорядкованості професійно-педагогічної діяльності і поведінки. Це узгодження, упорядкування, створення індивідуально-оптимальної особистісної та психічної системи; показник особистісної зрілості. Саморганізація може бути виражена по-різному, вона не властива інфантильним суб'єктам, тобто тим людям, які в процесі індивідуального розвитку не мали умов для повноцінного становлення механізмів саморегуляції.

САМООСВІТА ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – систематична й цілеспрямована діяльність учителя-словесника, спроектована на розширення і поглиблення знань, умінь, визначення установок, неперервного підвищення рівня педагогічної майстерності в системі післядипломної педагогічної освіти.

САМООЦІНКА – судження вчителя української мови і літератури про міру наявності в нього тих чи інших якостей, здібностей, властивостей, своїх достоїнств і недоліків у співвідношенні їх із певним еталоном, зразком (наприклад, акмеограмою). За результатами акмеологічних досліджень, у осіб із високим рівнем акме самооцінка падає, оскільки акмепрофесіонали переважно порівнюють свої здобутки не із досягненнями колег, а із безмежною складністю навколишнього світу, найвищих вимог до своєї професійно-педагогічної діяльності.

САМОПІЗНАННЯ – дослідження, пізнання вчителем української мови і літератури себе, своєї внутрішньої суті.

САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – здійснення, втілення у життя накреслених власних планів, задумів, змодельованих віртуальних проєктів (програм) розвитку педагогічної майстерності за індивідуальною освітньою траєкторією, прогнозів щодо себе і власної професійно-педагогічної діяльності.

САМОРОЗВИТОК – процес збагачення діяльнісних здібностей або інших якостей особистості в процесі різних видів професійно-педагогічної діяльності, у результаті чого накопичується соціальний досвід і культурні досягнення.

САМОТРАНСЦЕНДЕНЦІЯ (від лат. *transcendentis* – виходить за межі) – самореалізація, перетворення внутрішньої активності у зміни в зовнішньому світі. За В. Франклем, «вихід за свої межі» – до іншої людини або до сенсу. Один із моментів самотрансценденції – самоактуалізація.

СЕМІНАРСЬКЕ НАВЧАЛЬНЕ ЗАНЯТТЯ – це форма навчального процесу в системі підвищення кваліфікації, що ґрунтується на самостійному вивченні певних питань, проблем кредитного (змістового) модуля за підготовленим викладачем планом, проблемно-пошуковими завданнями з подальшою підготовкою слухачами тез виступів, рефератів чи кооперативного їх обговорення. На дистанційному етапі підвищення кваліфікації семінар проводиться в синхронному режимі (у реальному часі) із використанням телекомунікаційної мережі.

СЕНСИТИВНИЙ ПЕРІОД – період підвищеної чутливості до тих чи інших впливів, до освоєння певного виду професійно-педагогічної діяльності, які вчитель української мови і літератури проходить у своєму професійно-особистісному розвитку, становленні, удосконаленні в системі післядипломної педагогічної освіти; чутливий, оптимально сприятливий для розвитку певних психічних функцій відрізок становлення особистості, професіонала, майстра.

СИНЕРГЕТИКА (від грец. *synergeia* – співпраця, співдружність) – наука, що досліджує процеси переходу складних систем із неупорядкованого стану в упорядкований; установлює між елементами системи зв'язки, сумарна дія яких у межах системи за своїм ефектом сильніша від суми ефектів дії кожного окремого елемента. Як самостійна наука виникла в середині 70-х років ХХ ст. У педагогіці є одним із методологічних принципів.

СИНЕРГЕТИЧНА АКМЕОЛОГІЯ (від др.-грець. *акмі́*, *акме* – розквіт, вершина, зрілість, вищий ступінь чогось; др.-грець. *λόγος*, *logos* – вчення, *sinergeia* – спільна дія, співробітництво) – вивчає взаємозв'язок між закономірностями досягнення соціальною самоорганізаційною системою, зокрема індивідом і соціумом, найвищого рівня «акме», тобто максимальної досконалості шляхом самоорганізації, самопідготовки, самоосвіти, самореалізації, самовираження і самоствердження.

СИНХРОННИЙ РЕЖИМ – взаємодія між суб'єктами дистанційного навчання, під час якої всі учасники одночасно перебувають у веб-середовищі дистанційного навчання (чат, аудіо-, відеоконференції, соціальні мережі тощо).

СИСТЕМА ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ (СДН) – частина системи освіти України з нормативно-правовою базою, організаційно оформленою структурою, кадровим, системотехнічним, матеріально-технічним і фінансовим забезпеченням, що реалізує дистанційне навчання на рівнях освіти: повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої, післядипломної, самоосвіти.

СОЦІАЛЬНА МЕТАКОМПЕТЕНТНІСТЬ – метакомпетентність у сфері професійного спілкування, що передбачає усвідомлення вчителем української мови і літератури соціальних проблем і способів взаємодії із суспільством; уміння знаходити інформацію і впевнено конструювати поведінку для досягнення балансу між власними потребами, очікуваннями, сенсом життя і вимогами соціальної дійсності; конкретизацію у свідомості індивіда своїх інтеракцій із суспільством у системі «Я – соціум».

СОЦІОЛІНГВІСТИКА (від лат. *societas* – суспільство, *lingua* – мова; англ. *sociolinguistics*; нім. *Soziolinguistik*) – галузь мовознавства, що вивчає загальні закономірності функціонування мови в суспільстві, особливості розвитку мови у різних суспільних умовах, вплив соціальних факторів на мову.

СПЕЦІАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У ГАЛУЗІ ДИСЦИПЛІНИ «УКРАЇНСЬКА МОВА І ЛІТЕРАТУРА» – вид предметної компетентності у професійно-педагогічній діяльності, що становить гармонізацію науково-предметних, світоглядно-методологічних, дидактичних і психологічних знань

учителя української мови і літератури для забезпечення якості освіти. Компетентність окреслює професійний тезаурус учителя української мови і літератури, включає професійно значущі знання, уміння, установки, ціннісні орієнтири вчителя-словесника, його професійну кваліфікацію і досвід професійно-педагогічної діяльності, що уможлиблює створення оптимальних умов для загальнокультурного, морального, естетичного, мовно-мовленнєвого розвитку особистості в системі післядипломної педагогічної освіти.

СТИЛІСТИЧНА ВПРАВНІСТЬ МОВЛЕННЯ ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – комунікативний атрибут мовлення вчителя-словесника, який забезпечує цілковиту відповідність жанрово-стильовому аспекту педагогічного дискурсу, тобто специфіці того чи іншого функціонального стилю, типу мовлення (розповідь, опис, роздум), стилістичним нормам звукової мовосистеми, добір граматичних форм і категорій у взаємозв'язку із мовними стилями української мови, доцільне використання мовновиражальних засобів відповідно до ситуативного контексту спілкування.

СТИЛЬ ПЕДАГОГІЧНИЙ – характерні риси педагогічної майстерності, що традиційно складаються в професійному досвіді вчителів; є своєрідним «почерком», певною манерою професійно-педагогічних дій учителя. Індивідуальні ознаки педагогічного стилю характеризують майстерність окремих педагогів, пов'язані з їхніми конкретними нахилами, здібностями, упровадженням інноваційних підходів, технологій, методів, прийомів навчання і виховання.

СУГЕСТИВНІ ЗДІБНОСТІ – спеціальні педагогічні здібності вчителя української мови і літератури, які передбачають його здатність переважно за допомогою вербальних засобів здійснювати навіювальний вплив на емоційно-вольову і діяльнісну сфери особистості дитини; за підключення власного емоційного досвіду, саморегуляції налаштовуватися на потрібну емоційно-художню тональність, жанрову специфіку художнього твору для його майстерної інтерпретації тощо.

ТАКСОНОМІЯ ПЕДАГОГІЧНА (від грец. *taxis* – розміщений по порядку і *nomos* – закон) – побудова чіткої системи педагогічних цілей, усередині якої виокремлені їх категорії і послідовні рівні (ієрархія).

ТВОРЧЕ ПОРТФОЛІО ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – колекція власної бази кращих сценаріїв уроків, цікавих прийомів, знахідок на уроці та позаурочній діяльності, власних засобів наочності, дидактичних матеріалів, продуктивних педагогічних технологій, які відображають зусилля вчителя, успіхи або досягнення з тієї чи іншої проблеми, індивідуальної творчої теми. У портфоліо включаються зразки робіт у письмовому чи друкованому вигляді, відеоматеріали, щоденник рефлексії, зразки дитячих робіт, творчих проєктів, фотографії компонентів навчального процесу, CD-ROM.

ТВОРЧИСТЬ ПЕДАГОГІЧНА – оригінальний і високоефективний підхід учителя української мови і літератури до реалізації навчально-виховних завдань освітньої галузі «Мови і літератури», збагачення теорії і практики навчання і виховання творчими ідеями, знахідками, здобутками.

ТВОРЧИСТЬ ХУДОЖНЬО-ПЕДАГОГІЧНА – інтегральна властивість професійно-педагогічної діяльності вчителя української мови і літератури, яка передбачає високий творчий потенціал, творчу активність, нестандартне художньо-педагогічне мислення, художньо-емоційну природу процесу передачі мовно-літературних знань, органічний взаємозв'язок художніх і педагогічних дій, специфічних креативних професійно значущих та особистісних здібностей, якостей, які забезпечують ексклюзивну педагогічну дію тощо.

ТЕМП МОВЛЕННЯ – швидкість перебігу мовлення вчителя української мови і літератури в часі, його прискорення або уповільнення, що зумовлює ступінь артикулярної напруженості і слухової виразності. Темп мовлення може бути змінений двома способами, зокрема кількістю звуків (складів), вимовлених за одиницю часу або середньою тривалістю звуку (складу). Оптимальний темп мовлення вчителя української мови і літератури становить у V-VI класах не більше 60 слів за хвилину, а в XI класі – не більше 75 слів, причому суттєве значення має різномірне артикулювання фраз, що уповільнюється при поясненні нового матеріалу, вивченні мовно-літературних дефініцій, розв'язанні творчих завдань підвищеної складності, а пришвидшується, коли навчальна інформація актуалізується, повторюється, систематизується чи вже відома школярам із попередніх уроків. Якщо брати до уваги швидкісні показники тривання мовлення в часі, його пришвидшення чи уповільнення, то темп досконалого мовлення вчителя української мови і літератури в середньому має складати 10-12 звуків або складів за секунду.

ТЕХНІКА МОВЛЕННЯ ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – обов'язковий складник зовнішньої техніки вчителя української мови і літератури, інструмент його виховного впливу, що включає сукупність умінь і навичок (володіння правильним діафрагмально-реберним диханням, артикуляційною вимовою, чіткою дикцією, засобами логічної виразності, інтонацією, силою голосу,

індивідуальним тембром, оптимальним для певної ситуації спілкування темпоритмом, гармонійне поєднання інтралінгвістичних та екстралінгвістичних характеристик), за допомогою яких здійснюється вербальна професійно-педагогічна взаємодія з усіма учасниками комунікативного дискурсу.

ТЕХНІКА ПЕДАГОГІЧНА – комплекс знань, умінь і навичок, необхідних учителю української мови і літератури для чіткої та продуктивної організації навчальних занять, ефективного застосування на практиці обраних методів педагогічного впливу як на окремих учнів, так і дитячий колектив у цілому. Складовими елементами педагогічної техніки є володіння мистецтвом професійно-педагогічної взаємодії із дітьми, уміння керувати своєю увагою та увагою дітей, здатність за зовнішніми ознаками поведінки дитини визначати її душевний стан; почуття темпу в педагогічних діях тощо.

ТЕХНОЛОГІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ – комплекс освітніх технологій, включаючи психолого-педагогічні та інформаційно-комунікаційні, що надають можливість реалізувати процес дистанційного навчання у навчальних закладах та наукових установах.

ТЕХНОЛОГІЧНА ГРАМОТНІСТЬ – здатність учителя української мови і літератури компетентно й ефективно виконувати завдання і вирішувати проблеми у сфері професійно-педагогічної діяльності, володіти продуктивними засобами, методами, прийомами, підходами навчання української мови і літератури.

ТЕХНОЛОГІЧНА КАРТА – опис процесу покровокої, поетапної послідовності професійно-педагогічних дій із зазначенням ефективних засобів, що використовуються.

ТЕХНОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – здатність учителя-словесника до продуктивно-перетворювальної творчої діяльності, пов'язаної з ефективним упровадженням інноваційних освітніх підходів, технологій, форм і методів у систему роботи для забезпечення якості і високої результативності навчально-виховного процесу. Змістовий компонент технологічної культури передбачає системне опанування вчителем української мови і літератури концептуальними принципами і механізмами ефективної реалізації освітніх підходів, технологій в інноваційному навчально-виховному просторі, їх основними варіантами і модифікаціями, методологією вибору змісту, форм, методів, прийомів, засобів навчання, поведінкових моделей з урахуванням індивідуальних можливостей, суб'єктного досвіду учнів і власного рівня педагогічної майстерності. Процесуальний компонент включає ефективне впровадження вчителем-словесником на практиці спроектованого процесу навчання від планування, проведення до рефлексії.

ТЕХНОЛОГІЯ КООПЕРАТИВНОГО НАВЧАННЯ (*Cooperative Learning*), **СПВРОБІТНИЦЬКА ТЕХНОЛОГІЯ, ТЕХНОЛОГІЯ СПІЛЬНОГО НАВЧАННЯ** – одна з інноваційних педагогічних технологій, яка застосовується в навчальній роботі учнів у невеликих групах і ґрунтується на взаємодії учасників навчально-виховного процесу, об'єднаних спільною навчальною метою, при цьому кожен зберігає свою ідентичність, відповідає за власні академічні успіхи й соціальні досягнення. Освітня технологія має такі базові компоненти: позитивна взаємозалежність учасників, взаємодія підтримки «пліч-о-пліч» або особистісна взаємодія, індивідуальна відповідальність, уміння працювати в малій групі, інтеракційні навички, групова обробка результатів, отримання спільного освітнього продукту.

ТЕХНОЛОГІЯ НАВЧАННЯ ДОРΟΣЛИХ – система науково обґрунтованих андрагогічними принципами навчання дій дорослих людей, які навчають і навчаються, здійснення яких із високим ступенем достовірності гарантує досягнення встановлених цілей навчання.

ТИПОЛОГІЯ (від гр. *typos* – відбиток, форма, зразок і *logos* – вчення) – вид наукової систематизації, класифікації і впорядкування складних об'єктів, пов'язаних між собою генетично або між якими важко провести чітке розмежування і які екземпліфікуються деякими типовими зразками; уможливлене виокремлення певних напрямів еволюції думок на природу і зміст педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури, викристалізованих в існуючих на сьогодні концептуальних поглядах (широкий і вузький) і підходах (технологічний, особистісний, діяльнісний, діяльнісно-особистісний або комплексний).

ТОЧНІСТЬ МОВЛЕННЯ ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – комунікативний атрибут мовлення вчителя української мови і літератури, який формується на основі відповідності «мовлення – дійсність» та, по-перше, пов'язаний з адекватним позначенням об'єктів навколишньої дійсності, явищ, подій (*фактична точність*), по-друге, передає відповідність мовлення вчителя української мови і літератури системі наукових понять (*термінологічна чи поняттєва точність*), по-третє, підпорядкована пізнавальній та естетичній меті навчання, художньо-естетичній спрямованості уроків мови і літератури, метафоричній, образній передачі учнем змісту висловлювання, авторського задуму чи власних думок (*художня точність*).

ТРАЄКТОРІЯ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – це окреслення перспективи формування і подальшого професійного зростання вчителя-словесника в системі післядипломної педагогічної освіти, засобів, форм, технологій розвитку педагогічної майстерності на курсовому і міжкурсному етапі, моделювання позитивно-гармонійної «Я-концепції», прогнозування імовірних ризиків на цьому шляху та засобів їх подолання.

ТРЕНІНГ – одна з інтерактивних форм у системі професійної підготовки вчителя української мови і літератури, метою якої є розвиток педагогічної майстерності, формування міжособистісної компетентності.

ТРЕНІНГ АКМЕОЛОГІЧНИЙ – це система впливів і вправ, спрямованих на формування, розвиток або корекцію необхідних учителю української мови і літератури професійних якостей. Забезпечує перенесення соціально-значущих цілей підготовки компетентного професіонала в реально діючі цілі та програму тренінгу, що досягається послідовною реалізацією оперативного-технологічних функцій, зокрема аналізу, планування, організації, контролю і регулювання. Включає дискусійні та ігрові методи (дидактичні, творчі, рольові, психотерапевтичні ігри, контрїгри та ін.), а також тренінги (сенситивний, рефлексивний, відеотренінг та ін.). Тренінг акмеологічний спрямований на вдосконалення особистості фахівця, його професійних мотивів і цінностей, професійної самосвідомості. Під час тренінгу акмеологічного відбувається формування окремих видів професійно-педагогічної діяльності або професійно-педагогічного спілкування; формування прийомів оволодіння емоційними станами у професійно-педагогічній діяльності; стимулювання вміння взаємодіяти з колегами, батьками (тренінг формування команди), а також розвиток професійних здібностей, удосконалення професійних умінь тощо. Це не тільки відпрацювання зовнішніх прийомів, «технік», умінь праці, але й тренінг психіки професіонала, його професійно важливих якостей, зокрема мотивів, свідомості, мислення тощо. Таким чином, основним завданням і особливістю тренінгу акмеологічного є опанування комунікативних, особистісно-організаційних, психокорекційних, розвивальних і професійних психотехнологій та переведення їх на рівень навичок у змодельованих ігрових ситуаціях. Результатом тренінгу акмеологічного є зростання педагогічної майстерності вчителя-словесника, перехід на новий рівень професіоналізму, підвищення результативності професійно-педагогічної діяльності, перенесення знань, умінь у реальну професійно-педагогічну площину. Є одним із ефективних засобів розвитку інтересів учасників, оскільки його внутрішнє розгортання має стійкий інтелектуальний, моральний та емоційний вплив на кожного учасника.

ТРЕНІНГ ДІЛОВОГО СПІЛКУВАННЯ – різновид соціально-психологічного тренінгу, спрямований на здобуття знань, умінь, навичок, корекцію і формування установок, необхідних учителю української мови і літератури для успішної реалізації комунікативно-ситуативної компетентності в умовах професійно-педагогічної діяльності.

ТРЕНІНГ ІГРОТЕХНІЧНИЙ – різновид тренінгу, за допомогою якого вирішуються типові завдання професійно-педагогічної діяльності вчителя української мови і літератури, які моделюються ігротехнічно. Тренінг ігротехнічний передбачає чітке оформлення змісту і структури завдання та

багаторазове відтворення його вирішення за критерієм точності, відповідності реальних дій учасників змісту завдання. Тренінг ігротехнічний спирається на виявлення різних зон спрощення реальних зразків ігротехнічної роботи. Обов'язковою умовою проведення тренінгу є ретельна концептуально-понятійна підготовка, що передбачає не тільки реконструювання змісту моделі в цілому, а й оцінювання за умовою простоти і переведення в практичний демонстраційний варіант. Особливу роль у підготовці тренінгу і формулюванні тренувальних завдань відіграє ієрархізація типів змісту моделей за рівнями складності. Концептуально-понятійна робота надає можливість намітити загальну стратегію тренінгу, яка може бути диференційованою та інтегральною, коли співвідносяться рівні складності різних процесів ігротехнічної роботи, що дозволяє формувати необхідні навички, відповідні здібності учасників.

ТРЕНУВАННЯ АУТОГЕННЕ (від грец. *autogenes* – сам, що виробляє) – активний метод психотерапії, психопрофілактики і психогієни. Тренування аутогенне поєднує самонавіювання і саморегуляцію, її прийоми допомагають керувати емоціями, відновлювати сили і працездатність, знімати напруження. Це упорядковане використання спеціальних вправ для досягнення фізичної і психологічної релаксації, подолання стресових станів, прискореної мобілізації духовних можливостей.

ТЬЮТОР – 1) педагог, який здійснює загальне керівництво самостійною позааудиторною роботою слухачів курсів підвищення кваліфікації за індивідуальними планами; 2) індивідуальний науковий керівник того, хто навчається.

У

КРАЇНОЗНАВЧА КОМПЕТЕНЦІЯ – компетенція у професійно-педагогічній діяльності, що передбачає володіння і системне застосування вчителем української мови і літератури інтегрованих знань із краєзнавства, народознавства, суспільствознавства, культури, історії України для формування в учнів патріотизму, чіткої громадянської позиції, поваги до рідної мови, державних символів тощо.

УМІННЯ ВЧИТИСЯ – метакомпетентність у сфері професійно-педагогічної діяльності, що являє собою акмеологічну потребу вчителя української мови і літератури у неперервному розвитку педагогічної майстерності в системі післядипломної педагогічної освіти, уміння самостійно або з допомогою здобувати важливі для життєдіяльності і життєтворчості знання, навички, продуктивні способи виконання професійно-педагогічних завдань, тобто організувати багатофункціональний процес навчання протягом усього життя.

УМОВИ АКМЕОЛОГІЧНІ – значущі, оптимальні зовнішні і внутрішні умови, ситуації і обставини (або їх комплекс, або ієрархія), від яких залежить досягнення вчителем української мови і літератури високого рівня педагогічної майстерності, продуктивності професійно-педагогічної діяльності. В якості значущих акмеологічних умов виступають такі: задатки, загальні і спеціальні здібності суб'єкта праці, зокрема умови сімейного і шкільного виховання, можливість отримання освіти, доступ до культурних цінностей та ін. Вони становлять зміст передстартового періоду розвитку педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури в системі післядипломної освіти.

УПРАВЛІНСЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ – різновид предметної компетентності у сфері професійно-педагогічного спілкування, який передбачає володіння вчителем української мови і літератури методами, прийомами організації власної професійно-педагогічної діяльності та ефективної навчальної діяльності учнів; управління процесом засвоєння знань, формування вмій, навичок на принципах гуманістичної спрямованості, фасилітативної допомоги і підтримки.

ФАСИЛІТАЦІЙНА КОМПЕТЕНЦІЯ – компетенція у сфері професійно-педагогічного спілкування, що передбачає здатність учителя української мови і літератури створювати навчальний міжособистісний простір, що ґрунтується на партнерському форматі співпраці «учитель – учень», демократичних принципах, забезпечувати ефективний педагогічний супровід гармонійного розвитку дитини, її соціалізацію, допомагати кожному школяреві стати суб'єктом, співтворцем, співдіячем, активним учасником навчання.

ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ ДОРΟΣЛИХ – зовнішній вигляд організації навчального процесу, який пов'язаний із кількістю учасників, місцем, моделлю, терміном їхнього навчання, порядком його реалізації. Основними формами організації навчання дорослих є інтерактивна лекція, семінар, навчальний практикум, тренінг, майстер-клас, форум, чат, круглий стіл, конференція з обміну досвідом, вебінар.

ФОРМАЛЬНА ОСВІТА – освіта, яка здійснюється у навчальних закладах та установах освіти, спрямована на одержання або зміну освітнього рівня та/або кваліфікації згідно із визначеними освітньо-професійними програмами і термінами навчання, заходами державної атестації, що підтверджується наданням відповідних документів.

ФРУСТРАЦІЯ (від лат. *frustratio* – розлад, руйнування планів, омана, марне очікування) – психічний стан, викликаний об’єктивно не перебореними (або суб’єктивно сприйнятими) труднощами, що виникають на шляху до досягнення мети або вирішення завдань, задоволення потреб, загрожують престижу або життю; переживання невдачі.

ФУНКЦІОНАЛЬНА МЕТАКОМПЕТЕНТНІСТЬ – метакомпетентність у сфері професійно-педагогічній діяльності, що передбачає здатність учителя української мови і літератури комплексно використовувати у практичній площині набуті під час навчання на філологічному факультеті вищого навчального закладу та в системі післядипломної педагогічної освіти знання і вміння.

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛІСТИЧНА КОМПЕТЕНЦІЯ – компетенція у професійно-педагогічній діяльності, що поєднує вмотивоване, доречне оперування вчителем української мови і літератури стилістично забарвленими мовними одиницями або маркованими засобами мови, володіння стилістично диференційованим зв’язним мовленням, здатність до застосування необхідних мовних засобів з урахуванням функціонально-стильових різновидів мовлення відповідно до теми, мети, ситуації спілкування, провідних жанрів комунікації.

ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНИЙ СМАК – історично зумовлена здатність учителя української мови і літератури, породжена професійно-педагогічною творчою діяльністю, що уможливує виділення, знаходження, розуміння і поцінування прекрасного, довершеного, естетичних властивостей художньої літератури, мови, явищ навколишньої дійсності, а також самостійне створення вартісних зразків мовно-літературної творчості за законами художньої краси і мистецтва.

ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ – віртуальне окреслення вчителем-словесником власної життєвої перспективи, тобто бажаного й очікуваного за умови досягнення певних цілей, ідеальний образ основної мети, професійних, ситуативних і соціальних установок та результатів життєдіяльності.

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ – вибіркова, відносно стійка система спрямованості інтересів і потреб особистості, зорієнтована на певний аспект соціальних цінностей.

ЦІННІСНО-СВІТОГЛЯДНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ – різновид предметної компетентності в реалізації особистості вчителя української мови і літератури, що спрямовує вчителя-словесника на предметному рівні застосовувати знання з педагогічної аксіології, що з одного боку, формують його професійну і світоглядну позицію, стиль професійно-педагогічної взаємодії, а з іншого – ціннісно-світоглядну позицію учнів.

ЧАТ (*Chate; Internet Realy Chate* – інтернетівські посиденьки, *IRC*) – програма, яка дозволяє користувачам Інтернету інтерактивно спілкуватися з іншими користувачами. *IRC* – один із методів, який дозволяє користувачам спілкуватися через Інтернет повідомленнями при мінімальній затримці їх відображення на дисплеях.

ЧИСТОТА МОВЛЕННЯ ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – комунікативний атрибут мовлення вчителя-словесника, який указує на правильну нормативну вимову, мовленнєво-професійний етикет, відсутність у мовленні позалітературних компонентів, зокрема діалектизмів, просторічних або професійних жаргонізмів, канцеляризмів, слів-паразитів, невиправданих повторів тощо.

ШЛЯХ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА – поступове, поетапне, не завжди лінійне професійне зростання вчителя української мови і літератури в системі післядипломної педагогічної освіти від учителя-репродуктора до майстра, інноватора, експериментатора, фундатора освітніх ініціатив та інновацій.

«Я-КОНЦЕПЦІЯ» ПОЗИТИВНО-ГАРМОНІЙНА – відносно стійка, певною мірою усвідомлена динамічна система уявлень людини про саму себе, що включає усвідомлення своїх фізичних, інтелектуальних природних властивостей, самооцінку, на основі якої вибудовується взаємодія з іншими людьми і суб'єктивне сприйняття. Ця система становить основу вищої саморегуляції людини, на базі якої вона вибудовує стосунки з навколишнім світом. «Я-концепція» – цілісний, хоча і не позбавлений внутрішніх протиріч образ власного Я, що виступає як установка щодо самого себе і який включає такі компоненти: когнітивний – образ своїх якостей, здібностей, зовнішності, соціальної значущості тощо

(самосвідомості); емоційний – самоповага, самоприниження тощо; оцінновольовий – прагнення підвищити самооцінку, завоювати повагу тощо. Позитивно-гармонійна Я-концепція являє собою гармонійне взаємодоповнення чотирьох складових, зокрема когнітивної (Я-образ), емоційно-оцінної (Я-ставлення), поведінкової (Я-учинок), спонтанно-креативної (Я-духовне). Я-концепція визначає, як буде діяти людина в конкретній ситуації, як інтерпретуватиме дії і вчинки інших, чого очікуватиме від близького і віддаленого майбутнього.

«Я-КОНЦЕПЦІЯ» УЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ – це актуалізація вчителем-словесником власних педагогічних здібностей, якостей і можливостей, поведінкових моделей, ціннісних установок, адекватне виділення себе із соціального та професійного середовища, усвідомлення власної специфіки та конструювання на цій основі індивідуально-особистісної траєкторії розвитку, оволодіння системою засобів, методів, механізмів саморегуляції, що сприяють самовдосконаленню та самореалізації себе як особистості, підвищенню рівня педагогічної майстерності. «Я-концепція» учителя української мови і літератури включає «Я-образ» (адекватне виділення себе із соціального і професійного середовища, усвідомлення власної специфіки), «Я-учинок» (неперервний розвиток педагогічної майстерності в системі післядипломної педагогічної освіти), «Я-ставлення» (домінування внутрішнього контролю, самооцінка власних педагогічних здібностей, якостей, саморефлексія), «Я-установку» (цілепокладання, самоустановка на інноваційність, творчий пошук, самовдосконалення протягом усього життя). Професійне «Я» вибудовується особистістю з урахуванням власних професійних якостей, мотивів, ціннісних орієнтацій, стилю та ефективності професійно-педагогічної діяльності, способів взаємодії із суб'єктами професійно-педагогічної взаємодії, а також наявного професійного досвіду, аналізу та узагальнення помилок і труднощів, бачення професійної перспективи розвитку.

ЯКІСТЬ ОСВІТИ – рівень знань і вмінь, розумового, морального і фізичного розвитку тих, хто навчається, на певному етапі відповідно до поставлених цілей; рівень забезпечення навчальної діяльності і надання освітніх послуг учасникам освітнього процесу навчально-виховним закладом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдалина Л.В. Психолого-акмеологическая модель развития профессионализма педагога [Текст] : автореф. дисс. ...д-ра псих. наук: 13.00.13 / Лариса Васильевна Абдалина; [Тамбовский гос. ун-т им. Г.Р. Державина]. – Тамбов, 2008. – 40 с.
2. Акмеологическая оценка профессиональной компетентности государственных служащих : учебник / под общ. ред. Анатолия Алексеевича Деркача. – М.: Изд-во РАГС, 2006. – 108 с.
3. Акмеология : учебник. Изд. 2-е, перераб. / под общ. ред. Анатолия Алексеевича Деркача. – М.: РАГС, 2006. – 424 с.
4. Акмеология философии успеха : монография / под ред. С.Д. Пожарского. – СПб: Соц. синергетика, 2010. – 300 с.
5. Александров Н.Н. Проблемы художественной герменевтики и акмеология : сб. статей / Н.Н. Александров, Т.В. Зырянова / под ред. Н.Н. Александрова. – М.: Академия Тринитаризма, 2012. – 86 с.
6. Аніщенко В.М. Професіоналізм [Текст] / В.М. Аніщенко / Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В.Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – С. 742.
7. Анисимов О.С. Креативная акмеология : уч.-метод. пособ. [Текст] / Олег Сергеевич Анисимов / под общ. ред. А.А.Деркача. – М.: РАГС, 2008. – 276 с.
8. Ардатова Е.В. Акметехнологии обучения русскому языку [Электронный ресурс] / Е.В. Ардатова. – Режим доступа: www. URL: http://www.spiritoftime.su/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=20&Itemid=28&lang=ru&limitstart=2.
9. Бабич Н.Д. Навчи мене, вчителю, розмовляти [Текст] / Надія Денисівна Бабич. – К.: Знання, 1992. – 48 с.
10. Бабич Н.Д. Основи культури мовлення [Текст] / Надія Денисівна Бабич. – Львів: Світ, 1990. – 232 с.
11. Барбіна Є. Професійна майстерність учителя в історії педагогічної думки [Текст] / Єлизавета Барбіна // Рідна школа : щомісячний наук.-пед. журнал. – 1998. – № 2 (819). – лютий. – С. 71-74.
12. Бэдет А. Глоссарий компьютерных терминов [Текст] / А. Бэдет, Д. Бурдхардт, А. Камминг. – изд.10-е, исп. – М.: Вильямс, 2002. – 432 с.
13. Білик Н.І. Моделювання процесу навчання в системі підвищення кваліфікації вчителів : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Надія Іванівна Білик; [Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України]. – К., 2005. – 21 с.
14. Бодалев А.А. Личность и общение : избранные труды [Текст] / Алексей Александрович Бодалев. – М.: Педагогика, 1983. – 272 с.

15. Болсун С.А. Развитие педагогической техники учителя в процессе повышения квалификации [Текст] : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Світлана Андріївна Болсун; [Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України]. – К., 2002. – 24 с.

16. Бондарчук О. Компетентність і компетенція : основні підходи до визначення понять [Текст] / О. Бондарчук // Післядипломна освіта в Україні : міжгалуз. наук.-освітній журнал. – 2012. – № 2(21). – грудень. – С. 19-23.

17. Бугайко Ф.Ф. Майстерність учителя на уроці [Текст] / Федір Федорович Бугайко, Тетяна Федорівна Бугайко // Рад. шк. : наук.-пед. журнал. – 1958. – № 7. – липень. – С. 26-33.

18. Булатова О.С. Искусство современного урока : уч. пособ. для студ. высш. уч. завед. [Текст] / Оксана Сергеевна Булатова. – М.: Академия, 2006. – 256 с.

19. Буренко В.М. Андрагогічний підхід до професійної перепідготовки вчителя гуманітарного профілю: автореф. дис. ...канд. пед. наук: 13.00.04 / Валентина Миколаївна Буренко; [Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України]. – К., 2005. — 22 с.

20. Варфоломеева О.В. Акмеологическая модель профессионального становления психотерапевтов [Текст] / О.В. Варфоломеева // Педагогика. – 2005. – № 1. – С. 56-62.

21. Василишина Т.В. Эмпатия как фактор эффективности педагогического спілкування [Текст] : автореф. ...дис. канд. псих. наук: 19.00.07 / Таїса Василівна Василишина; [Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України]. – К., 2000. – 20 с.

22. Введенская Л.А. Риторика и культура речи [Текст] / Л.А. Введенская, Л.Г. Павлова. – изд. 8-е, доп. и перераб. – Ростов н/Д: Феникс, 2008. – 537, [1] с.

23. Великий тлумачний словник сучасної української мови [Текст] / укладач і голов. ред. В.Т. Бусел. – Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.

24. Вербова Н.П. Искусство речи : уч. пособ. для театр. уч. завед. [Текст] / Надежда Петровна Вербова, Олимпиада Михайловна Головина, Вера Васильевна Урнова. – изд. 2-е, доп. – М.: Искусство, 1977. – 303 с.

25. Вержицкая Е.Н. Особенности личностно-профессионального развития педагогов в условиях модернизации образования : дисс. ...канд. псих. наук : 19.00.13 / Елена Николаевна Вержицкая; [Нац. исследовательский Томский гос. ун-т]. – Томск, 2011. – 21 с.

26. Вершловский С.Г. Стимулирование общего образования взрослых как социально-педагогическая проблема : дис. ...д-ра пед. наук / Семен Григорьевич Вершловский; [НИИ ООВ АПН СССР]. – СПб., 1973. – 426 с.

27. Вітюк В.В. Развитие професійно-особистісних якостей вчителів-предметників у системі післядипломної освіти : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Валентина Василівна Вітюк; [Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України]. – К., 2000. – 19 с.

28. Вишнякова С.М. Профессиональное образование : словарь. Ключевые понятия, термины, актуальная лексика [Текст] / Светлана Марковна Вишнякова. – М.: НМЦ СПО, 1999. – 538 с.
29. Вознюк А.В. Философские основания педагогической аксиоматики : монография [Текст] / Александр Васильевич Вознюк, Александра Антоновна Дубасенюк. – Житомир: ЖГУ им. И. Франко, 2011. – 564 с.
30. Вознюк О.В. Розвиток вітчизняної педагогічної думки : синергетичний підхід : монография [Текст] / Олександр Васильович Вознюк / за ред. П.Ю. Сауха.– Житомир: ЖГУ им. И. Франко, 2009. – 184 с.
31. Воронцова В.Г. Постдипломное образование педагога: гуманитарно-аксиологический подход : дис. ...д-ра пед. наук : 13.00.01 / Валентина Георгиевна В. Г. Воронцова; [РАО ИОВ]. – СПб., 1997. – 441 с.
32. Гафуров Х.М. Педагогическая технология и педагогическое мастерство : конспект лекций [Электронный ресурс] / Хабиб Мансурович Гафуров. – Ташкент: Ташк. ун-т информ. технологий, 2008. – Режим доступа: [www.URL:http://library.tuit.uz/lectures/pedagogika/Pedagogicheskaya_tehnologiya_ipedagog_mastaerstva.htm](http://library.tuit.uz/lectures/pedagogika/Pedagogicheskaya_tehnologiya_ipedagog_mastaerstva.htm).
33. Голуб Н.Б. Риторика у вищій школі : монографія [Текст] / Ніна Борисівна Голуб. – Черкаси: Брама-Україна, 2008. – 400 с.
34. Гончаренко С.У. Педагогічні закони, закономірності, принципи : сучасне тлумачення [Текст] / Семен Устимович Гончаренко. – Рівне: Волинські береги, 2012. – 192 с.
35. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник [Текст] / Семен Устимович Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
36. Горошкіна О.М. Сучасний урок української мови : від планування до проведення / Олена Миколаївна Горошкіна, Людмила Олександрівна Попова. – Х.: Основа, 2010. – 111 [1] с. (Б-ка журн. «Вивчаємо українську мову та літературу»; Вип. 5 (78)).
37. Горошкіна О.М. Формування мовної особистості учня / О.М. Горошкіна, О.С. Кузьмішина, Н.В. Мордовцева, А.В. Нікітіна та ін. – Луганськ.: СПД Рєзніков В.С., 2009. – 304 с.
38. Гринчишин Д. Словник-довідник з культури української мови : навч. посіб [Текст] / Дмитро Григорович Гринчишин, Анатолій Олексійович Капелюшний, Олександра Антонівна Сербенська, Зеновій Михайлович Терлак. – 3-ге вид., випр. – К.: Знання, 2006. – 367 с.
39. Громкова М.Т. Педагогические основы образования взрослых: дис. ...д-ра пед. наук : 13.00.01 / Майя Тимофеевна Громкова; [РАО ИОВ; М-во образования РФ НИИ общ. образования]. – СПб., 1994. – 59 с.
40. Гузій Н.В. Категорія професіоналізму в теорії і практиці підготовки майбутнього педагога : автореф. ...дис. д-ра пед. наук: 13.00.04 [Електронний ресурс] / Наталія Василівна Гузій; [І-т вищої освіти АПН України]. – К., 2007. –

Режим доступу: [www. URL: http://www.disslib.org/katehoria-profesionalizmu-v-teoriyi-i-praktyt...](http://www.disslib.org/katehoria-profesionalizmu-v-teoriyi-i-praktyt...)

41. Гузій Н.В. Курс «Основи педагогічної творчості та майстерності» як базовий етап дидактичної підготовки майбутнього педагога (сутнісно-цільові та організаційно-змістові аспекти) [Текст] / Наталія Василівна Гузій // Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Сер. 16. Творча особистість учителя : проблеми теорії і практики : зб. наук. пр. / Ред. кол. О.Г. Мороз, Н.В. Гузій та ін. – Вип. 7 (17). – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2007. – С. 114-118.

42. Гузій Н.В. Майстерність, творчість, професіоналізм в історії педагогічної думки : метод. рекомендації [Текст] / Наталія Василівна Гузій. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2002. – 20 с.

43. Гузій Н.В. Педагогічний професіоналізм : історико-методологічні та теоретичні аспекти : монографія [Текст] / Наталія Василівна Гузій. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2004. – 243 с.

44. Гузій Н.В. Професіоналізм учителя-вихователя як психолого-педагогічний феномен [Текст] / Наталія Василівна Гузій // Творча особистість учителя : проблеми теорії і практики : зб. наук. пр. – Вип. 8. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2002. – С. 3-14.

45. Даниленко Л. Модернізація системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників в умовах її інноваційного розвитку [Текст] / Лідія Іванівна Даниленко // Післядипломна освіта в Україні : міжгалуз. наук.-освітній журнал. – 2008. – № 2. – С. 8-10.

46. Данилова Г. Акмеологічна модель педагога в XXI столітті [Текст] / Г.С. Данилова // Рідна школа : щомісячний наук.-пед. журнал. – 2003. – № 6 (881). – червень. – С. 6-9.

47. Данилова Г. Акмеологія шкільної освіти у контексті методології сучасної науки [Текст] / Г.С. Данилова // Рідна школа : щомісячний наук.-пед. журнал. – 2004. – № 11(898). – листопад. – С. 6-10.

48. Денисенко В.В. Формування ціннісних орієнтацій майбутніх учителів початкових класів [Текст] : автореф. ... дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Вероніка В'ячеславівна Денисенко; [Харківський національний пед. ун-ту ім. Г.С.Сковороди]. – Х., 2005. – 21 с.

49. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. – 23 листопада 2011 р. – № 1392 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF).

50. Деркач А.А. Акмеологические основы развития профессионализма [Текст] / Анатолий Алексеевич Деркач. – М.: Моск. психолого-соц. ин-т; Воронеж: МОДЭК, 2004. – 752 с.

51. Деркач А.А. Педагогическое мастерство тренера [Текст] / Анатолий Алексеевич Деркач, Анатолий Анатольевич Исаев / Предисл. Н.В. Кузьминой, А.Ц. Пуни, А.В. Тарасова. – М.: Физкультура и спорт, 1981. – 375 с.

52. Десяева Н.Д. Культура речи педагога : уч. пособ. для студ. высш. пед. учеб. заведений [Текст] / Наталья Дмитриевна Десяева, Татьяна Алексеевна Лебедева, Лариса Владимировна Ассуирова. – М.: Академия, 2003. – 192 с.
53. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології [Текст] : навч. посіб. / Ілона Миколаївна Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.
54. Дистервег А. Избранные педагогические сочинения [Текст] / Адольф Дистервег. – М.: Учпедгиз, 1956. – 373 с.
55. Драйден Гордон. Революція в навчанні [Текст] / Гордон Драйден, Джаннет Вос / Перекл. з англ. М. Товкало. – Львів: Літопис, 2011. – 544 с.
56. Дружилов С.А. Критерии и уровни индивидуального профессионализма [Текст] / С.А. Дружилов // Современные проблемы науки и образования : электронный научный журнал. – 2012. – № 1. – Режим доступа: [www. URL: http://www.science-education.ru/101-5446](http://www.science-education.ru/101-5446).
57. Дубасенюк О.А. Концептуальні підходи до професійно-педагогічної підготовки сучасного педагога [Текст] / Олександра Антонівна Дубасенюк, Олександр Васильович Вознюк. – Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – 114 с.
58. Дубасенюк О.А. Підготовка майбутніх учителів до реалізації педагогічної дії / Олександра Антонівна Дубасенюк // матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Теорія і практика підготовки майбутніх учителів до педагогічної дії», 20-21 травня 2011 р., м. Житомир. – Житомир: ЖДУ ім. І.Франка, 2011. – С. 13-17.
59. Дубровина Л.И. Акмеология [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [www. URL: http://www.spiritoftime.su/index.ppx?option=com...](http://www.spiritoftime.su/index.ppx?option=com...)
60. Дьяченко Б.А. Развитие профессионализма молодого учителя в системе послыдипломной освіти [Текст] : автореф. ...дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Б.А. Дьяченко; [Центр. ін-т послыдипломной пед. освіти АПН України]. – К., 2000. – 19 с.
61. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В.Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
62. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / уклад.: Ростислав Васильович Болдирев та ін. / Ред.-кол.: О.С. Мельничук (гол. ред.) та ін. – К.: Наук. думка, 2006. – Т. 5: Р-Т. – 704 с.
63. Єрмоленко С.Я. Українська мова : короткий тлумачний словник лінгв. термінів [Текст] / Світлана Яківна Єрмоленко, Світлана Павлівна Бирик, Олена Григорівна Тодор / за ред. С.Я. Єрмоленко. – К.: Либідь, 2001. – 224 с.
64. Завалевський Ю. Формування вчителя як конкурентоспроможного фахівця за умов модернізації освітньої галузі України [Текст] / Юрій Іванович Завалевський / Нова педагогічна думка: наук.-метод. журнал. – Рівне: РОППО. – 2008. – № 4. – С. 70-75.

65. Завалевський Ю.І. Конкурентоспроможний вчитель: теорія і практика : навч. посіб. / Юрій Іванович Завалевський. – Чернівці: Букрек, 2010. – 216 с.

66. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання [Текст] / наук. ред. укр. видання д-ра пед. наук, проф. С.Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.

67. Загнітко А.П. Великий тлумачний словник. Сучасна українська мова від А до Я [Текст] / Анатолій Панасович Загнітко, Інна Анатоліївна Щукіна. – Донецьк: БАО, 2008. – 704 с.

68. Зазыкин В.Г. Краткий акмеологический словарь [Электронный ресурс] / Владимир Георгиевич Зазыкин. – Режим доступа: [www. URL: http://akmeolog.narod.ru/termin.html](http://www.URL: http://akmeolog.narod.ru/termin.html).

69. Закон України «Про вищу освіту» [Текст]. – 17.01.2002 р. – № 2984-III. – Законодавчі акти України з питань освіти / Верховна Рада України. Комітет з питань науки і освіти : офіц. вид. – К., 2004. – С. 168-221.

70. Закон України «Про інноваційну діяльність» [Електронний ресурс]. – 4 липня 2002 р. – № 40-IV. – Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 36, ст. 266. – Режим доступу: [www. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/40-15](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/40-15).

71. Закон України «Про професійний розвиток працівників» [Електронний ресурс]. – 12 січня 2012 р. – № 4312-VI. – Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 39, ст. 462. – Режим доступу: [www. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4312-17](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4312-17).

72. Збірник нормативно-правових актів з питань загальної середньої освіти. Ч.1.: Законодавство України з питань загальної середньої освіти. – К.: Поліграфкнига, 2010. – 79 с.

73. Зимняя И.А. Педагогическая психология : уч. для вузов [Текст] / Ирина Алексеевна Зимняя. – Изд. 2-е, доп., испр. и перераб. – М.: Логос, 2008. – 384 с.

74. Змеёв С.И. Андрагогика : основы теории и технологии обучения взрослых [Текст] / Сергей Иванович Змеёв. – М.: ПЕРСЭ, 2003. – 207 с.

75. Зубко А.М. Організаційно-педагогічні умови удосконалення навчального процесу в системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів [Текст] : дис. ...канд. пед. наук: 13.00.04 / Анатолій Миколайович Зубко; [Центральний ін-т післядипломної педагогічної освіти АПН України]. – К., 2002. – 240 с.

76. Зязюн І.А. Педагогічна майстерність [Текст] / Іван Андрійович Зязюн / Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В.Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – С. 641-644.

77. Зязюн І.А. Педагогічна майстерність – технологія педагогічної дії [Текст] / Іван Андрійович Зязюн // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Теорія і практика підготовки

майбутніх учителів до педагогічної дії», 20-21 травня 2011 р., м. Житомир. – Житомир: ЖДУ ім. І.Франка, 2011. – С. 6-12.

78. Івченко А.О. Тлумачний словник української мови [Текст] / А.О. Івченко. – Х.: Фоліо, 2001. – 540 с.

79. Ігнатів О.Г. Дискурсивна компетенція як умова становлення професійної компетентності майбутнього вчителя [Текст] / О.Г. Ігнатів // Освіта Донбасу. – 2009. – № 6(137). – С. 76-80.

80. Інноваційна система підвищення кваліфікації педагогічних працівників на засадах кредитно-модульної форми організації навчання : наук.-метод. посіб. у двох книгах. Кн. 1 / за заг. ред. Л.І. Даниленко. – К., 2010. – 80 с.

81. Інноваційна система підвищення кваліфікації педагогічних працівників на засадах кредитно-модульної форми організації навчання : наук.-метод. посіб. у двох книгах. Кн. 2 / за заг. ред. Л.І. Даниленко. – К., 2010. – 80 с.

82. Иванова Т.В. Культурологическая подготовка будущего учителя : монография [Текст] / Татьяна Викторовна Иванова. – К.: ЦВП, 2005. – 282 с.

83. Ильин Е.Н. Путь к ученику : раздумья учителя-словесника : кн. для учителя (из опыта работы) [Текст] / Евгений Николаевич Ильин. – М.: Просвещение, 1988. – 244 с.

84. Калашникова С.А. Навчання дорослих на основі компетентнісно-орієнтованого підходу [Текст] : навч.-метод. матеріали / Світлана Андріївна Калашнікова. – К.: Проект Світового банку «Рівний доступ до якісної освіти», 2008. – 57 с.

85. Кан-Калик В.В. Учителю о педагогическом общении [Текст] : книга для учителя / Виктор Абрамович Кан-Калик. – М.: Просвещение, 1987. – 190 с.

86. Кан-Калик В.В. Психолого-педагогические основы преподавания литературы в школе [Текст] : уч. пособ. для студентов пед. ин-тов / Виктор Абрамович Кан-Калик, Владимир Ильич Хазан. – М.: Просвещение, 1988. – 255 с.

87. Караман С.О. Методика навчання української мови в гімназії: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. освіти [Текст] / Станіслав Олександрович Караман. – К.: Ленвіт, 2000. – 272 с.

88. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность [Текст] / Юрий Николаевич Караулов. – М.: Наука, 1987. – 262 с.

89. Качурин М.Г. Организация исследовательской деятельности учащихся на уроках литературы : кн. для учителя / Марк Григорьевич Качурин. – М.: Просвещение, 1988. – 175 с.

90. Кваліфікаційні вимоги до професійної діяльності педагогічних працівників. Аналітичний звіт за результатами дослідження з освітньої політики: в двох книгах. Кн. 1 / під заг. ред. Г.В. Єльнікової. – К. – Черкаси, 2010. – 128 с.

91. Климов Е.А. О становлении профессионала : приближение к идеалам культуры и сотворение их (психологический взгляд) : уч. пособ. / Евгений Александрович Климов. – М.: Моск. псих.-соц. ин-т, 2006. – 176 с.
92. Клокар Н.І. Інституційний розвиток та професійний розвиток персоналу закладу післядипломної педагогічної освіти : навч.-метод. комплекс [Текст] / Наталія Іванівна Клокар. – Кн. 2. – К., 2010. – 192 с.
93. Клокар Н.І. Інституційний розвиток та професійний розвиток персоналу закладу післядипломної педагогічної освіти : навч.-метод. комплекс. – Кн. 4. – К., 2010. – 112 с.
94. Клокар Н.І. Підвищення кваліфікації педагогічних працівників в умовах післядипломної освіти регіону на засадах диференційованого підходу : монографія / Наталія Іванівна Клокар. – К.: НВЦ Київського облІППО, 2010. – 528 с.
95. Клясен Н.Л. Розвиток комунікативних здібностей учителів гуманітарного профілю в системі післядипломної освіти [Текст] : автореф. ...дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Наталія Леонідівна Клясен; [Хмельницький нац. ун-т]. – Хмельницький, 2013. – 20 с.
96. Ковальчук З. Психологія праці : історичний аспект і професіогенез особистості [Текст] / Зоряна Ковальчук // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2010. – № 4. – С. 113-123.
97. Ковальчук Л. Основи педагогічної майстерності : навч. посіб. [Текст] / Лариса Онисимівна Ковальчук. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2007. – 608 с.
98. Колесникова И.А. Коммуникативная деятельность педагога : уч. пособ. для студ. высш. пед. учеб. завед. / Ирина Аполлоновна Колесникова / под ред. В.А. Сластёнина. – М.: Академия, 2007. – 336 с.
99. Колесникова И.А. Педагогическая психология : уч. пособ. для студ. высш. учеб. завед. / Ирина Аполлоновна Колесникова, Елена Владимировна Титова. – М.: Академия, 2005. – 256 с.
100. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи : б-ка з освітньої політики / за заг. ред. О.В. Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. – 112 с.
101. Концепція розвитку післядипломної освіти в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www. URL:](http://www.URL:) <http://www.google.ru/url?sa=t&rct=j&q=%D0%...>
102. Короткий термінологічний словник з інноваційних педагогічних технологій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www. URL:](http://ualib.com.ua/br_6601.html) http://ualib.com.ua/br_6601.html.
103. Косенко Н.В. Самообразование молодого учителя как условие непрерывности его образования: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Неля Викторовна Косенко; [НИИ ООВ АПН СССР]. – Л., 1990. – 204 с.

104. Критерії оцінювання рівня навчальних досягнень учнів загальноосвітніх навчальних закладів (основна та старша школа). – К., 2010. – 111 с.

105. Кузьмина Н.В. Очерки психологи труда учителя : психологическая структура деятельности учителя и формирование его личности [Текст] / Нина Васильевна Кузьмина. – Л.: ЛГУ им. А.А. Жданова, 1967. – 182 с.

106. Кузьмина Н.В. Повышение продуктивности образования в свете фундаментальной акмеологии [Электронный ресурс] / Нина Васильевна Кузьмина. – Режим доступа: www.spiritoftime.su/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=20&Itemid=28&lang=ru&limitstart=2.

107. Кузьмина Н.В. Психологическая структура деятельности учителя (Тексты лекций) [Текст] / Нина Васильевна Кузьмина, Николай Васильевич Кухарев. – Гомель: Гомельский гос. ун-т, 1976. – 57 с.

108. Кузьмина Н.В. Способности, одарённость, талант учителя [Текст] / Нина Васильевна Кузьмина. – Л.: Знание, 1985. – 32 с.

109. Кузьмінський А. Розвиток педагогічної майстерності викладача в умовах неперервної освіти [Текст] / Анатолій Іванович Кузьмінський / Розвиток педагогічної майстерності викладача в умовах неперервної освіти : монографія / за ред. М.М. Солдатенка, О.М. Семенова. – Глухів: РВВ ГДПУ, 2008. – С. 5-20.

110. Куньч З. Риторичний словник [Текст] / Зоряна Йосипівна Куньч. – К.: Рідна мова, 1997. – 341 с.

111. Куньч З. Універсальний словник української мови [Текст] / Зоряна Йосипівна Куньч. – Тернопіль: Навч. книга – Богдан, 2005. – 848 с.

112. Кухарев Н.В. На пути к профессиональному совершенству: кн. для учителя [Текст] / Николай Васильевич Кухарев. – М.: Просвещение, 1990. – 159 с.

113. Куцевол О. Портрет творчого вчителя літератури [Текст] / Олена Миколаївна Куцевол // Дивослово: щомісячний наук.-метод. журнал МОН України. – 2007. – № 1. – С. 24-29.

114. Куцевол О. Творча сутність професійної діяльності вчителя літератури [Текст] / Олена Миколаївна Куцевол // Дивослово : щомісячний наук.-метод. журнал МОН України. – 2006. – № 5. – С. 14-21.

115. Лавріненко О.А. Історія педагогічної майстерності : навч. посіб. для студ. пед. ВНЗ, аспірантів, вчителів [Текст] / Олександр Андрійович Лавріненко. – К.: Богданова А.М., 2009. – 328 с.

116. Леви В. Искусство быть другим [Текст] / Владимир Львович Леви. – М.: Знание, 1980. – 208 с.

117. Лизинский В.М. О методической работе в школе / В.М. Лизинский. – М.: Педагогический поиск, 2001. – 160 с.

118. Лисенко А.В. Методика використання літературного краєзнавства в системі підвищення кваліфікації вчителів-словесників : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02 [Електронний ресурс] / А.В. Лисенко; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2002. – 18 с.
119. Лісова Н.І. Розвиток психолого-педагогічної компетентності молодих учителів у системі післядипломної освіти [Текст] : автореф. ...дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Наталія Іванівна Лісова; [Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України]. – К., 2005. – 20 с.
120. Лук'янова Л.Б. Концептуальні положення освіти дорослих [Електронний ресурс] / Лариса Борисівна Лук'янова. – Режим доступу: http://rusnauka.com/7_NND_2009/Pedagogica/43099.doc.htm.
121. Лук'янова Л. Концепція освіти дорослих в Україні [Текст] / Лариса Лук'янова // Освіта дорослих : теорія, досвід, перспективи : зб. наук. пр. – К.: ТОВ ВД «ЕКМО», 2011. – Вип. 3. – Ч. 1. – С. 8-16.
122. Лук'янова Л. Провідні особливості навчання дорослих / Лариса Лук'янова // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи: зб. наук. пр. — 2009. — Вип. 1. — С. 34-39.
123. Львова Ю.Л. Творческая лаборатория учителя : кн. для учителя [Текст] / Юдифь Львовна Львова. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Просвещение, 1992. – 224 с.
124. Макаренко А.С. Педагогические сочинения: В 8-ми т. Т. 1 / Сост.: Л.Ю Гордин, А.А. Фролов. – М.: Педагогика, 1983. – 368 с.
125. Макаренко А.С. Педагогические сочинения: В 8-ми т. Т. 4 / Сост.: М.Д. Виноградова, А.А. Фролов. – М.: Педагогика, 1984. – 400 с.
126. Макогон Е.В. Подготовка педагога-исследователя в условиях последипломного образования : уч.-метод. пособ. / Екатерина Викторовна Макогон. – Севастополь: Рибэст, 2008. – 240 с.
127. Малютина Н.К. Основы профессиональной подготовки словесника-русиста : монография [Текст] / Нелли Константиновна Малютина / Отв. ред. М.В. Черкезова; [Бельц. гос. пед. ин-т им. А. Руссо]. – Кишинёв: Штиинца, 1988. – 130, [3] с.
128. Маралова Е.А. Развитие готовности учителя к реализации личностно-ориентированного подхода к обучению школьников (в системе ИПК): дисс. ...канд. пед. наук : 13.00.01 / Екатерина Александровна Маралова; [РАО ИОВ]. – СПб., 1999. – 229 с.
129. Мариновська О.Я. Формування готовності вчителів до проектно-впроваджувальної діяльності : теорія і практика : монографія [Текст] / Оксана Яківна Мариновська. – Івано-Франківськ: Симфонія форте; Полтава: Довкілля-К, 2009. – 500 с.
130. Маркова А.К. Акме в професійному розвитку людини [Текст] / Аэлита Капитоновна Маркова / Акмеология : учебник. Изд. 2-е, перераб. / Под общ. ред. А.А. Деркача. – М.: Изд-во РАГС, 2006. – С. 294-305.

131. Маркова А.К. Становление и развитие профессионала в ходе обучения [Электронный ресурс] / Аэлига Капитоновна Маркова. – Режим доступа: [www. URL: http://psychological.ucoz.ua/pabl/56-1-0-123](http://psychological.ucoz.ua/pabl/56-1-0-123).

132. Мацько Л.І. Аспекти мовної особистості у перспекції педагогічного дискурсу [Текст] / Любов Іванівна Мацько // Дивослово: щомісячний наук.-метод. журнал МОН України. – 2006. – № 7 (592). – липень. – С. 2-4.

133. Мацько Л.І. Матимемо те, що зробимо : до питання формування мовної культури [Текст] / Любов Іванівна Мацько // Дивослово : щомісячний наук.-метод. журнал МОН України. – 2001. – № 9 (535). – вересень. – С. 2-3.

134. Мацько Л.І. Мова наша – українська : навч.-метод. посіб. для вчителя [Текст] / Любов Іванівна Мацько, Олена Миколаївна Семенов, Ніна Борисівна Голуб та ін. / За ред. Л.І. Мацько. – К.: Богданова А.М., 2011. – 512 с.

135. Мацько О. Стилї навчання [Текст] / Оксана Михайлівна Мацько // Дивослово : щомісячний наук.-метод. журнал МОН України. – 2003. – № 2. – С. 32-34.

136. Мельник Т. Соціокультурна компетентність майбутнього словесника крізь призму суміжних наук [Текст] / Тамара Валентинівна Мельник // Вісник Луганського нац. ун-ту ім. Т. Шевченка / Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. «Сучасний лінгвістичний і лінгводидактичний дискурсивний простір».– Луганськ. – 2010. – № 22 (209). – листопад – С. 38-51.

137. Мельничайко В.Я. Удосконалення змісту і методів навчання української мови [Текст] / Володимир Ярославович Мельничайко, Марія Іванівна Пентилюк, Лариса Павлівна Рожило. – К.: Рад. шк., 1982. – 216 с.

138. Методика навчання рідної мови в середніх навчальних закладах : підруч. для студентів-філологів [Текст] / за ред. Марії Іванівни Пентилюк. – К.: Ленвіт, 2000. – 264 с.

139. Методичні рекомендації з реалізації компетентнісного підходу у змісті освіти та навчально-виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів : аналітичний звіт за результатами дослідження [Текст] / за наук. ред. Н.М. Бібік. – К., 2010. – 128 с.

140. Митина Л.М. Психология труда и профессионального развития учителя : уч. пособ. для студентов высш. пед. уч. завед. [Текст] / Лариса Максимовна Митина. – М.: Академия, 2004. – 320 с.

141. Мицкевич Н.И. Теоретические основы дидактической системы повышения квалификации: дисс. ...д-ра пед. наук : 13.00.08 / Николай Иванович Мицкевич; [РАО ИОВ; Белорус. гос. пед. ун-т им. М. Танка]. – СПб., 2001. – 234 с.

142. Мірошник С.І. Сучасні підходи до навчання педагогів-словесників як умова розвитку компетентності і творчості учнів [Електронний ресурс] / Світлана Іванівна Мірошник. – Режим доступу: [www. URL:http://www.narodnaosvita.kiev.ua/vupysku/8/statti/3miroshnik/miroshnik.htm](http://www.narodnaosvita.kiev.ua/vupysku/8/statti/3miroshnik/miroshnik.htm)

143. Моніторинг якості освіти : становлення та розвиток в Україні (рекомендації з освітньої політики) / під заг. ред. Олени Іванівни Локшиної. – К.: К.І.С., 2004. – 160 с.

144. Мурованая Н.Н. Компетентность педагога как важное условие успешности его профессиональной деятельности [Текст]: метод. пособ. / Н.Н. Мурованая. – Севастополь: Рибэст, 2006. – 24 с.

145. Мусійчук С.М. Акмелінгвістика – нова технологія навчання іноземних мов у немовних ВНЗ [Текст] / С.М. Мусійчук // Наука і методика : зб. наук.-метод. пр. / Редкол.: Т.Д. Іщенко (гол. ред.) та ін. – К.: Аграрна освіта, 2011. – № 22. – Вип. 22. – С. 33-36.

146. Набока Л.Я. Культурологічний підхід до розвитку особистості педагога у системі післядипломної освіти розвитку [Текст] / Л.Я. Набока // Післядипломна освіта в Україні. – 2001. – № 1. – С. 57-60.

147. Найдёнов Б.С. Выразительность речи и чтения : пособ. для учителей нач. и сред. шк. [Текст] / Борис Степанович Найдёнов. – М.: Просвещение, 1969. – 263 с.

148. Наказ Міністерства освіти і науки України від 31.12.2004 р. № 988 «Про затвердження Концептуальних засад розвитку педагогічної освіти в Україні та її інтеграції в Європейський освітній простір» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.obl.gov.ua/Docs/OCVITA%20KREDUT%20-3.doc URL: www.kyiv-obl.gov.ua/Docs/OCVITA%20KREDUT%20-3.doc

149. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www.guonkh.gov.ua/content/documents/16/1517/Attaches/4455.pdf](http://guonkh.gov.ua/content/documents/16/1517/Attaches/4455.pdf) URL: <http://guonkh.gov.ua/content/documents/16/1517/Attaches/4455.pdf>

150. Національний освітній глосарій : вища освіта [Текст] / авт.-уклад. І.І. Бабин, Я.Я. Болубаш, А.А. Гармаш й ін.; за ред. Д.В. Табачника і В.Г. Кременя. – К.: Плеяда, 2011. – 100 с.

151. Науково-теоретичний і прикладний аспекти сучасного викладання української мови та літератури в школі [Текст] // матеріали обласного семінару-практикуму «Науково-теоретичний та прикладний аспекти сучасного викладання української мови і літератури в школі» у м. Донецьку, 18-20 жовтня 2011 року. – Донецьк: Каштан, 2011. – 292 с.

152. Никишина Т.В. Особенности формирования профессионализма учителя-словесника в системе последипломного педагогического образования / Татьяна Викторовна Никишина / Профессионализм педагога в контексті Європейського вибору України : матеріали Міжнародної наук.-практ. конференції, 20-22 вересня 2007 р. : зб. статей. – Ялта: РВВ КГУ, 2007. – Т. 2. – С. 112-115.

153. Ничкало Н. Андрагогіка в системі педагогічних наук [Текст] / Нелля Андріївна Ничкало // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи: зб. наук. пр. – 2009. – Вип. 1. – С. 7-20.

154. Нікішина Т.В. Педагогічні умови розвитку творчого самовираження вчителів української мови і літератури у післядипломній педагогічній освіті: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Тетяна Вікторівна Нікішина; [Терноп. нац. пед. ун-т ім. В.Гнатюка]. – Тернопіль, 2009. – 20 с.
155. Огієнко О.І. Тенденції розвитку освіти дорослих у скандинавських країнах (друга половина ХХ століття) : автореф. дис... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Олена Іванівна Огієнко; [Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України]. – К., 2009. – 44 с.
156. Ожегов С.И. Словарь русского языка : ок. 53000 слов [Текст] / Сергей Иванович Ожегов / Под общ. ред. проф. Л.И. Скворцова. – 24-е изд., испр. – М.: ОНИКС 21 век : Мир и Образование, 2003. – 1200 с.
157. Окуневич Т.Г. Культура мовлення майбутнього вчителя-словесника в умовах українсько-російської двомовності : автореф. дис. ...канд. пед. наук: 13.00.02 / Тетяна Григорівна Окуневич; [Херсонський держ. ун-т]. – Херсон, 2003. – 23 с.
158. Олійник В.В. Наукові основи управління підвищенням кваліфікації педагогічних працівників профтехосвіти : монографія [Текст] / Віктор Васильович Олійник. – К.: Міленіум, 2003. – 594 с.
159. Олійник В.В. Теоретико-методологічні засади управління підвищенням кваліфікації педагогічних працівників профтехосвіти: автореф. дис... д-ра. пед. наук: 13.00.01 / Віктор Васильович Олійник; Київ. нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2004. – 45 с.
160. Орлов В. Гуманістична складова в педагогічній майстерності вчителя [Текст] / Валерій Федорович Орлов // Вересень : науковий часопис : спецвипуск. – Миколаїв. – 2011. – Т. 2. – С. 34-40.
161. Освітні технології : навч.-метод. посіб. [Текст] / Олена Миколаївна Пехота, Алевтина Зосимівна Кіктенко, Ольга Миколаївна Любарська та ін. / за заг. ред. О.М. Пехоти. – К.: А.С.К., 2001. – 256 с.
162. Основи педагогічної майстерності : навчальна програма [Текст] / Укл.: Іван Андрійович Зязюн, Іван Федорович Кривонос, Ніна Миколаївна Тарасевич. – К.: Богданова А.М., 2009. – 48 с.
163. Основи педагогічної творчості і майстерності : програма курсу для ВПНЗ [Текст] / Автор-укладач Наталія Василівна Гузій. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2004. – 12 с.
164. Остапенко Н.М. Технологія сучасного уроку рідної мови : навч. посіб. [Текст] / Наталя Миколаївна Остапенко, Тетяна Володимирівна Симоненко, Вікторія Миколаївна Руденко. – К.: Академія, 2011. – 248 с.
165. Островерхова Н. Чинники спонукання вчителів до вдосконалення майстерності [Текст] / Надія Михайлівна Островерхова // Завуч. Наша вкладка : газета для заст. дир. серед. навч. закл. – 2005. – № 28(250). – жовтень. – С. 10-12.

166. Падалка О.С. Педагогічні технології [Текст] : навч. посіб. для вузів / Олег Семенович Падалка, Андрій Сергійович Нісімчук, Іван Олександрович Смолюк, Олександр Тихонович Шпак. – К.: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 1995. – 252 с.
167. Паламарчук В.Ф. Педагогічна майстерність і творчість учителя [Текст] / Валентина Федорівна Паламарчук / Першооснови педагогічної інноватики. – Т 2. – К.: Освіта України, 2005. – С. 387-433.
168. Палтышев Н.Н. Секреты педагогического мастерства [Текст] / Николай Николаевич Палтышев // Директор школы : наук.-метод. журнал. – 2000. – № 8. – С. 104-110.
169. Пальчевський С.С. Акмеологія [Текст] : навч. посіб. для студентів вищих навч. закладів / Степан Сергійович Пальчевський. – К.: Кондор, 2008. – 398 с.
170. Пасічник Є.А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах : навч. посіб. для студ. вищих закладів освіти [Текст] / Євген Андрійович Пасічник. – К.: Ленвіт, 2000. – 384 с.
171. Педагогическая энциклопедия [Текст] / под ред. И.А. Каирова, Ф.Н. Петрова. – Т.2: Ж-М. – М.: Советская энциклопедия, 1965. – 912 с.
172. Педагогический энциклопедический словарь [Текст] / Гл. ред. Б.М. Бим-Бад; редкол.: М.М. Безруких, В.А. Болотов, Л.С. Глебова и др.. – М.: Большая Российская энциклопедия, 2008. – 528 с.
173. Педагогическое речеведение : словарь-справочник [Текст] / под ред.Т.А. Ладыженской и А.К. Михальской; сост. А.А.Князьков. – Изд. 2-е, испр. и доп. – М.:Флинта, Наука, 1998. – 312 с.
174. Педагогічна майстерність : підручник [Текст] / І.А. Зязюн, Л.В. Крамушенко, І.Ф. Кривонос та ін.; за ред.. І.А. Зязюна. – 3-тє вид., допов. і переробл. – К.: СПД Богданова А.М., 2008. – 376 с.
175. Пентилюк М.І. Культуромовний аспект підготовки майбутнього вчителя-філолога в білінгвальному середовищі [Текст] / Марія Іванівна Пентилюк / Розвиток педагогічної майстерності викладача в умовах неперервної освіти : монографія / за ред. М.М. Солдатенка, О.М. Семенов. – Глухів: РВВ ГДПУ, 2008. – С. 165-175.
176. Пентилюк М.І. Сучасний урок української мови [Текст] / Марія Іванівна Пентилюк, Тетяна Григорівна Окуневич. – Х.: Основа, 2007. – 176 с.
177. Пентилюк М. Сучасні підходи до типології уроків / Марія Іванівна Пентилюк // Дивослово : щомісячний наук.-метод. журнал МОН України. – 2008. – № 6. – С. 2-5.
178. Підласий І.П. Продуктивний педагог : настільна книга вчителя [Текст] / Іван Павлович Підласий. – Х.: Основа, 2010. – 360 с.
179. Післядипломна педагогічна освіта України : сучасність і перспективи розвитку : навч.-метод. посіб. [Текст] / за заг. ред. Віктора Васильовича Олійника, Лідії Іванівни Даниленко. – К.: Міленіум, 2005. – 230 с.

180. Платонов К.К. Структура и развитие личности [Текст] / Константин Константинович Платонов / Отв. ред. д-р псих. н., проф. А.Д. Глоточкин. – М.: Наука, 1986. – 324 с.
181. Подласый И.П. Учитель современной школы [Текст] / Педагогика. Новый курс : уч. для студ. пед. вузов: В 2 кн. – М.: ВЛАДОС, 1999. – Кн. 1: Общие основы. Процесс обучения / Иван Павлович Подласый. – С. 229-288.
182. Пожарский С.Д. Акмеология – наука о совершенствовании [Электронный ресурс] / С.Д. Пожарский. – Режим доступа: [www. URL: http://www.rusnauka.com/NTSB_2006/Pedagogica/4_pozharskiy%20s.d.doc...](http://www.rusnauka.com/NTSB_2006/Pedagogica/4_pozharskiy%20s.d.doc...)
183. Покроєва Л.Д. Інноваційні підходи в організації навчання дорослих в системі післядипломної педагогічної освіти [Текст] / Любов Денисівна Покроєва, Ганна Юрійвна Кравченко / Вісник післядипломної освіти : зб. наук пр. / Ун-т менедж. освіти НАПН України; редкол.: О.Л. Ануфрієва та ін. – Вип. 7(20). / голов. ред. В.В.Олійник. – К.: АТОПОЛ, 2012. – С. 174-181.
184. Пономаренко А. Підвищення кваліфікації з українознавства в новій освітній парадигмі (на прикладі досвіду Чернівецької області) [Текст] / Ангеліна Пономаренко // Українознавство. – 2007. – № 1. – С. 142-148.
185. Пометун О.І. Енциклопедія інтерактивного навчання [Текст] / Олена Іванівна Пометун. – К., 2007. – 144 с.
186. Поташник М.М. Педагогическое творчество : проблемы развития и опыт : пособ. для учителя [Текст] / Марк Матусович Поташник. – К.: Рад. шк., 1988. – 187 с.
187. Поташник М.М. Управление профессиональным ростом учителя в современной школе : метод. пособ. [Текст] / Марк Матусович Поташник. – М.: ЦПО, 2009. – 448 с.
188. Приходченко К.І. Витоки творчості : розробки уроків та позакласних заходів з розвитку творчих здібностей учнів : посіб. [Текст] / Катерина Іллівна Приходченко. – Донецьк: Сталкер, 1998. – 416 с.
189. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів : Українська література : 10-11 класи. Рівень стандарту. Академічний рівень. Профільний рівень [Текст] / М.Г. Жулинський, Г.Ф. Семенюк, Р.В. Мовчан та ін. – К., 2010. – 111 с.
190. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів: Українська мова: 5-12 класи [Текст] / Г.Т. Шелехова, В.І. Тихоша, А.М. Корольчук та ін. – К.: Ірпінь, 2005. – 176 с.
191. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів : Українська мова : 10-11 класи [Текст] / Г.Т. Шелехова, В.І. Тихоша, А.М. Корольчук та ін. – К.: Ірпінь, 2005. – 176 с.
192. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів : Українська мова : 10-11 класи. Рівень стандарту. Академічний рівень. Профільний рівень [Текст] / М.І. Пентилук, О.М. Гороскіна А.В. Нікітіна та ін. – К.: 2010. – 111 с.

193. Прокопюк В. Самообразование учителей в контексте гуманистической парадигмы развития человека: дисс. ...д-ра пед. наук : 13.00.01 / Владзимеж Прокопюк; [РАО ИОВ]. – СПб., 1996. – 281 с.
194. Протасова Н. Основы педагогического мастерства, технологии, творчества [Текст] / Наталья Георгиевна Протасова / Это принадлежит вечности... Теория и методика воспитания в педагогическом наследии А.С.Макаренко / под общ. ред. М.Ю.Красовицкого. – К.: Логос, 2002. – С. 192-209.
195. Протасова Н.Г. Післядипломна освіта педагогів: зміст, структура, тенденції розвитку : монографія [Текст] / Наталія Георгіївна Протасова. – К.: Міленіум, 1998. – 151 с.
196. Протасова Н.Г. Післядипломна освіта педагогів як відкрита система / Наталія Георгіївна Протасова [Текст] // Післядипломна освіта в Україні : міжгалуз. наук.-освітній журнал. – К., 2001. – № 1. – грудень. – С. 10-13.
197. Профессиональные объединения педагогов : метод. рекомендации для руководителей образовательных учреждений и учителей [Текст] / под ред. акад. РАО, д-ра пед. н., проф. Марка Максимовича Поташника. – изд. 2-е. – М.: Пед. общество России, 2002. – 144 с.
198. Професійна педагогічна освіта : акме-синергетичний підхід : монографія [Текст] / за ред. Олександри Антонівни Дубасенюк. – Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – 389 с.
199. Професійна педагогічна освіта : інноваційні технології та методики : монографія [Текст] / за ред. Олександри Антонівни Дубасенюк. – Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 564 с.
200. Пуцов В.І. Особливості навчання дорослої людини [Текст]: навч. посібник / В.І. Пуцов, Л.Я. Набока. – К.: ЦППО, 2004. – 60 с.
201. Радченко А.Є. Професійна компетентність учителя [Текст]. – Х.: Основа, 2006. – 128 с.
202. Развитие профессионализма преподавателя высшей школы : уч.-метод. пособ. [Текст] / под научн. ред. А.А. Деркача. – М.: РАГС, 2006. – 386 с.
203. Разина Н.А. Акмеологический подход к развитию профессионализма современного педагога в инновационной образовательной среде средней школы [Электронный ресурс] / Н.А. Разина. – Режим доступа: [www. URL: http://intellect-invest.org.ua/rus/school_akme_vestnik_akme_akme_...](http://intellect-invest.org.ua/rus/school_akme_vestnik_akme_akme_...)
204. Решетняк Л.О. Підвищення педагогічної майстерності вчителя літератури в системі післядипломної освіти : автореф. ...дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Людмила Олександрівна Решетняк; [Кіровоградський держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка]. – Кіровоград, 2006. – 22 с.
205. Розвиток педагогічної майстерності викладача в умовах неперервної освіти : монографія [Текст] / за ред. М.М. Солдатенка, О.М. Семенов. – Глухів: РВВ ГДПУ, 2008. – 284 с.

206. Романова К.Е. Методическая система формирования и развития педагогического мастерства будущих учителей технологии [Текст] : автореф. дисс. ...д-ра. пед. наук: 13.00.08 / Каринэ Евгеньевна Романова; [ГООУ ВПО «Шуйский гос. пед. ун-т»]. – Шуя, 2010. – 45 с.

207. Румянцева И.М. Психология речи и лингвопедагогическая психология [Текст] / Румянцева Ирина Михайловна. – М.: ПЕР СЭ; Логос, 2004. – 319 с.

208. Русинова Е.Е. Акмеологический подход к формированию языковых компетенций обучаемых в системе непрерывного образования [Электронный ресурс] / Елена Евгеньевна Русинова. – Режим доступа: www.pedsovet.org/component/option,com_mtree/task,viewlink/link_id...

209. Савостьянов А. Голосовое мастерство учителя [Текст] / Александр Иванович Савостьянов // Народное образование : российский общ.-пед. журнал. – 2000. – № 3. – С. 151-155.

210. Савостьянов А.И. 132 упражнения для учителя по развитию дыхания и голоса : уч.-практ. пособ. [Текст] / Александр Иванович Савостьянов. – М.: Педаг. общество России, 2002. – 80 с.

211. Савостьянов А.И. Техника речи в профессиональной подготовке учителя [Текст] / Александр Иванович Савостьянов. – М.: ВЛАДОС, 2001. – 144 с.

212. Савченко О.Я. Дидактика початкової освіти: підручник для студ. вищ. навч. закладів [Текст] / Олександра Яківна Савченко. – К.: Грамота, 2012. – 504 с.

213. Селевко Г.К. Энциклопедия образовательных технологий: В 2 т. [Текст] / Герман Константинович Селевко. – Т. 1. – М.: НИИ школьных технологий, 2006. – 816 с.

214. Селевко Г.К. Энциклопедия образовательных технологий: В 2 т. – [Текст] / Герман Константинович Селевко. – Т. 2. – М.: НИИ школьных технологий, 2006. – 816 с.

215. Семенов О.М. Культура наукової української мови і літератури : навч. посіб. [Текст] / Олена Миколаївна Семенов. – К.: Академія, 2010. – 216 с.

216. Семенов О.М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури : монографія [Текст] / Олена Миколаївна Семенов. – Суми: ВВП «Мрія-1» ТОВ, 2005. – 404 с.

217. Семёнов И.Н. Научно-методологические ориентации в современной акмеологии [Электронный ресурс] / Игорь Николаевич Семёнов. – Режим доступа: [www. URL: http:// http://studentam.net.ua/index.php?option...](http://www.studentam.net.ua/index.php?option...)

218. Семёнова Е.С. Совершенствование самообразовательной деятельности учителей в системе повышения квалификации : дис. ...канд. пед. наук : 13.00.01 / Елена Сергеевна Семёнова; [РАО ИОВ]. – СПб., 1993. – 216 с.

219. Сиротинина О.Б. Русская разговорная речь : пособ. для учителя [Текст] / Ольга Борисовна Сиротинина. – М.: Просвещение, 1983. – 80 с.

220. Сиротинина О.Б. Устная речь и типы речевых культур: пособ. для учителя [Текст] / Ольга Борисовна Сиротинина // Русистика сегодня. – Отд. ЛЯ РАН Ин-та рус. яз. РАН. – 1995. – № 4. – С. 3-7.

221. Сидоренко В.В. Акмелінгвістична майстерність вчителя української мови і літератури: шляхи формування і вдосконалення в умовах післядипломної освіти / Вікторія Вікторівна Сидоренко // Вища освіта України. – Додаток 3 до № 1, Т. II. – Тематичний випуск «Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання» (з нагоди 150-річчя з дня народження Г.І. Челпанова). – К., 2012. – С. 365-370.

222. Сидоренко В.В. Акмеологічні інваріанти педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури в умовах післядипломної освіти / Вікторія Вікторівна Сидоренко / Materiály VIII mezinárodní vědecko-praktická konference «Přední vědecké novinky – 2012» (27 srpna – 05 září 2012 roku). – Díl 6. Pedagogika. Psychologie a sociologie. Politické vědy: Praha. Publishing House «Education and Science» s.r.o. – S. 9-12.

223. Сидоренко В.В. Акмеологічні фактори розвитку педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури в післядипломному просторі / Вікторія Вікторівна Сидоренко // Всебічний та гармонійний розвиток особистості: актуальні проблеми сучасності : зб. наук. пр. студентів, аспірантів та молодих науковців / матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих науковців «Всебічний та гармонійний розвиток особистості: актуальні проблеми сучасності» у м. Горлівці, 27 квітня 2012 року / під заг. ред. В.В. Сулицького. – Горлівка, 2012. – С. 171-174.

224. Сидоренко В.В. Майстер-клас як ефективна форма розвитку педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури в системі післядипломної освіти / Вікторія Вікторівна Сидоренко // Materiály VIII Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji «Nauka i inowacja – 2012» (07-15 października 2012 roku). – Volume 10. Pedagogiczne nauki. Psychologia i socjologia.: Przemysł, Polska: Nauka i studia, 2012. – S. 98-100.

225. Сидоренко В.В. Модель професійної компетентності вчителя української мови і літератури в контексті впровадження компетентнісного підходу / Вікторія Вікторівна Сидоренко // Наукова скарбниця освіти Донеччини : наук.-метод. журнал. – Донецьк. – 2010. – № 2. – С. 11-17.

226. Сидоренко В.В. Підготовка вчителя української мови і літератури в системі післядипломної педагогічної освіти [Текст] / Вікторія Вікторівна Сидоренко / Компетентнісний підхід у неперервній освіті : колективна монографія / за наук. ред. Івана Гнатовича Єрмакова. – Донецьк: Каштан, 2012. – С. 204-237.

227. Сидоренко В.В. Планування і реалізація індивідуальної освітньої траєкторії вчителя української мови та літератури за кредитно-модульною системою підвищення кваліфікації / Вікторія Вікторівна Сидоренко // Вісник

післядипломної освіти : зб. наук пр. / матеріали міжнародної конференції. Вип. 1(14). – Ч. I : Педагогіка / голов. ред. В.В. Олійник. – К., 2010. – С. 155-164.

228. Сидоренко В.В. Професійно-особистісне зростання вчителя-словесника на засадах кредитно-модульної системи : навч. посіб. : У 3 ч. [Текст] / Вікторія Вікторівна Сидоренко. – Донецьк: Каштан, 2010. – Ч. I. – 226 с.

229. Сидоренко В.В. Професійно-особистісне зростання вчителя-словесника на засадах кредитно-модульної системи : Щоденник курсового періоду: навч. посіб.: У 3 ч. [Текст] / Вікторія Вікторівна Сидоренко. – Донецьк: Каштан, 2010.– Ч. II. – 44 с.

230. Сидоренко В.В. Професійно-особистісне зростання вчителя-словесника на засадах кредитно-модульної системи : Щоденник міжкурсового періоду: навч. посіб.: У 3 ч. [Текст] / Вікторія Вікторівна Сидоренко. – Донецьк: Каштан, 2010. – Ч. III. – 36 с.

231. Сидоренко В.В. Розвиток акмелінгвістичної майстерності вчителя української мови і літератури в системі післядипломної освіти / Вікторія Вікторівна Сидоренко // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Інновації як чинник суспільного розвитку: теорія і практика», м. Суми, 30-31 травня 2012 р.: у 2 ч. – Суми: НІКО, 2012. – Ч. 2. – С. 91-93.

232. Сидоренко В.В. Сучасний учитель української мови і літератури як агент соціокультурних змін: інноваційні ролі і функції в післядипломному просторі / Вікторія Вікторівна Сидоренко / *Materialy VIII mezinárodní vědecko-praktická konference «Dny vědy –2012» (27 března-05 dubna 2012 roku).* – Díl 31. *Pedagogika: Praha. Publishing House «Education and Science» s.r.o., 2012. – S. 33-36.*

233. Сидоренко В.В. Шляхи удосконалення професійної компетентності вчителя української мови та літератури в умовах особистісно зорієнтованого навчання : навчально-методичний посібник [Текст] / Вікторія Вікторівна Сидоренко. – Донецьк: Каштан, 2008. – 193 с.

234. Синиця І.О. З чого починається педагогічна майстерність [Текст] / Іван Омелянович Синиця. – К.: Рад. шк., 1972. – 166 с.

235. Синиця І.О. Педагогічний такт і майстерність учителя [Текст] / Іван Омелянович Синиця. – К.: Рад. шк., 1981. – 319 с.

236. Сисоєва С.О. Інтерактивні технології навчання дорослих : навч.-метод. посібник для викладачів системи формальної, неформальної та інформальної освіти дорослих [Текст] / Світлана Олександрівна Сисоєва. – К.: ЕКМО, 2011. – 320 с.

237. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості: підручник для студ. вищ. навч. закл. [Текст] / Світлана Олександрівна Сисоєва. – К.: Міленіум, 2006. – 344 с.

238. Ситченко А.Л. Методика навчання української літератури в загальноосвітніх закладах : навч. посіб. для студентів-філологів [Текст] / Анатолій Люціанович Ситченко. – Ленвіт, 2011. – 291 с.
239. Сігаєва Л.Є. Неперервна освіта в Україні: її складові і тенденції розвитку [Текст] / Лариса Євгенівна Сігаєва // Післядипломна освіта в Україні : міжгалуз. наук.-освітній журнал. – 2001. – № 1. – С. 45-46.
240. Слостєнин В.А. Введение в педагогическую аксиологию : уч. пособ. для студ. высш. пед. заведений [Текст] / Виталий Александрович Слостєнин, Галина Ивановна Чижакова. – М.: Академия, 2003. – 192 с.
241. Словник-довідник з української лінгводидактики : навч. посіб. / кол. авторів за ред. Марії Іванівни Пентилюк. – К.: Ленвіт, 2003. – 149 с.
242. Словник іншомовних слів [Текст] / Уклад.: С.М. Морозов, Л.М. Шкарапута. – К.: Наук. думка, 2000. – 680 с.
243. Словник синонімів української мови : В 2 т. [Текст] / Андрій Андрійович Бурячок, Галина Макарівна Гнатюк, Сергій Іванович Головащук та ін. – К.: Наук. думка, 2001. – Т. 1: А-Н. – 1026 с.
244. Словник синонімів української мови: В 2 т. [Текст] / Андрій Андрійович Бурячок, Галина Макарівна Гнатюк, Сергій Іванович Головащук та ін. – Т. 2: О-Я. – К.: Наук. думка, 2001. – 954 с.
245. Словник староукраїнської мови XVI – XV ст. в 2 т. / Ред. кол. Дмитро Григорович та ін. – К.: Наук. думка, 1977. – Т. 1: А-М. – 630 с.
246. Словник староукраїнської мови XVI – XV ст. в 2 т. / Ред. кол. Дмитро Григорович та ін. – К.: Наук. думка, 1978. – Т. 2: Н-О. – 591 с.
247. Современный словарь по педагогике [Текст] / сост. Евгений Степанович Рапацевич. – Минск: Современное слово, 2001. – 928 с.
248. Соколова І.В. Професійна підготовка майбутнього вчителя-філолога за двома спеціальностями : монографія [Текст] / Ірина Володимирівна Соколова / за ред. Світлани Олександрівни Сисоєвої. – Маріуполь. – Д.: АРТ-ПРЕС. – 2008. – 400 с.
249. Сопер П. Основы искусства речи : пер. с англ. [Текст] / Поуль Л. Сопер. – 2-е изд., испр. – М.: Прогресс, Прогресс-Академия, 1992. – 416 с.
250. Сорочан Т.М. Андрагогічні засади післядипломної освіти педагогічних працівників [Текст] / Т.М. Сорочан, О.М. Рудіна // Освіта на Луганщині: наук.-метод. журнал. – 2007. – № 1. – С. 9-15.
251. Спирін О. Компетентнісний підхід у проектуванні професійної підготовки вчителя інформатики [Текст] / О. Спирін // Вища школа. – 2008. – № 1. – С. 110-116.
252. Станкин М.И. Профессиональные способности педагога : акмеология воспитания и обучения : уч. пособ. [Текст] / Михаил Иосифович Станкин. – М.: Московский психол.-соц. ин-т; Флинта, 1998. – 368 с.
253. Старченко К.М. Управління інноваційним розвитком районного (міського) методичного кабінету : наук.-метод. посіб. [Текст] / Костянтин

Михайлович Старченко, Володимир Іванович Пуцов, Юрій Іванович Завалевський, Григорій Миколайович Литвиненко. – Чернівці: Букрек, 2010. – 344 с.

254. Степанишин Б.І. Стратегія і тактика в літературній освіті учнів : Роздуми старого методиста-словесника, або Від «альфи» до «омеги» у викладанні рідного письменства в школі [Текст] / Борис Ількович Степанишин. – К.: Веселка; Тернопіль: Навч. книга – Богдан, 2003. – 191 с.

255. Студенікіна В.П. Андрагогічні засади розвитку методичної компетентності вчителів української мови в системі післядипломної педагогічної освіти / Вікторія Петрівна Студенікіна // Освіта на Луганщині : наук.-метод. журнал. – 2009. – № 2. – С. 47-49.

256. Сухомлинський В.О. Сто порад учителю [Текст] / Василь Олександрович Сухомлинський. – К.: Рад. шк., 1988. – 304 с.

257. Тевлін Б. Резерви підвищення професійної майстерності вчителів [Текст] / Бастіан Лазорович Тевлін // Завуч : газета для заст. дир. сер. навч. закл. – 2004. – № 11(197). – квітень. – С. 3-6.

258. Типове положення про атестацію педагогічних працівників [Текст] / зб. нормативно-правових актів з питань загальної середньої освіти (запровадження 11-річної освіти) : педагогічні працівники у 4 томах. – Т. 4. – К. – С. 24-42.

259. Токмань Г. Вікова психологія як наукове джерело методики викладання літератури [Текст] / Ганна Леонідівна Токмань // Дивослово: щомісячний наук.-метод. журнал МОН України. – 2003. – № 6. – С. 23-29.

260. Толковий словарь живаго великорусскаго языка Владимира Даля. Вт. изд., испр. Т. 2. – С.-Петербургъ: И-О Изданіе Книгопродавца-типографа М.О. Вольфа, 1881. – 779 с.

261. Тумина Л.Е. Культура речи [Текст] / Педагогическое речеведение : словарь-справочник. – Изд. 2-е, испр. и доп. / Под ред. Т.А. Ладыженской и А.К. Михальской; сост. А.А. Князьков. – М.: Флинта, Наука, 1998. – С. 97-98.

262. Тумина Л.Е. Стили педагогического общения [Текст] / Педагогическое речеведение : словарь-справочник. – Изд. 2-е, испр. и доп. / Под ред. Т.А. Ладыженской и А.К. Михальской; сост. А.А. Князьков. – М.: Флинта, Наука, 1998. – С. 234.

263. Уварова Ю.В. Особистісні детермінанти формування стилю педагогічного спілкування у майбутніх учителів [Текст] : автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / Юлія Вадимівна Уварова; [Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова]. – К., 2005. – 20 с.

264. Удосконалення педагогічної майстерності в умовах особистісно-зорієнтованої освіти : модульний посібник [Текст] / Автори-упорядники: П.І Матвієнко, Н.І Білик, О.О. Новак. – Полтава: ПОППО, 2006. – 292 с.

265. Устинова Н.В. Розвиток творчого потенціалу вчителя в системі післядипломної педагогічної освіти [Текст] : дис. ...канд. пед. наук: 13.00.04 /

Н.В. Устинова; [Центральний ін-т післядипломної пед. освіти НАПН України]. – К., 2006. – 232 с.

266. Уткина О.Н. Пантомимика педагога: изучение траектории передвижения педагога в аудитории [Текст] / Оксана Николаевна Уткина // Инновации в образовании. – 2012. – № 1. – январь. – С. 73-83.

267. Учителю о педагогической технике [Текст] / Под ред. Л.И. Рувинского. – М.: Педагогика, 1987. – 160 с.

268. Ушинский К.Д. Педагогические сочинения: В 6 т. Т. 1 [Текст] : Константин Дмитриевич Ушинский / Сост. Семён Филиппович Егоров. – М.: Педагогика, 1988. – 416 с.

269. Фасоля А. Діяльнісна основа навчання [Текст] // Дивослово : щомісячний наук.-метод. журнал МОН України. – 2006. – № 7. – С. 23-29.

270. Федорчук В.В. Основи педагогічної майстерності : навч.-метод. посіб. [Текст] : Вікторія Вікторівна Федорчук / Кам'янець-Подільський: Звольейко Д., 2008. – 140 с.

271. Харламов И.Ф. О педагогическом мастерстве, творчестве и новаторстве [Текст] / И.Ф. Харламов // Педагогика. – 1992. – № 5-6. – С. 11-15.

272. Харькин В.Н. Педагогическая импровизация: теория и методика [Текст] / Валерий Николаевич Харькин. – М.: НВ Магистр, 1992. – 159 с.

273. Хозяинов Г.И. Педагогическое мастерство преподавателя : метод. пособ. [Текст] / Геннадий Иванович Хозяинов. – М.: Высш. шк., 1988. – 168 с.

274. Хуторской А.В. Педагогическая инноватика : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед. [Текст] / Андрей Викторович Хуторской. – М.: Академия, 2008. – 256 с.

275. Цар І.О. Педагогічні технології формування індивідуального стилю професійної діяльності у майбутнього вчителя гуманітарного профілю [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Ірина Олегівна Цар; [Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка]. – Тернопіль, 2011. – 21 с.

276. Цимбалюк І.М. Підвищення професійної кваліфікації : психологія педагогічної праці : наук.-метод. посіб. для підготовки і підвищення кваліфікації пед. кадрів [Текст] / Іван Миколайович Цимбалюк. – К.: Професіонал, 2004. – 150 с.

277. Чернишова С.Р. Формування кадрового потенціалу навчальних закладів системи післядипломної педагогічної освіти : науково-практичні основи : монографія [Текст] / Євгенія Родіонівна Чернишова; НАПН України, Ун-т менедж. освіти. – К.: Пед. думка, 2012. – 472 с.

278. Чихаев В.П. Речевое мастерство пропагандиста [Текст] / Владимир Павлович Чихаев. – М.: Моск. рабочий, 1987. – 141 с.

279. Шепель В.М. Имиджелогия : секреты личного обаяния [Текст] / Виктор Михайлович Шепель. – Ростов н/Д : Феникс, 2005. – 472, [1] с.: ил.

280. Шоробура І.М. Від творчого пошуку до педагогічних інновацій : навч. посіб. [Текст] / І.М. Шоробура, А.А. Григор'єва. – Хмельницький: ХГПА, 2011. – 205 с.
281. Шуляр В.І. Компетентний випускник-читач : модель, система компетенцій, критерії оцінювання (літературний компонент освітньої галузі «Мови і літератури» Державного стандарту базової і повної освіти) : наук.-метод. посібник [Текст] / Василь Іванович Шуляр. – Миколаїв: ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. – 64 с.
282. Шуляр В.І. Підготовка майбутнього вчителя літератури до конструкторсько-технологічної професійної діяльності [Текст] : автореф. дис. ...канд. пед. наук: 13.00.02 / Василь Іванович Шуляр; [Ін-т педагогіки АПН України]. – К., 2004. – 21 с.
283. Щербан Т.Д. Емпатія як фактор ефективності педагогічного спілкування [Текст] : автореф. ...дис. д-ра. псих. наук: 19.00.07 / Тетяна Дмитрівна Щербан; [Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України]. – К., 2005. – 34 с.
284. Як стати майстерним педагогом [Текст] : навчально-методичний посібник / за ред. Лідії Іванівни Даниленко. – К.: ТОВ «Етіс плюс», 2007. – 184 с.
285. In-Service Teacher Professional Development [Text] / Проект «Післядипломна педагогічна освіта вчителів іноземних мов» / укл. О.Я. Коваленко, О.П. Шаленко. – К.: ХІК, 2012. – 456 с.
286. Garton S. Investigating global practices in Teaching English to Young Learners [Text] / S. Garton, F. Copland, A. Burns / British Council ELT Research papers. – 2011. – Vol. 11, Issue 1. – P. 24-36.
287. The American Association of Colleges for Teacher Education [Електронний ресурс]. – Retrieved from: www. URL: <http://www.aacte.org>.
288. Parry S.B. Just what is a competency? (And why should you care?) [Text] / S.B. Parry // Training Magazine. – 1998. – Vol. 35. – № 6. – P. 58-64.
289. Program Standards for the Preparation of Foreign Language Teachers : initial level – undergraduate and graduate. For K-12 and Secondary Certification Program [Text] / [prepared by the Foreign Language Teacher Standards Writing Team]. – 2002. – 39 p.
290. Sydorenko V.V. Methodological vectors of innovative development of pedagogical skills of a teacher of Ukrainian language and literature in the post-graduate education / V.V. Sydorenko // Nauka i Studia : Sp. z o.o.: pedagogiczne nauki, psychologia i socjologia. – 2012. – № 19(64) – P. 21-27.

ЗМІСТ

Передмова	4
А	8
Б	17
В	17
Г	18
Д	19
Е	22
Ж	25
З	26
І	27
К	31
Л	37
М	38
Н	45
О	47
П	50
Р	62
С	64
Т	67
У	72
Ф	73
Х	74
Ц	74
Ч	75
Ш	75
Я	75

Для нотаток

Наукове видання

Вікторія Вікторівна Сидоренко

**Педагогічна майстерність
учителя української мови і літератури
в системі післядипломної освіти:
акме-синергетичний аспект**

Термінологічний словник-довідник

:

Технічний редактор, дизайн:
Шевченко І.В.

Підписано до друку 24.06.13. Формат 60х84/16.
Ум. друк арк. 8,25. Друк лазерний. Тираж 100 прим. Зам. № 118.

Надруковано в ТОВ «Цифрова типографія»
Адреса: м. Донецьк, вул. Челюскінців, 291-а тел.: (062)388-07-31, 388-07-30